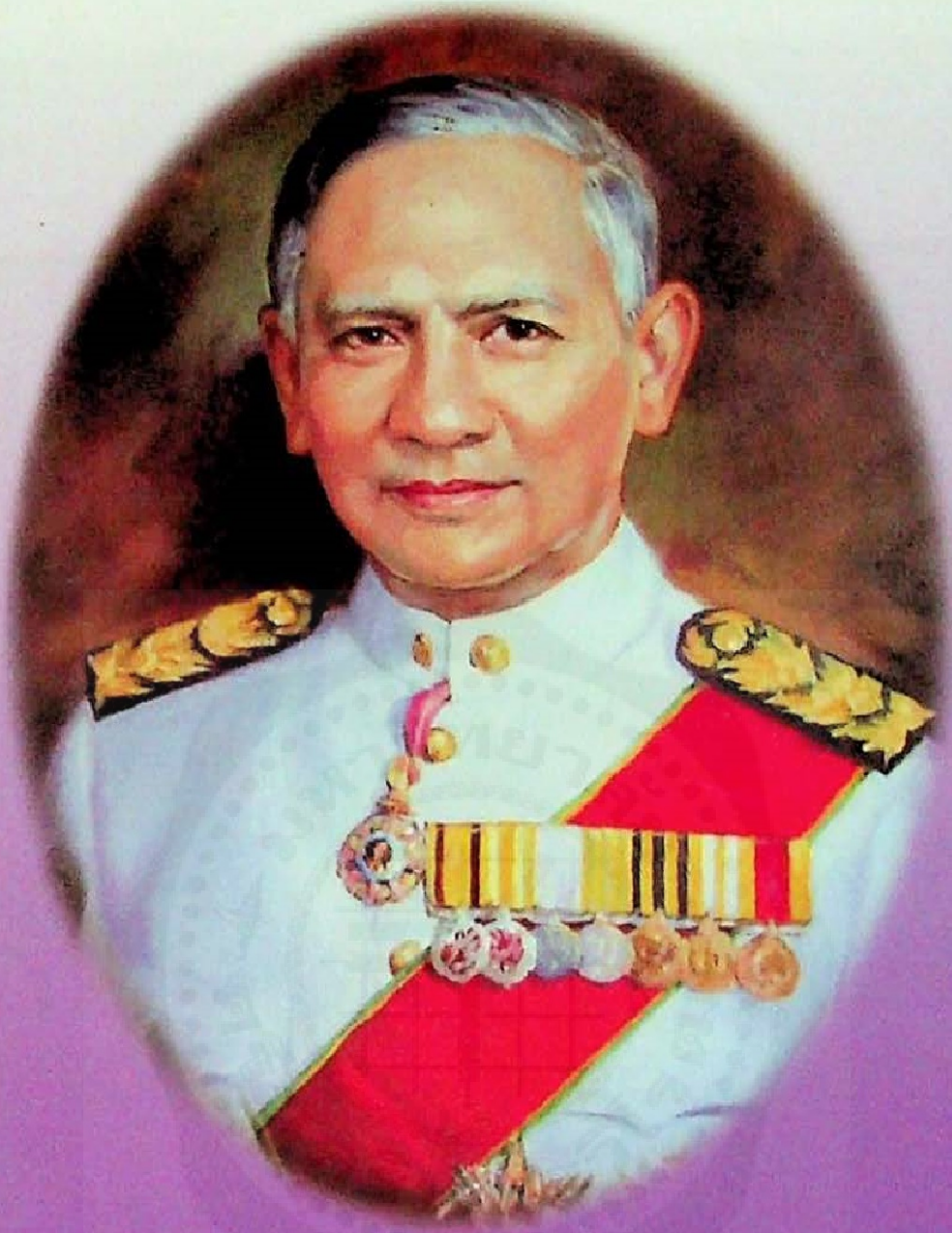

รำลึกคุณูปการ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

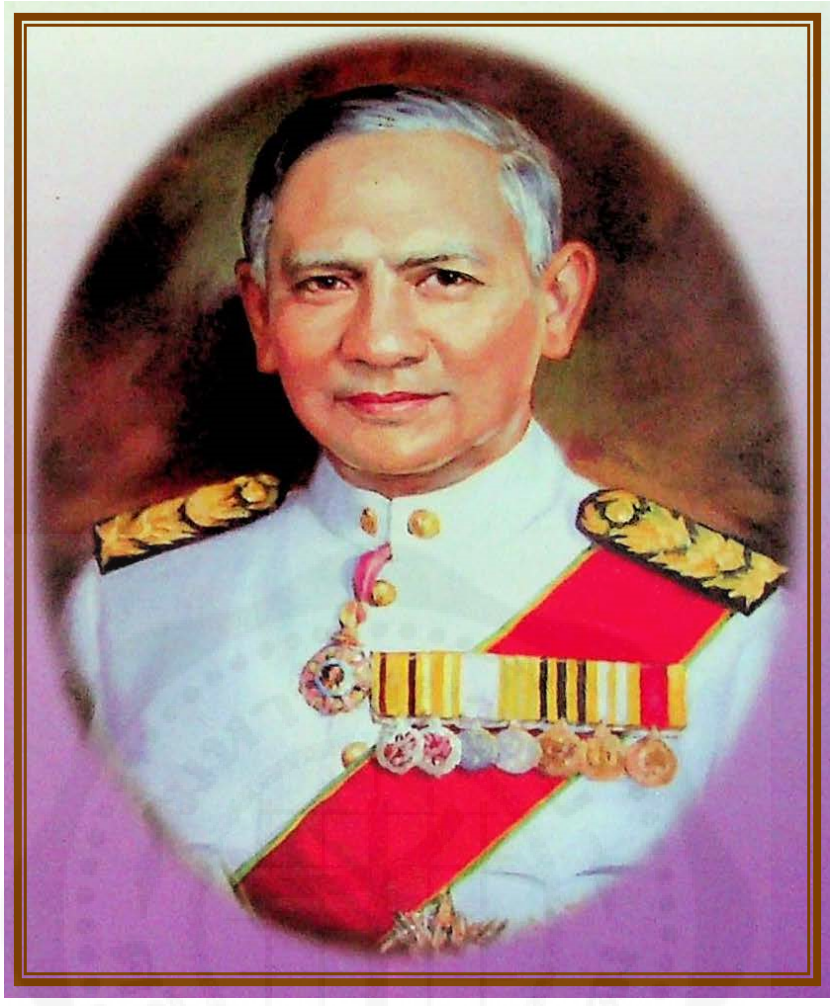

รำลึกคุณูปการ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

รำลึกคุณูปการ
ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รำลึกคุณูปการ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

อาคารประสานมิตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กทม. ๑๐๑๑๐

โทร.๐-๒๖๔๙-๕๐๐๐ ต่อ ๕๖๕๑ โทรสาร ๐-๒๒๖๑-๒๐๙๖

E-mail : jantip@psm.swu.ac.th

พิมพ์ครั้งแรก

พุทธศักราช ๒๕๕๔

จำนวนพิมพ์ ๖๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ สันติศิริการพิมพ์

๑๓๑๖ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๕๗ บางพลัด กทม.

โทร. ๐-๒๔๒๔-๓๙๗๕ โทรสาร ๐-๒๘๘๑-๙๘๔๙

E-mail : santipress@yahoo.com

นายสันติพงษ์ กาลอรุณ ผู้พิมพ์โฆษณา

ศรัทธา แด่ "ครูผู้ให้"

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีคุณูปการยิ่งต่อสังคมไทย ท่านเป็น นักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ มีผลงานอันเป็นคุณประโยชน์ต่อวงการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่องยาวนาน และยังคงส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๒๒ ปี ท่านได้วางนโยบายด้านการศึกษาของชาติ สร้างสรรค์งานการศึกษา มีความคิดก้าวไกล ก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้น ณ ถนนประสานมิตร สนองพระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่ว่า **"อย่าทิ้งเรื่องนี้เป็นอันขาด"** ริเริ่มการจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในภูมิภาค อาทิ จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา หอวชิราวุธานุสรณ์ ท้องฟ้าจำลอง วิทยุการศึกษา โครงการพัฒนาการศึกษาหลายโครงการ และ SEAMEO (The Southeast Asian Ministers of Education Organization) ก่อให้เกิดความร่วมมือทางการศึกษากับนานาชาติและองค์การระหว่างประเทศ เป็นผลให้การศึกษาของไทยเจริญก้าวหน้าอย่างมีระบบแบบแผน และประสานประโยชน์ ทางการศึกษากับนานาประเทศ เป็นที่ประจักษ์ทั่วกัน

พุทธศักราช ๒๕๓๐ ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ด้วยเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ มีผลงานประพันธ์รวม ๒๐๗ เรื่อง และวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๖ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศในวาระครบ ๑๐๐ ปีเกิด ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ว่าท่านคือผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านการศึกษา วัฒนธรรม วรรณกรรม และการสื่อสาร

ผลงานประพันธ์ของท่านที่คัดสรรมาเผยแพร่ในหนังสือเล่มนี้ แสดงถึงความเป็นผู้ริเริ่มและอุทิศตนในการพัฒนาการศึกษาของชาติไทย อีกทั้งเป็นบุคคลต้นแบบผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูและนักพัฒนาการศึกษาอย่างแท้จริง

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ ขอกราบคารวะท่านด้วยความยกย่องเชิดชูเกียรติ และสำนึกในคุณูปการอย่างยิ่ง คุณความดีของท่านจะยังคงปรากฏและประทับอยู่ ในความทรงจำของชาวมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒตลอดไป

ด้วยศรัทธาและเคารพยิ่ง

(อาจารย์จันทร์ทิพย์ ลิ่มทอง)
ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

สารบัญ

คำประกาศเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	๗
คำประกาศเกียรติคุณ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	๙
ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล	๓๑
ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	๘๖
การประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลผู้มีผลงานดีเด่น และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของยูเนสโก	๑๐๑
โครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร	๑๑๕
บทร้อยกรอง “พระราชทานปริญญาบัตร”	๑๓๒
ดอกบัวทั่วท้องชลาลัย	๑๓๔
เทพธิดาสาธิต	๑๓๗

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำประกาศเชิดชูเกียรติ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

เป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาและวรรณกรรมไทย

พ.ศ. ๒๕๓๗

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปูชนียบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ เคยดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้วางรากฐานทางการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมของไทย เคยได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง เช่น เป็นประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย UNESCO ได้รับยกย่องให้เป็น “บุคคลดีเด่นของชาติสาขาพัฒนาการศึกษา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ฯลฯ ท่านมีความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์และการประพันธ์เคยได้ศึกษาทางด้านภาษาบาลีและสันสกฤตอันเป็นรากฐานสำคัญของภาษาไทยอย่างแตกฉานลึกซึ้ง ได้รับ

แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรมประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดี และภาษาศาสตร์ และได้รับเลือกเป็นประธานนานถึง ๔๓ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ ท่านยังได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น “ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์” อีกด้วย

ผลงานด้านภาษาและวรรณกรรม

ผลงานการประพันธ์ของท่านมีเกือบทุกประเภททั้งภาษาไทยและอังกฤษ ซึ่งล้วนมีคุณค่าต่อคนทุกยุคทุกสมัย นอกจากนั้นท่านยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกล่าวได้ว่าท่านเป็นเอตทัคคะทางด้านนี้ยากจะมีผู้ใดเสมอเหมือน

ผลงานประพันธ์ของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นทรัพย์สินทางปัญญา และเป็นมณีจรัสแสงในวรรณกรรม ซึ่งถือเป็นมรดกอันล้ำค่ายิ่งของชาติตราบเท่าทุกวันนี้ นับว่าเป็นบุคคลที่สมควรได้รับการประกาศเชิดชูเกียรติเป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาและวรรณกรรมไทย

บรรณานุกรม

ฉะอ้อน วิสุทธิมรรค. ๒๕๔๙. **อัตชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล.** กรุงเทพฯ : เทพนิมิตการพิมพ์

คำประกาศเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

รางวัลอาเซียน สาขาวรรณกรรม

พ.ศ. ๒๕๓๕

THAILAND

M.L. PIN MALAKUL

Literature

A writer, poet and educator, M.L. Pin Malakul has won numerous acclaims for his writings which have left an indelible mark on Thai literature

Noted for his outstanding prose writing, M.L. Pin MalaKul's works not only provoke deep thought, but are also intellectually entertaining. His poems are inspired by traditional beliefs, modern ideas and emotions stimulated by his many travels, both in Thailand and abroad. His understanding of peoples' way of life and his aspirations for a better quality of life through education, are often vividly demonstrated in his poems. Some of his significant works are the "Niras", a travelogue and short poems on Thai culture and education.

In his works on drama, M.L. Pin Malakul draws his ideas largely from the western concept and style of theatre to express Thai life and culture, like Ibsen, he objects to the tradition idea of bringing up

women as beauliful dalls and instead builds up a new image for the modern Thai woman. His play "Karnmeung Reung Raag" (Political Issues About love) features his modern thinking prominently.

For his outstanding achievements and contributions to literature, M.L. Pin Malakul is conferred the ASEAN Award.

คำประกาศเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

บุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของไทยมีผลงานอันเป็นคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างมหาศาล เกียรติคุณของท่านเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทย และชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๒๒ ปี ได้สร้างสรรค์งานการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยโครงการพัฒนาการศึกษาหลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค โครงการพัฒนาการศึกษาและโครงการฝึกหัดครูชนบท ตลอดจนโครงการความช่วยเหลือร่วมมือจากองค์กรการศึกษาต่างประเทศ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ซึ่งปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร อันเป็นแหล่งผลิตนักการศึกษา และครูออกไปรับใช้ชาติเป็นจำนวนมากมาย นอกจากนี้ยังได้ขยายงานของกรมกองต่างๆ เพื่อปฏิบัติงานด้านการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นำเทคโนโลยีด้านการศึกษาเข้ามาใช้ เช่น การจัดตั้งวิทยุศึกษา ท้องฟ้าจำลอง เป็นต้น และได้กระจายความเจริญของการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาคโดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น จนกล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นเสาเอกแห่งการศึกษาของไทย อันทำให้การศึกษามีรากฐานมั่นคงและพัฒนาสืบมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าจะเกษียณอายุราชการมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ท่านยังคงปฏิบัติงานเกี่ยวกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นประธาน เป็นที่ปรึกษา เป็นกรรมการ

ในคณะกรรมการทั้งขององค์กรทางการศึกษา และส่วนราชการของกระทรวงศึกษาธิการเสมอมา เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่นักการศึกษารุ่นหลังได้เจริญรอยตาม กรณียกิจด้านการศึกษาที่ท่านได้บำเพ็ญมาทั้งในอดีตและปัจจุบันมีคุณูปการต่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นล้นพ้น

ในโอกาสที่กระทรวงศึกษาธิการสถาปนามาครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ คุรุสภาในฐานะองค์กรกลางแห่งผู้ประกอบวิชาชีพครู จึงยกย่องศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่งคนหนึ่ง

คำประกาศเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ในพิธีพระราชทานพระเกี้ยวทองคำ
แด่ผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๑

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมสาขาภาษาสันสกฤตและอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดประเทศอังกฤษ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๑ และ พุทธศักราช ๒๔๗๔ ตามลำดับ และด้วยความสามารถทางภาษาไทยเป็นที่ประจักษ์ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาภาษาและวรรณคดีไทยจากมหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้รับพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นศาสตราจารย์กิตติคุณของมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ และได้รับการยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ อีกด้วย

เมื่อเข้ารับราชการครั้งแรก ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นอาจารย์สอนภาษาไทยในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมทั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำงานด้านการศึกษามาโดยตลอด ดำรงตำแหน่งสำคัญต่างๆ นับตั้งแต่อธิบดีกรมวิชาการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลา ๑๒ ปี ในขณะดำรงตำแหน่งด้านการศึกษาได้ส่งเสริมภาษาและวรรณคดีไทย ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยการปรับปรุงการสอนภาษาไทยในระดับประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะอักษรศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยศิลปากร

วางแนวทางให้เป็นแหล่งส่งเสริมวิชาภาษาและวรรณคดีไทย และได้เป็นราชบัณฑิตในสำนักศิลปกรรมสาขาวิชาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ตั้งแต่เริ่มแรกเป็นเวลา ๔๓ ปี และได้รับเลือกเป็นประธานสาขานี้เป็นเวลา ๑๓ ปี

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักการศึกษาที่สำคัญยิ่งของชาติ ผู้ซึ่งทุ่มเทกำลังกายกำลังใจ เพื่อส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน ตลอดจนการพัฒนาการศึกษาของครูให้มีมาตรฐานอันเกิดผลดีแก่ชาติ ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ ได้รับเชิญให้แสดงปาฐกถาชุดสิรินธรเรื่อง “การพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทย” นอกจากเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในวิชาการต่างๆ เช่น คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คติธรรม ศิลปวัฒนธรรม แล้วยังมีอัจฉริยภาพในการใช้ภาษาไทย ได้สร้างผลงานทั้งการเขียนและการบรรยายที่มีสาระส่งเสริมให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับความรู้ สาระประโยชน์และอรรถรสในเชิงวรรณศิลป์ยากที่จะหาผู้ใดสมอเหมือน ผลงานของท่านมีคุณค่าต่อสังคมเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและดำรงคุณค่าในด้านภาษาและวรรณคดีอย่างยิ่ง

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ริเริ่มตั้งหอสมุดเสียงที่มหาวิทยาลัยศิลปากร รวบรวมวรรณกรรมร้อยแก้วด้านพระราชดำรัส พระบรมราโชวาทและปาฐกถาของผู้มีชื่อเสียงด้านต่างๆ เป็นอุปกรณ์การสอนภาษาไทยก่อนที่จะมีห้องปฏิบัติการทางภาษาอย่างปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นการส่งเสริมงานด้านภาษาและวรรณคดีของชาติ

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงได้รับการยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นระดับโลกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เริ่มให้มีการก่อตั้งวชิราวุธานุสรณ์เป็นคลังสมบัติทางปัญญาของชาติ ดำเนินงานด้านค้นคว้ารวบรวมและเผยแพร่พระราชนิพนธ์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทุกประเภททั้งในและนอกประเทศทำให้ชาติไทยมีแหล่งศึกษาค้นคว้าระดับชาติเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง

ในโอกาสของการรณรงค์เพื่อภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงขอมอบพระเกี้ยวทองคำแด่ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในฐานะผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น เพื่อเป็นเครื่องประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏสืบไป

คำประกาศเกียรติคุณ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

พุทธศักราช ๒๕๓๐

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๖ ปัจจุบันอายุ ๘๔ ปี เป็นปูชนียบุคคลซึ่งทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านการส่งเสริมวรรณศิลป์ของชาติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานสูง เพราะเคยดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในวงการศึกษาของชาติเป็นเวลานาน ได้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติมาโดยตลอด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีความปราดเปรื่องและเชี่ยวชาญทางด้านวรรณศิลป์อย่างสูงยิ่งเพราะได้มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามาแต่เยาว์วัย และได้ศึกษาทางด้านภาษาบาลีและสันสกฤต ไม่ว่าจะเป็นบทละคร กวีนิพนธ์ สารคดีท่องเที่ยว บทความและเรื่องเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ล้วนมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนทุกยุคทุกสมัย มีมากทั้งด้านปริมาณและเปี่ยมด้วยคุณภาพ ท่านเป็นผู้มีความสามารถรอบรู้หลายด้าน สามารถนำชั้นเชิงทางวรรณศิลป์มาประยุกต์ใช้ถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการ ทั้งในด้านการศึกษา คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และอักษรศาสตร์ อำนวยประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แก่วงการศึกษาและสังคม ดำรงรักษาคุณค่าของงานด้านวรรณศิลป์และอักษรศาสตร์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไทยอย่างดียิ่ง

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สมควรได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

คำสดุดีเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
(สาขาภาษาและวรรณคดีไทย)
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๒๙

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับว่าเป็น “ปราชญ์” ที่มีความสำคัญคนหนึ่งของประเทศ นอกจากจะเป็นนักการศึกษา นักคณิตศาสตร์ที่สามารถคิดเรื่อง “ปฏิทินล้านปี” ได้สำเร็จและได้พัฒนาให้ใช้ได้หลายรูปแบบมาแล้ว ยังเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของวิชาการด้านอักษรศาสตร์ และเป็นนักอักษรศาสตร์ ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์เป็นอเนกประการ ได้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรติดต่อกันมาถึงสามสมัย และขณะที่ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขยายมหาวิทยาลัยไปยังพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม โดยจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ขึ้นเป็นคณะแรก ได้ริเริ่มและจัดตั้งห้องสมุดเสียงขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เพื่อให้เป็นแหล่งเก็บแถบเสียงเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการและเป็นอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษา ท่านมีผลงานวรรณกรรมหลายประเภท ทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้รวบรวมพระราชนิพนธ์และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกำลังสำคัญในการสร้างหอวชิราวุธานุสรณ์ และงานการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ค่ายหลวงบ้านไร่ จังหวัดราชบุรี เพื่อให้เป็นแหล่งรวมความรู้ และเป็นค่ายพักแรมหรือจัดกิจกรรมของ

เยาวชน จากผลงานล้วนแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้กอปรด้วยจิตใจที่สูงส่ง ดีงาม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ด้วยผลงานที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและความรู้ความสามารถทางอักษรศาสตร์ที่มีปรากฏและเป็นประโยชน์ยิ่ง สภามหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีมติให้ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาและวรรณคดีไทย) เพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป

คำประกาศเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ปีการศึกษา ๒๕๒๖

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาภาษาสันสกฤต จากมหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาการศึกษา ศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากร เริ่มเข้ารับราชการเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมมหาดเล็ก หลังจากที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษแล้ว ได้กลับมารับราชการเป็นอาจารย์ประจำกรมวิชาการ อาจารย์ภาษาไทยและหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อธิบดีกรมสามัญศึกษา กรมวิชาการ กรมการฝึกหัดครู ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ๔ สมัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ๒ สมัย เป็นอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ๓ สมัย นอกจากนั้นยังเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ และสมาชิกวุฒิสภา ๒ สมัย

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูงยิ่งและเกียรติคุณดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ริเริ่มงานสำคัญๆ ไว้มากมายและได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประพันธ์และกวีสำคัญ มีเกียรติคุณดีเด่น

ในสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทย มีผลงานที่ตีพิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่ รวม ๒๐๗ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๕ หมวด คือ หมวดการศึกษา ๕๗ เรื่อง หมวดบทละคร ๕๘ เรื่อง หมวดคำประพันธ์ ๓๒ เรื่อง หมวดการท่องเที่ยว ๘ เรื่อง และหมวดเบ็ดเตล็ด ๕๒ เรื่อง ในจำนวนนี้ที่สำคัญ ได้แก่ ศึกษาภาษิต ๑๐๙ บท คำประพันธ์บางเรื่อง ๒๐๐ เรื่อง บทเพลง ๒๔ เพลง บทนิราศ ๘ เรื่อง และบทละคร ๕๘ เรื่อง

โดยเหตุที่ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูงยิ่งในสาขาวิชาภาษาไทย และเป็นกวีซึ่งได้ปฏิบัติงานอันเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ สมควรที่จะยกย่องให้ได้รับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อเป็นเกียรติสืบไป

คำสดุดีเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๑๖

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับปริญญาบัณฑิตเกียรตินิยม B.A. ในสาขาวิชาภาษาโบราณตะวันออก และปริญญามหาบัณฑิต M.A. จากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ กับได้รับปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา และปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิต (โบราณคดี) กิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอย่างยอดเยี่ยมทางด้านการศึกษาของชาติและได้กระทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาของชาติมาแล้วเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่เข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการเป็นต้นมา ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังได้ดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการโดยตำแหน่งของมหาวิทยาลัยศิลปากรมาตั้งแต่มหาวิทยาลัยเริ่มตั้ง เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ได้ตั้งใจทนุบำรุงส่งเสริมมหาวิทยาลัยให้เจริญก้าวหน้าดังจะเห็นได้จากการขยายมหาวิทยาลัยศิลปากร ไปตั้งที่บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม อีกแห่งหนึ่ง และเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งคณะศึกษาศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย

ด้วยเหตุที่ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีความสามารถดังกล่าว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับพระราชทานปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติสืบไป

คำสดุดีเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๑๐

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับปริญญาบัณฑิตเกียรตินิยมในวิชาภาษาไทยตะวันออก และปริญญามหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา และปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านเป็นผู้ที่อุทิศกายและใจเพื่อการศึกษาของชาติอย่างเด่นชัด ได้ทำการสอนและอบรมศิษยานุศิษย์อย่างถี่ถ้วน โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย และได้ปฏิบัติงานในทุกระดับของการศึกษาเริ่มต้นด้วยทำการสอนนิสิตในคณะอักษรศาสตร์ และแผนกฝึกหัดครูมัธยมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พญาไท ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมสหศึกษาโรงเรียนแรกในประเทศไทย ในครั้งนั้นได้ใช้วิธีการใหม่ๆ ในการสอนและการบริหารโรงเรียนมัธยมหลายประการ จนเป็นตัวอย่างที่ดีอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ ต่อมาได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนประถมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นอีกเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีอีกประการหนึ่งในระดับประถมศึกษา ในด้านการฝึกหัดครูได้ริเริ่มตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตรขึ้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาอยู่ในปัจจุบันนี้ ในระดับมหาวิทยาลัยศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นประธานกรรมการเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่อีกด้วย

โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษานั้น ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้คนที่มองเห็นการณ์ไกลเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ได้มองเห็นว่าจำเป็นจะต้องปรับปรุงการฝึกหัดครูให้เข้าขั้นมาตรฐาน และยกอาชีพครูในประเทศไทยให้เป็นอาชีพชั้นสูง เช่นเดียวกับอาชีพอันมีเกียรติอื่นๆ เสียโดยเร็ว ซึ่งเมื่อทำได้ดังนั้นแล้ว ก็จะดึงดูดให้มีผู้มาศึกษาเล่าเรียนในอาชีพครูมากขึ้น และจะได้มีครูที่มีวุฒิสูงไว้ใช้ในราชการตามจำนวนที่ต้องการ เนื่องจากการมองเห็นการณ์ไกลของศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังกล่าวนี้ วิทยาลัยวิชาการศึกษาจึงได้เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกในประวัติการศึกษาไทย ที่ได้จัดสอนและให้ปริญญาแก่ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนในทางอาชีพครูโดยตรง

ในด้านบริหารการศึกษา ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เคยดำรงตำแหน่งที่สำคัญหลายประการโดยลำดับมาจนถึงปัจจุบัน เช่น หัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อธิบดีกรมสามัญศึกษา อธิบดีกรมการฝึกหัดครู ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ประธานสภาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประธานกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ด้วยเหตุนี้ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นบุคคลตัวอย่าง จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะได้รับการยกย่องเชิดชูเพื่อเป็นเกียรติสืบไป

---

*"ปัจจุบัน" หมายถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๐

คำสดุดีเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ศิลปดุษฎีบัณฑิต (โบราณคดี) กิตติมศักดิ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๐๘

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับปริญญาบัณฑิตเกียรตินิยม B.A. ในวิชาภาษาโบราณตะวันออก และปริญญามหาบัณฑิต M.A. จากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ กับได้รับปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ที่ได้กระทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาของชาติเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่เข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ จนดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการอยู่ในปัจจุบัน ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด โดยเฉพาะในวิชาภาษาไทยโบราณตะวันออก อันเป็นวิชาแขนงหนึ่งซึ่งมีการสอนอยู่ในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัจจุบันนี้ และเป็นผู้สนใจในวิชาโบราณคดีอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นผู้ส่งเสริมโบราณคดีไทย จะเห็นได้ว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม และคงดำรงตำแหน่งนายกสมาคมตราบจนบัดนี้

นอกจากนี้ ยังเป็นผู้สนับสนุนให้มีการบูรณะปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญของประเทศอีกด้วย ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังได้ดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการโดยตำแหน่งของมหาวิทยาลัยศิลปากรมาตั้งแต่มหาวิทยาลัยเริ่มตั้ง ปัจจุบันดำรง

ตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรและเป็นผู้ตั้งใจทนุบำรุงส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยศิลปากรเจริญก้าวหน้า ดังจะเห็นได้จากโครงการปรับปรุงมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ร่างขึ้น ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้รับหลักการในโครงการนี้แล้ว

ด้วยเหตุนี้ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีความสามารถและทรงคุณวุฒิดังกล่าว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับพระราชทานปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิต (โบราณคดี) กิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติสืบไป

คำประกาศเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๐๓

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วย สภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นว่า ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาด้านครุศาสตร์ได้รับปริญญา M.A. จากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด และได้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในวงการครูมาเป็นอันมาก เช่น เป็นอาจารย์ในแผนกฝึกหัดครูมัธยม ในคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมในมหาวิทยาลัยนี้ ในสมัยเมื่อมหาวิทยาลัยจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาคนแรก อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

งานชั้นเตรียมอุดมศึกษาเป็นงานที่สำคัญ และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ปฏิบัติราชการมาด้วยความเรียบร้อย ได้ผลดีเป็นอย่างยิ่งทำให้ชื่อเสียงของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเป็นที่รู้จักกันดีในวงการศึกษา ทั้งในด้านความเป็นระเบียบและด้านวิชาการ ต่อมาได้รับตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ปกครองครู อาจารย์ส่วนใหญ่ในประเทศ แล้วได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็ได้เป็นกำลังของประเทศในงานด้านการศึกษาเป็นอันมาก โดยเฉพาะในระยะนี้ได้จัดงานฝึกหัดครูในประเทศให้แพร่หลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังมีชื่อเสียงใน

วงการศึกษาต่างประเทศ ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการผู้หนึ่งของคณะกรรมการบริหารองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติถึงสองสมัย ในปัจจุบันนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและประธานคณะกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ แต่ละตำแหน่งที่ได้รับอยู่ในขณะนี้ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งในวงการครู และวิชาครุศาสตร์ ในด้านการศึกษาแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่รู้จักกันทั้งภายในและระหว่างประเทศจนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความสันทัดจัดเจนในงานด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง

ทั้งที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีภารกิจในการบริหารอยู่เป็นอันมาก แต่ก็ยังหาได้ละทิ้งงานในด้านวิชาการไม่ ยังแต่งตำราเกี่ยวกับวิชาครูขึ้นหลายเล่ม เช่น หนังสือวิชาครูมัธยม และวิชาครูเล่มเล็ก เป็นต้น และยังได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษในวิชาครุศาสตร์ด้วย นับว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในวิชาครุศาสตร์ อย่างยิ่ง

สภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะให้ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า จอมพล สฤษฎ์ ธนะรัชต์
นายกสภามหาวิทยาลัย

A TRIBUTE TO THE MEMORY OF MOM LUANG PIN MALAKUL

VICTOR ORDOÑEZ*

We moum the passing of Thailand's revered scholar and true friend of UNESCO to whom this office, in particular, owes an indelible debt of gratitude.

Mom Luang Pin was among the small band of Asian educators who in the early 1950's already had a vision of universal, compulsory, primary education for Asian children.

As a member and Vice President of the Executive Board of UNESCO from 1952 to 1956, he fostered the beginnings of regional co-operation in the field of education among countries in the Asian region which were emerging form colonization and taking the first steps to know their Asian neighbours.

With a penetrating insight into the future, he was convinced of the supreme importance of sharing of experiences among countries and mutual co-operation and collective effort in solving the massive problems in education in the countries of the region. Such convictions included the sharing of expertise and research across

---

*Director of the Principal Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok, and UNESCO Representative to Thailand, Bangladesh, Cambodia, japan, Lao PDR, Myanmar, Democratic republic of korea and Vietnam. (since 1995)

countries as was being encouraged at the UNESCO associated International Institute for Child Study in Thailand.

Once again, his vision extended beyond education, to the importance of international understanding among nations in the Asia and Pacific region as a contribution to peace and harmony among nations and peoples in the region.

Mom Luang Pin was remembered in the Executive Board of UNESCO as being a man of very few words, so few that when he spoke, he was listened to attentively and his words were accepted.

It was his actions that spoke for him. His vision of universal, compulsory, primary education for all children led to his strong support for UNESCO's programme to achieve this through the decision of the General Conference of UNESCO to initiate a major project on the extension of compulsory primary education in Asian countries, as envisaged in the Working Plan that emanated from the findings and recommendations adopted by the Regional Meeting of Representatives of Asian Member States in Primary and Compulsory Education, held at Karachi from 28 December 1959 to 9 January 1960, internationally known as the Karachi Plan.

Supporting his vision of universalization of education was not merely idealism at its refined best. His intellectual acumen had discemed the insights and integrated the multi-faceted consequences of the number of seminal conferences and meetings which acted as the foundation for the fomalized Karachi Plan. Among these were the Regional Conference on Free and Compulsory Education for Southern Asia and the Pacific, (Bombay, December 1952); the Regional Seminar on Primary School Curriculum for south and East Asia, (Karachi, May 1956); Regional

Seminar on Education Reform in South and East Asia, (New Delhi, August-September 1958).

His support was concrete and committed. He was instrumental in persuading the Government of Thailand to offer host facilities for a planned regional office which would devote itself to achieving the goals of the Karachi Plan. Thus, as the leader of the Thai delegation to the eleventh session of the UNESCO General Conference in 1960, Mom Luang Pin Malakul conveyed the offer of the Royal Thai Government to host the UNESCO Regional Office for Primary and Compulsory Education in Asia.

His actions continued without delay. He personally secured temporary premises for the fledgling office in the old Ministry of Culture building at Sanam Sua Pa and provided a whole wing of the building as the staff and programmes expanded.

Whereas the negotiations of other organizations for host agreements were sometimes long drawn out, thanks to the high regard in which Mom Luang Pin was held, the Agreement between the Royal Thai Government and UNESCO was signed within a matter of months and the offcial opening of the UNESCO Regional Office on 2 December 1961 with a year of Thailand's offer to the General conference.

Always keeping in mind that the office space provided at Sanam Sua Pa was only temporary, Mom Luang Pin pursued with the Government its pledge to provide permanent and appropriate accommodation for the UNESCO Regional office. He personally reviewed possible sites and in 1970 saw the inauguration of the newiy built Darakarn Building (named by him).

Thailand truly fulfilled all its pledges to UNESCO by constructing the building, completely furnishing it and providing meeting facilities. Twenty-five years later, Darkarn Building and its compound stand as an oasis of green in a heavily built up Sukhumvit, and while many new conference sites offer grander facilities, its possession of simultaneous interpretation equipment is still called upon from time to time.

A part of Mom Luang Pin's scholarly pursuits was also devoted to UNESCO and he is without doubt the best chronicler of UNESCO and Thailand co-operation. His historical collection is probably the most comprehensive and will hopefully be preciously preserved.

Mom Luang Pin Malakul was born on 24 October long, long before the United Nations came into being, but he was perhaps a forerunner to that vision and devoted his life to those noble ideals enshrined in the Universal Declaration of Human Rights wherein is also the right to Education for All.

Reference

http://www.unesco.org/education/pdf/ORDONEZ.PDF

ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล

ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นบุตรเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และท่านผู้หญิงเสงี่ยม เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ณ บ้านถนนอัษฎางค์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร สมรสกับ นางสาวดุษฎี ไกรฤกษ์ (ปัจจุบันท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา) บุตรีเจ้าพระยามหิธร และท่านผู้หญิงกลีบ มหิธร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ม.ล.ปิ่น มาลากุล มีพี่น้องรวม ๑๐ คน คือ

๑. ม.ล. (หญิง) ปก มาลากุล
๒. ม.ล. (หญิง) ป้อง มาลากุล
๓. ม.ล. (หญิง) ปอง มาลากุล
๔. ม.ล. (ชาย) ปิ่น มาลากุล
๕. ม.ล. (หญิง) เปนศรี มาลากุล
๖. ม.ล. (หญิง) เปี่ยมสิน มาลากุล

๗. ม.ล. (ชาย) ปนศักดิ์ มาลากุล
๘. ม.ล. (หญิง) ปานตา มาลากุล
๙. ม.ล. (ชาย) ประวัติ มาลากุล (ต่างมารดา)
๑๐. ม.ล. (หญิง) นกน้อย มาลากุล (ต่างมารดา)

การศึกษา

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้เริ่มการศึกษาที่บ้านเมื่ออายุประมาณ ๔ ขวบ โดยมีครูมาสอน คือ พระยาอนุศาสน์พณิชยการ พระยาพณิชยการศาสตร์วิธาร และหลวงไวทเยศร์ (ม.ล.เชื้อ อิศรางกูล) จนอายุได้ ๗ ขวบ จึงได้เข้าศึกษาในโรงเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยเข้าเรียนในประถมศึกษาพิเศษ เมื่อถึงปลายปีสามารถสอบไล่ได้และเลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เรียนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ขณะที่มีอายุได้ ๑๐ ขวบ

ต่อมาบิดาได้นำเข้าถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ม.ล. ปิ่น มาลากุล จึงได้ย้ายไปเข้าเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (ปัจจุบัน คือ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) โดยเรียนซ้ำชั้นมัธยมปีที่ ๓ อีก ๑ ปี ผลการเรียนปรากฏว่ามีความสนใจในวิชาเลขคณิต และวิชาภาษาอังกฤษมาก โดยเฉพาะวิชาเลขคณิต สอบได้คะแนนถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เสมอ และได้รับรางวัลอยู่เป็นประจำ นอกจากนั้นยังมีความสนใจในกีฬาจนได้เป็นนักฟุตบอลในการแข่งขันกีฬาระหว่างชั้นด้วย ขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๒๐ บาท จึงต้องไปปฏิบัติงานมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง ไม่ได้เรียนที่โรงเรียนอีก แต่ปลายปีนั้นยังคงมาสอบไล่และสามารถสอบผ่านชั้นมัธยมปีที่ ๕ เลื่อนขึ้นไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ ได้ นับตั้งแต่นั้นท่านไม่ได้มาเรียนหรือมาสอบที่โรงเรียนอีกเลย จึงเป็นการจบการศึกษาในโรงเรียนเสือป่าตลอดมาอีกด้วย

ต่อมามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ได้รับทุนของกระทรวงธรรมการเดินทางไปศึกษาวิชาโบราณตะวันออก (สันสกฤต) ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่อแรกเดินทางไปถึงนั้น ได้อยู่กับครอบครัวของ Mr. Marshall ที่เมือง Brighton เพื่อฝึกฝนด้านภาษาและประเพณีเป็นเวลาประมาณปีเศษ หลังจากนั้นจึงได้เข้าศึกษา ณ School of Oriental Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน และได้เริ่มเรียนภาษาสันสกฤต เป็นครั้งแรกที่นี่ เมื่อสอบไล่ได้ชั้นปีที่ ๑ ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนแล้ว ได้สอบเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และศึกษาอยู่เป็นเวลา ๔ ปี โดยเลือกภาษาสันสกฤตเป็นวิชาเอก ภาษาบาลีเป็นวิชาโท ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมทางภาษาสันสกฤต (B.A. Honours) เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๑ และในระหว่างที่เป็นนักศึกษา เคยเข้าแข่งขันกีฬาเทนนิส ฟุตบอล และฮอกกี้ด้วย

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ศึกษาต่อทางวิชาครูที่มหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ดเพิ่มเติมอีก ๑ ปี แต่ในปลายปีนั้นหลังจากผ่านการสอบสอน และสอบข้อเขียนบางวิชา ท่านเกิดล้มป่วยเนื่องจากตรากตรำมาก เพราะการไปฝึกสอนนั้นต้องออกจากที่พักแต่เช้าตรู่เพื่อขึ้นรถ และต้องเดินต่อไปอีกไกล ระยะที่ต้องไปฝึกสอนนั้นเป็นฤดูหนาว อากาศหนาวจัดทำให้ร่างกายทนไม่ไหว จึงต้องเดินทางไปรักษาตัวที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นเวลาประมาณหนึ่งปีครึ่ง ในระหว่างนั้นได้ศึกษาภาษาเยอรมันด้วย ในระหว่างที่พักรักษาตัวอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์นี้เอง มหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ดได้พิจารณามอบปริญญาโททางอักษรศาสตร์ (M.A.) ให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ หลังจากนั้นจึงเดินทางกลับประเทศไทยในปีเดียวกันนั้น

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ร่วมกิจกรรมที่สำคัญๆ คือ

๑. ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการของสามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ (สมาคมคนไทยในอังกฤษ) หลายสมัย

๒. ได้รับเลือกให้เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ “สามัคคีสาร” ของสามัคคีสมาคม ๑ สมัย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๐

๓. ได้รับเลือกจากมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ดให้เป็นผู้แทนประเทศไทยเข้าร่วมประชุมสมาคมสันนิบาตนานาชาติของมหาวิทยาลัย เรื่อง “International Understanding” ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗

๔. ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนประเทศไทยเข้าประชุม เรื่อง “Adult Education” ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒

๕. เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ก่อนเดินทางกลับประเทศไทย รัฐบาลไทยได้ส่งให้ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ Temporary Colabortor ของสันนิบาตชาติ (League of Nations) ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นเวลาประมาณ ๑ เดือน

เมื่อกลับประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๔๙๙ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้เข้าศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (รุ่นแรก) นับเป็นการศึกษาพิเศษหลังจากจบการศึกษาจากต่างประเทศ

นอกจากนั้น ท่านยังได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยต่างๆ ดังนี้ คือ

- สาขาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
- สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
- สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖
- สาขาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๙
- สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๗
- สาขากฎหมาย มหาวิทยาลัยอินเดียนา (L.L.D.) เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗

นอกจากจะมีความรู้ด้านต่างๆ อย่างกว้างขวางแล้ว ม.ล.ปิ่น มาลากุล ยังมีความรู้ที่น่ายกย่องในทางวิชาคณิตศาสตร์ จนเป็นนักคณิตศาสตร์ระดับโลกที่ชาวไทยไม่ค่อยทราบเท่าใดนัก ถึงแม้ท่านจะไม่ศึกษาเล่าเรียนมาโดยตรง แต่ท่านก็ชอบวิชาเลขคณิตมาตั้งแต่เยาว์วัย และสอบได้คะแนนเต็มเสมอ ท่านมีความรู้สึกว่าวิชาคณิตศาสตร์เป็นความสนุกสนานในชีวิตของท่าน

ปัญหาทางคณิตศาสตร์ปัญหาแรกของท่านเกิดขึ้นเมื่อสมัยที่ท่านยังเป็นเด็กเล็กจำความไม่ได้ มารดาของท่านได้เล่าให้ฟังภายหลังว่า คราวหนึ่งมารดาได้ใช้ท่านไปหยิบพลูจีบแล้ว ประมาณ ๕๐-๖๐ จีบ มาจำนวนครึ่งหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นท่านยังนับไม่เป็น แต่ท่านได้ใช้มือทั้งสองข้างจับพลูออกมาวางแยกเป็น ๒ กอง อย่างช้าๆ ทีละจีบๆ พร้อมกันจนในที่สุดก็สามารถแบ่งพลูออกเป็นสองกองเท่าๆ กันได้สำเร็จสามารถแบ่งครึ่งพลูจีบได้ ปัญหาคณิตศาสตร์ที่เป็นแรงผลักดันให้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เกิดความสนใจในการค้นคว้าทางคณิตศาสตร์ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ท่านไปค้นดูว่าวันที่พระนเรศวรมหาราชทรงชนช้างกับพระมหาอุปราชานั้น เป็นวันอะไร (อาทิตย์-เสาร์) ตอนนั้นท่านอายุเพียง ๑๖ ปี เท่านั้น ท่านพยายามหาคำตอบอยู่หลายวันก็ไม่สำเร็จ จึงเข้าไปกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรัสว่า “ฉันรู้แล้วว่าวันนั้นเป็นวันอะไร” เท่ากับว่าทรงทดลองปัญญาหรือทรงแกล้งใช้เล่นๆ นั่นเอง จนกระทั่งท่านได้ไปต่างประเทศ คราวหนึ่งได้พบโจทย์เลขว่า วันที่เท่านั้น เดือนนั้น ปีนั้น จะเป็นวันอะไร ท่านได้คำนวณไปตามหลักเกณฑ์และได้คำตอบโดยไม่ยากนัก จึงลองคิดทำเป็นสูตรสำเร็จรูป วันหนึ่งในราว พ.ศ.๒๔๗๐ เมื่อรับประทานอาหารเย็นที่บ้านพักในมหาวิทยาลัยอ๊อกซ์ฟอร์ด ราวๆ ๔ ทุ่ม ก็เริ่มคิดจนรุ่งสว่างก็สำเร็จเป็นปฏิทินล้านปี และต่อมา ท่านยังได้คิดค้นทำแผนผังเลื่อน (Slide rules) หา วัน เดือน ปี สำหรับผู้ไม่ต่องการคิดเลข และสร้างถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ด้วย

ชีวิตราชการ

เมื่อ ม.ล.ปิ่น มาลากุล สำเร็จการศึกษา เดินทางกลับประเทศไทยแล้ว ได้เข้ามาปฏิบัติงานทางด้านการศึกษามาโดยตลอด นอกจากจะเป็นกำลังสำคัญในด้านการศึกษาของประเทศไทยแล้ว ยังมีบทบาทในด้านการศึกษาระหว่างชาติอีกด้วย โดยเข้ารับราชการในกรมวิชาการ (ขณะนั้นใช้ชื่อว่ากรมวิชชาการ) กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ในตำแหน่งอาจารย์ประจำกรมวิชาการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจแบบเรียน ตามเสด็จเสนาบดีกระทรวงฯ ไปตรวจโรงเรียนตามหัวเมืองต่างๆ และงานเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เช่น สอนภาษาไทยให้แก่สวามี

สัตยาบุรี เมื่อครั้งที่มาประเทศไทย ฯลฯ และปลายปีนั้นก็ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายไปเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้รับมอบหมายให้สอนวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ สอนวิชาภาษาอังกฤษในคณะวิทยาศาสตร์และสอนวิชาเอกภาษาไทยในคณะรัฐศาสตร์ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมคณะอักษรศาสตร์ (คือคณะครุศาสตร์ในปัจจุบัน) พร้อมกันนี้ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง (ซึ่งตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓) และเป็นโรงเรียนสาธิตของแผนกฝึกหัดครูมัธยมเป็นแห่งแรกในประเทศไทยด้วย งานสำคัญในตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์ คือ ได้เริ่มจัดให้มีการฝึกสอนและฝึกงานตามโรงเรียนต่างๆ ตลอดหนึ่งภาคเรียน (ภาคกลาง) ขึ้น ส่วนงานสำคัญในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนมัธยมหอวัง คือ ได้จัดให้มีวิชาหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก และจัดตั้งโรงงานหัตถกรรมขึ้นในโรงเรียนด้วย

พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้เริ่มงานนี้ด้วยตนเองทุกครั้ง เช่น การออกแบบควบคุมการก่อสร้างอาคารเรียน เป็นต้น และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียนนี้ ตลอดระยะเวลา ๕ ปีแรกที่เปิดดำเนินการสอน งานสำคัญ คือ ได้วางระเบียบสหศึกษาขึ้น และคิดแบบตารางสอนถาวรขึ้นใช้เป็น

ครั้งแรก และใช้กันต่อมาจวบจนปัจจุบัน ปีต่อๆ มา ม.ล.ปิ่น มาลากุล ยังได้ดำเนินการจัดให้มีสาขาของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคจังหวัดต่างๆ คือ เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ ฉะเชิงเทรา พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี อุบลราชธานี นครราชสีมา และราชบุรี นอกจากนั้นยังได้รับมอบหมายจากกระทรวงศึกษาธิการให้เตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขึ้นที่เชียงใหม่ สงขลาและอุบลราชธานี แต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นเสียก่อน โครงการจึงต้องระงับไป พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) และอยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดสมัยสงคราม (๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕-๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๙) งานสำคัญในระหว่างดำรงตำแหน่งนี้ คือ

๑. ผดุงฐานะครู ทั้งครูโรงเรียนประชาบาล และครูโรงเรียนรัฐบาล โดยการปรับอัตราเงินเดือนใหม่ทุกระดับ แก้กฎหมายให้ครูประโยคประถม (ป.ป.) เป็นชั้นตรีได้ ยกฐานะครูใหญ่เป็นชั้นเอกหลายคนเป็นชั้นโทนับร้อย
๒. เริ่มวิธีสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์ โดยการเพิ่มเงินอุดหนุนให้มากขึ้น
๓. เริ่มปรับปรุงการสอนภาษาไทยในชั้นเตรียมประถม
๔. เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นครบทุกจังหวัด
๕. ซื้อที่ดินที่ถนนประสานมิตร เพื่อเตรียมตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูแบบมาตรฐานขึ้น

ในระหว่างนี้ยังดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงพ้นจากตำแหน่งนี้มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาแต่เพียงตำแหน่งเดียว พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปีเศษ (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๐) ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยได้ปรับปรุงการศึกษาอย่างมากที่สุด งานสำคัญในระหว่างนี้คือ

๑. จัดตั้งแผนกฝึกหัดครูมัธยมขึ้นที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งต่อมาเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน)
๒. จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้นที่ถนนประสานมิตร ในปี พ.ศ.

๒๔๙๒ ซึ่งต่อมาโรงเรียนนี้ได้เลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) และ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิการคนแรก ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๔๙๙

๓. ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ ทั้งฉบับ
๔. จัดตั้งกรมวิชาการ พ.ศ. ๒๔๙๕ และได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีคนแรกของกรม ในระยะ ๒ ปีแรก
๕. จัดตั้งโรงเรียนสาธิตปทุมวัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖
๖. จัดตั้งกรมการฝึกหัดครู เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการฝึกหัดครู
๗. จัดตั้งโรงเรียนประถมสาธิต ประสานมิตร พ.ศ. ๒๔๙๘
๘. จัดการสัมมนาครั้งแรกในประเทศไทย เรื่อง การศึกษาประชาบาล

หลังจากการปฏิวัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม (จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๑ กระทรวงวัฒนธรรมได้ยุบมารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่ ๔ สมัย เป็นเวลา ๑๑ ปีครึ่ง ดังนี้

สมัยที่ ๑ ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด นายพจน์ สารสิน พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๐๑

สมัยที่ ๒ ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด พลโทถนอม กิตติขจร พ.ศ.๒๕๐๑-๒๕๐๒

สมัยที่ ๓ ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.๒๕๐๒-๒๕๐๖

สมัยที่ ๔ ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด จอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ.๒๕๐๖-๒๕๑๒

งานสำคัญในระยะนี้ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ดำเนินการเรื่องโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยแบ่งภาคการศึกษาเป็น ๑๒ ภาค โครงการนี้

มีผลสำคัญ ๒ เรื่อง คือ เกิดโรงเรียนมัธยมแบบประสมแห่งแรกขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา และเกิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้น

พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะที่ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่นั้น ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย และเมื่อพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็ยังคงเป็นอธิการบดีต่อจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงได้ลาออก งานสำคัญในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร คือ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตนครปฐม บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ และเปิดสอนวิชา ซึ่งไม่ใช่ศิลปะเพื่อให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์นี้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้คิดสร้างห้องสมุดเก็บเสียงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ รวบรวมเสียงต่างๆ เช่น พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ประกาศต่างๆ เพลงนานาชาติ คำปราศรัยของบุคคลสำคัญ ตัวอย่างเสียงภาษาต่างๆ เรื่องราวสำคัญต่างๆ ไว้เพื่อการค้นคว้าวิจัยและเพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียน ซึ่งวิธีการรวบรวมใช้บันทึกลงแถบบันทึกเสียงเก็บรวบรวมไว้ที่ศูนย์ ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อจะฟังเกี่ยวกับเรื่องราวใด ก็หมุนฟังได้จากแท่นซึ่งมีเลขรหัส รวม ๕๐ แท่น ผู้ฟังสามารถกดปุ่มเรียกฟังเสียงที่ต้องการได้จากห้องฟังเสียง นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดมายังกรุงเทพฯ ได้อีกด้วย ปัจจุบันมีสถานีรับในกรุงเทพฯ ๓ จุด คือ ที่ศูนย์โทรคมนาคม ถนนวิสุทธิ์กษัตริย์ และในพระราชวัง

สวนจิตรลดาอีก ๒ จุด

ส่วนหนึ่งของห้องสมุดเก็บเสียง คือ ปฏิทินเสียงซึ่งเป็นผลมาจากปฏิทินล้านปีนั้น ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้วางแผนสร้างขึ้นจนสำเร็จได้ผลอย่างงาม วิธีการก็คือเมื่อต้องการจะทราบ วัน เดือน ปี ก็กดปุ่มปฏิทินเสียง ซึ่งจะมีเสียงออกมาอธิบายความเบื้องต้นว่าผู้ฟังหรือผู้ต้องการทราบนั้นจะต้องทำอย่างไรบ้าง จากนั้นจะมีเสียงขอให้คิดเลขในใจ (หลับตาคิดหรืออยู่ในที่มืด ฟังแต่เสียงก็คิดได้ ถ้าจะให้แม่นยำก็เอาเศษกระดาษมาคิดตามไป) เป็นขั้นๆ จำนวน ๑๐ ขั้น ขั้นสุดท้ายจะบอกได้ตามความประสงค์ของผู้ถาม โครงการปฏิทินเสียงนี้ได้ขยายออกเป็นคลื่นวิทยุ ด้วยความร่วมมือของศูนย์โทรคมนาคมของกระทรวงมหาดไทย อนุญาตให้ใช้ ช่อง ๗ ติดต่อตรงมากรุงเทพฯ และมีโครงการจะขยายเครือข่ายไปยังจังหวัดนครราชสีมา แต่ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ลาออกจากมหาวิทยาลัยศิลปากร เสียก่อน จึงไม่มีผู้ดำเนินงานต่อ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการจัดงานฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลังพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา และได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

นอกจากนั้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิต ดำรงตำแหน่งประธานสำนักศิลปกรรมของราชบัณฑิตยสถาน โดยเป็นราชบัณฑิตรุ่นแรก ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ งานสำคัญที่ท่านทำอยู่ในระยะต่อมาคือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการฉลองพระบรมราชสมภพครบ ๘ รอบ และ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การดำเนินงานลุล่วงมาด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างหอวชิราวุธานุสรณ์ เพื่อรวบรวมพระราชนิพนธ์ ฯลฯ ไว้สำหรับการค้นคว้าของประชาชน

นอกจากตำแหน่งทางราชการดังได้กล่าวมาแล้ว ม.ล.ปิ่น มาลากุล ยังเคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ และกรรมการเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่างๆ อีกมาก เช่น

- ประธานกรรมการสภามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา และเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ประธานกรรมการองค์การค้าคุรุสภา (คนแรก)
- กรรมการสยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์
- ที่ปรึกษาสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ประธานกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ

ในด้านการศึกษาระหว่างชาติ ม.ล.ปิ่น มาลากุล มีผลงานจำนวนมากเช่นกันคือ

- เป็นประธานกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วย UNESCO
- เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุม UNESCO และการประชุมระหว่างชาติ ว่าด้วยการศึกษาอื่นๆ เช่น การสัมมนา เรื่อง Rural Adult Education การประชุม International Bureau of Education ฯลฯ รวมทั้งสิ้น ๔๗ ครั้ง ต้องเดินทางไปประเทศต่างๆ รวม ๑๘ ประเทศ คือ อังกฤษ สวิสเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เลบานอน อินเดีย บราซิล อุรุกวัย สเปน ลาว ปากีสถาน ญี่ปุ่น เปอร์โตริโก สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ แคนาดา อินโดนีเซีย และอิหร่าน

การประชุมนานาชาติเช่นนี้ มีหลายครั้งที่ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รับเกียรติจากที่ประชุมให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ หรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการคณะต่างๆ เช่น

พ.ศ. ๒๔๙๑ การประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ ๔ ของ UNESCO ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจตราเอกสาร

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นประธานการสัมมนา Rural Adult Education ที่ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๔๙๕ การประชุมสมัยสามัญครั้งที่ ๗ ของ UNESCO ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ คือ เป็นรองประธานกรรมาธิการโครงการ เป็นกรรมการบริหารและเป็นอนุกรรมการฝ่ายการเงิน

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นรองประธานการประชุมการศึกษานานาชาติที่ประเทศ

สวิสเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นรองประธานการประชุมใหญ่ที่ประเทศอุรุกวัย

พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นรองประธานการประชุมรัฐมนตรีศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้งองค์การ SEAMEO (Southeast Asian Ministers of Education Organization) เนื่องจากการที่ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ร่วมการประชุมขององค์การ UNESCO มาหลายครั้ง ท่านเห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร และมักไม่ใครได้รับเลือกให้เป็นกรรมการบริหารขององค์การ ฉะนั้นท่านจึงได้เชิญรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในขณะนั้นมาประชุมอยู่ที่กรุงเทพฯ มาพบปะสนทนากันที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ตกลงจะร่วมมือช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ นับเป็นจุดเริ่มต้นขององค์การ SEAMEO นอกจากนั้นท่านเป็นผู้ต่อสู้ให้สำนักงานขององค์การนี้ ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และหาหนทางให้เลขาธิการคนแรกเป็นคนไทย คือนายสุกิจ นิมมาเหมินทร์

ปัจจุบัน SEAMEO เป็นองค์การระหว่างรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือกันในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ประเทศที่ร่วมเป็นสมาชิกสมทบ (Associate Members) คือ ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส และนิวซีแลนด์ มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารงานคือ SEAMES (Southeast Asian Ministers of Education Secretariat) ซึ่งตั้งสำนักงานอยู่ที่อาคารดาราคาม ถนนสุขุมวิท กรุงเทพฯ

ผลงานด้านการประพันธ์

เป็นที่ทราบกันดีว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีผลงานด้านการประพันธ์เป็นจำนวนมาก ทั้งด้านวิชาการ การศึกษา สารคดีท่องเที่ยว บทละคร และกวีนิพนธ์

ผู้ทรงประสาทวิชากวีนิพนธ์ให้แก่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏความในหนังสือ “คำประพันธ์ร้อยเรื่อง” ว่า

"รู้คุณที่พระเกื้อ แต่กาล ก่อนนา
องค์พระปรมาจารย์ ปราชญ์เจ้า
มหาธีรราชขนาน นามขัตติ เยศนอ
ทรงสั่งสอนใส่เกล้า ก่อนครั้งยังเยาว์
เอางานก้มกราบได้ แบบโคลง สี่นอ
โทเอกสัมผัสโยง อยู่ไซร้
นับเป็นพระราชโอง- การตรัส
ให้แต่งโคลงสี่ได้ ดั่งเส้นสีแดง
แรงครูอยู่เร่งให้ ใจหาญ
การประพันธ์เป็นงาน ตื่นเต้น
ชีวิตเปรียบอุทยาน ยังสุข
ชั่วชีพยังไป่เว้น ว่างเกล้ากตัญญู"

ขณะที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๖๔ ท่านได้รับการฝึกหัดอบรมทางการละครมากที่สุด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อ่านบทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์เสร็จใหม่ๆ ให้ทรงฟังเป็นประจำ ในด้านการแสดงละคร เคยแสดงละครพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ทั้งละครรำ และ

ละครพูด เช่น เรื่องโพงพางและหัวใจนักรบ เป็นต้น นอกจากนี้เคยได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าชุดละคร (ดัมบ์แครมโบ) หลายครั้ง ส่วนในด้านการหนังสือพิมพ์ และการแต่งบทร้อยกรองก็ได้รับการฝึกฝนในการแต่งโคลงสี่สุภาพจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง และทรงแต่งตั้งให้อยู่ในคณะบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "ดุสิตสมิต" ตลอดมา ในการแต่งหนังสือนั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มักจะใช้นามจริง แต่ท่านก็มีนามแฝงด้วย นามแฝงที่พบมากที่สุด คือ **ป.ม.** ซึ่งย่อมาจาก **ปิ่น มาลากุล** นอกจากนั้นยังมีนามแฝงที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ **ประดิสมิต, นายเข็ม หมวกเจ้า** เข็ม หมายถึง ปิ่น หมวก หมายถึง มาลา เจ้า แสดงว่าเป็นราชสกุล และ ประเสริฐ หมายถึง ปิ่น หรือ ยอด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์อินทรวิเชียรฉันท์ บอกรายชื่อคณะบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตไว้ด้วย

ผลงานในปัจฉิมวัย

หลังจากที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านก็ยังคงสร้างงานเพื่อประเทศชาติต่อไปด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ งานดังกล่าว ได้แก่

๑. หอวชิราวุธานุสรณ์

หอวชิราวุธานุสรณ์ เรียกในภาษาอังกฤษว่า "King Vajiravudh Memorial Hall" สร้างขึ้น เพื่อเฉลิมฉลองวันพระราชสมภพครบรอบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดไว้ ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก ตัวอาคารหอวชิราวุธานุสรณ์มีลักษณะเป็นอาคารทรงไทยสีชมพู ๔ ชั้น ตั้งอยู่ภายในบริเวณหอสมุดแห่งชาติ ติดท่าวาสุกรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยเสด็จประทับพักแรมก่อนเสด็จประพาสจังหวัดหัวเมืองต่างๆ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งอนุสรณ์สถานแห่งนี้ เนื่องจากการสร้างหอวชิราวุธานุสรณ์ มีอุปสรรคหลายประการและยืดเยื้อมาหลายรัฐบาล จนในที่สุดกรมศิลปากร ได้รับเงินงบประมาณเพื่อทำการก่อสร้าง

อาคารเป็นเงิน ๒๖ ล้านบาท ซึ่งยังไม่มากพอสำหรับดำเนินการ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้เสียสละทุนทรัพย์บริจาคเงินสมทบในการก่อสร้างหลายครั้ง ในแต่ละช่วงเวลาที่ติดขัด เพื่อให้การก่อสร้างดำเนินไปได้ทันกำหนดเปิดอาคาร รวมแล้วเป็นเงินกว่า ๖ ล้านบาท และยังมีเงินบริจาคจาก “คณะกรรมการหาทุนสมทบค่าก่อสร้างหอวชิราวุธานุสรณ์” ซึ่งมีทั้งข้าราชบริพารในพระองค์ที่จงรักภักดีและลูกศิษย์ของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ที่เลื่อมใสศรัทธาในการทำงานอย่างทุ่มเทชีวิตจิตใจของ ฯพณฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมงกุฎราชกุมาร เสด็จแทนพระองค์ทรงทำพิธีเปิดอาคารในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๔ อันเป็นวโรกาสคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ได้ทรงทำพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ แต่ภายในอาคารให้บริการได้เฉพาะชั้น ๑ และชั้น ๒ เท่านั้น ส่วนชั้น ๓ และ ชั้น ๔ ซึ่งกำหนดจะจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พระบรมรูปหุ่นขี้ผึ้ง และดุสิตธานีนั้นยังต้องรอไว้ก่อน เพราะยังขาดงบประมาณดำเนินการ ม.ล.ปิ่น มาลากุล มีความผูกพันกับหอวชิราวุธานุสรณ์อย่างลึกซึ้ง ท่านได้มานั่งทำงานที่หอวชิราวุธานุสรณ์ เป็นประจำทุกวัน โดยได้กำหนดนโยบาย และแผนงานภายในหอวชิราวุธานุสรณ์ไว้เป็นส่วนๆ ดังนี้

๑. งานห้องสมุดและวิจัย ซึ่งอยู่ชั้น ๒ ของตัวอาคาร เป็นแหล่งรวบรวมเอกสารข้อมูลต่างๆ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย

๒. งานนิทรรศการและเผยแพร่ ฯพณฯ ให้ความสำคัญกับงานเผยแพร่พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อสร้างความเข้าใจและความรู้ที่ถูกต้อง นอกจากนั้นยังสร้างตู้จัดนิทรรศการไว้ประมาณสิบตู้ เพื่อจัดกิจกรรมดังกล่าว ในโอกาสต่างๆ ด้วย

๓. งานพิพิธภัณฑ์ ปัจจุบันได้แก่ พระบรมราชะประทรรศนีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเปิดให้บริการเข้าชมทั้ง ๑๒ ห้อง ณ บริเวณชั้น ๓ ของอาคาร และนิทรรศการดุสิตธานีเมืองจำลองประชาธิปไตย อยู่ที่ชั้น ๔ ของอาคาร ขณะนี้อยู่ในระหว่างดำเนินการเพื่อการบริการ

๔. งานประชุม ปาฐกถา ฯลฯ ฯพณฯ กำหนดให้หอวชิราวุธานุสรณ์จัดกิจกรรมเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่างๆ มาอภิปราย ปาฐกถา สาธิต เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย และเทิดพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-สิงหาคม โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ฯพณฯ เรียกกิจกรรมนี้ว่า “กิจกรรมทวีปัญญา” ซึ่ง ฯพณฯ จะกรุณาให้ความเห็นชอบและร่วมกิจกรรมด้วยเสมอ

๕. งานการละคร นอกจากกิจกรรมเชิงวิชาการแล้ว ฯพณฯ ยังกำหนดให้จัดฤดูกาลการแสดงละคร พระราชนิพนธ์พระมหาธีรราชเจ้า โดยถือเอาวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ของทุกปี เป็นวันเปิดฤดูกาลฯ และกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธาน มีการนำบทละครพระราชนิพนธ์มาแสดงฤดูกาลละ ๕-๖ เรื่อง โดยสถาบันการศึกษา หรือคณะละครสมัครเล่น เช่น วิทยาลัยครูสวนสุนันทา กองการสังคีต คณะละครศรีอยุธยาอนุสรณ์ของนายสมัคร สุนทรเวช พระราชนิพนธ์ที่นำมาจัดแสดงจะมีทั้งโขน ลิเก ละครร้อง ละครพูด ละครรำ สลับกันไป ผู้เข้าชมเสียค่าบัตรผ่านประตู และ ฯพณฯ จะกรุณาบัญชาการต่างๆ ด้วยตนเองเสมอ ตั้งแต่กำหนดเรื่องที่จะแสดง คณะผู้แสดง การถ่ายวีดิทัศน์ และในที่สุดคือการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการแสดงด้วย

๖. งานของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ชั้น ๑ หอวชิราวุธานุสรณ์ เพื่อช่วยเหลืองานหอวชิราวุธานุสรณ์ ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากรให้คล่องตัวและกว้างขวางชัดเจนขึ้น

๒. ค่ายหลวงบ้านไร่

ค่ายหลวงบ้านไร่ เป็นค่ายลูกเสือแห่งชาติของสภากรรมการบริหารลูกเสือแห่งชาติ ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองตาคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี บริเวณสถานที่ดังกล่าวนี้ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ศึกษาค้นคว้าและสำรวจด้วยตนเอง และยืนยันไว้ว่าเป็นสถานที่ที่ ฯพณฯ ได้เคยตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ยังเป็นเสือป่ารุ่นเล็ก พระองค์ได้เสด็จประทับพักแรมถึง ๙ ครั้ง และขณะพักแรมนั้นได้ทรงใช้น้ำในบ่อสรงใต้ต้นมะปราง ซึ่งยังคงพบทั้งบ่อและต้นมะปราง ซึ่งเป็นต้นลูกจากต้นเดิมในสมัยนั้น พร้อมกับได้รับคำยืนยันจากผู้สูงอายุในละแวกนั้นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยประทับที่นั้นจริง ฯพณฯ จึงได้ตกลงใจซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าว ด้วยเงินที่ได้จากงานฉลองอายุ ๗ รอบของท่าน ที่กระทรวงศึกษาธิการจัดงานฉลองให้จำนวน ๑๕ ล้านบาทเศษ โดย ฯพณฯ ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในการพัฒนาที่ดินเป็นค่ายลูกเสือและจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับนั่งเก้าอี้ผ้าใบทอดพระเนตรการซ้อมรบเสือป่าเช่นในอดีต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ทรงทำพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ค่ายหลวงบ้านไร่ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ และต่อมาสมเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ขณะทรงศึกษาอยู่ ณ โรงเรียนราชินี ได้เสด็จไปทรงร่วมกิจกรรมเข้าค่ายพักแรมที่ค่ายหลวงบ้านไร่แห่งนี้ด้วย

๓. โรงเรียนอนุบาลธรรมาธิปไตย

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปราชญ์อันเป็นปูชนียบุคคลทางด้านการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้เห็นการณ์ไกลให้ความสำคัญแก่การศึกษาทุกระดับ

และมีความคิดในการสร้างคนอย่าง “ครบวงจร” ฯพณฯ ให้ความสำคัญแก่เยาวชนของชาติเป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่ท่านทำงานที่หอวชิราวุธานุสรณ์ หากมีครูพาเด็กนักเรียนเล็กๆ เข้ามาเยี่ยมชมหอวชิราวุธานุสรณ์ ฯพณฯ จะกรุณาลุกออกมาจากห้องทำงานเพื่อทักทายและนำชมเด็กเล็กเหล่านั้นด้วยตนเอง ฯพณฯ กล่าวว่า “เด็กเล็กๆ นั้นเหมือนผ้าขาว เราใส่อะไรให้ เขาก็พร้อมที่จะรับได้โดยไม่โต้แย้ง และเป็นการรับความรู้ไว้เต็ม ๑๐๐% ตามที่เราวางรากฐานไว้”

เมื่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มอบเงินให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดสร้างค่ายหลวงบ้านไร่ และพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ฯพณฯ ได้ฝากให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดงบประมาณสร้างโรงเรียนอนุบาลธรรมาธิปไตย เพื่อสนับสนุนการศึกษาของเยาวชนในบริเวณค่ายหลวงบ้านไร่ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการก็ได้จัดสรรงบประมาณ จำนวน ๒ ล้านบาท เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์นั้น ในการนี้ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ อดีตข้าหลวงในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้บริจาคสมทบอีก ๒ ล้านบาท ปัจจุบันได้เปิดทำการสอนถึงระดับประถมศึกษาและได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนธรรมาธิปไตย” ซึ่งมีความหมายว่า ธรรมะเป็นใหญ่ซึ่งเป็นชื่อที่พ้องกับวัดธรรมาธิปไตยในเมืองจำลองดุสิตธานีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยังคงถือเป็นภารกิจปฏิบัติต่อเนื่องจาก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในการมอบทุนการศึกษาให้แก่โรงเรียนเป็นประจำทุกปี

การจัดตั้งมูลนิธิฯ และกองทุน

ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปูชนียบุคคลและเอตทัคคะทางด้านการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลอย่างยากที่จะหาผู้เปรียบได้ทั้งในช่วงชีวิตของท่านจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ นอกจากงานการศึกษา วัฒนธรรมต่างๆ ที่ท่านได้สร้างสรรค์ไว้มากมายแล้ว ท่านยังเป็นผู้สนับสนุนให้จัดตั้งมูลนิธิฯ หลายแห่งขึ้นเพื่อส่งเสริมสนับสนุนงานที่ท่านวางรากฐานไว้ให้สามารถดำเนินการได้สัมฤทธิ์ผลสมดังจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อีกด้วย มูลนิธิฯ และกองทุนฯ สำคัญที่ควรกล่าวถึง ได้แก่

๑. มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จดทะเบียนมูลนิธิฯ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ในระยะแรก ฯพณฯ เป็นประธานกรรมการ ได้พยายามดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตราสารในการเผยแพร่งานศิลปะและวรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงจัดให้มีสถานที่แสดงดนตรี โขน ละคร บทพระราชนิพนธ์ เป็นพระบรมราชานุสรณ์ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นที่พระบรมราชสมภพ มีการส่งเสริมการศึกษาและสนับสนุนงานศิลปะและวรรณคดีไทยอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีให้ทรงเป็นกรรมการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ และทรงได้รับเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ โดยมี ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นรองประธานกรรมการคนที่หนึ่ง ด้วยพระบารมีของประธานกรรมการมูลนิธิฯ และด้วยการสนองพระเดชพระคุณปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังของ ฯพณฯ ทำให้กิจการของมูลนิธิสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และมีการพัฒนางานด้านต่างๆ จนตราบเท่าทุกวันนี้

๒. มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ หลังจากได้มีการดำเนินการก่อสร้างหอวชิราวุธานุสรณ์ด้วยเงินงบประมาณแผ่นดินร่วมกับเงินบริจาคส่วนตัวของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล และผู้มีจิตศรัทธาแล้ว ฯพณฯ ได้รับพระราชทานลายพระหัตถ์สมเด็จพระภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ให้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นเพื่อช่วยเหลือกิจการของหอวชิราวุธานุสรณ์และเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ด้วย ฯพณฯ ได้จดทะเบียนตั้งมูลนิธิ ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และเป็นประธานกรรมการจนกระทั่งวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ จึงได้ทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงเป็นประธานกรรมการ คนที่ ๑ และได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตั้งแต่วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๖ ข้อ คือ

๑. เผยแพร่พระราชกรณียกิจและพระเกียรติคุณ

๒. ดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

และเผยแพร่ผลงานให้ปรากฏ

๓. ส่งเสริมการวิจัยเกี่ยวกับพระองค์ โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา

๔. ส่งเสริมกิจการต่างๆ ที่พระองค์ทรงริเริ่มไว้เป็นต้นว่า กิจการละครพูด และกิจการอื่นๆ

๕. ช่วยเหลือกิจการของหอวชิราวุธานุสรณ์

๖. จัดงานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบำเพ็ญกุศลอุทิศน้อมเกล้าฯ ถวายตามโอกาส

๓. มูลนิธิวัตไกรฤกษ์ เมื่อ ฯพณฯ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้เสนอให้หลวงไกรฤกษ์ราชเสวี ญาติท่านผู้หญิงดุษฎี มาลา บริจาคมรดกของ นายนิวัต ไกรฤกษ์ ผู้เป็นบุตรชายซึ่งเสียชีวิตขณะที่ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ เพื่อใช้ประโยชน์ของมูลนิธิเป็นทุนช่วยการศึกษาระดับปริญญาตรีแก่ นิสิต นักศึกษาชาย ที่มีความประพฤติเรียบร้อยแต่มีความขัดสน

๔. มูลนิธิภัตตาหารวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ฯพณฯ ได้บริจาคเงินส่วนตัวตั้งเป็นมูลนิธิเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อดำเนินการจัดภัตตาหารถวายพระภิกษุสามเณรในวัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ต้นราชสกุลมาลากุล ได้ทรงสถาปนาไว้

๕. ทุนหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ฯพณฯ ได้กรุณามอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อตั้งเป็นเงินกองทุนเก็บดอกผล มาใช้จ่ายเป็นทุนการศึกษาหรือเงินสงเคราะห์แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่มีอุปสรรคในการศึกษา และจ่ายเป็นค่าจัดทำหรือซื้ออุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียนที่เห็นสมควร

๖. ราชินีมูลนิธิ สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งมูลนิธิขึ้น มีกรรมการ ๙ คน ซึ่งไม่มีวาระให้พ้นจากตำแหน่ง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นประธานมูลนิธิบริหารกิจการของโรงเรียนราชินีทั้งสองแห่งนี้

๗. เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพของกระทรวงศึกษาธิการ

๘. เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โดยหม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร จิตรพงศ์ ประทานเงินทุนก่อตั้งมูลนิธินี้ช่วยทุนการศึกษานักเรียน นักศึกษา ด้านนาฏศิลป์ ศิลปกรรม ดนตรีไทย จิตรกรรม และประติมากรรม

๙. เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานฉลองพระชนมายุ ๖๐ พรรษา สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

๑๐. เป็นประธานชมรมสโมสร ๖ เหลี่ยม ฯพณฯ ริเริ่มจัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมนักวิชาการไว้รับช่วงงานเกี่ยวกับหอวชิราวุธานุสรณ์ และงานมูลนิธิกับงานที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานทุกประเภทที่ท่านจัดดำเนินการอยู่

๑๑. เป็นประธานคณะกรรมการทุนวิจัยพระมหาธีรราชเจ้า ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่งล้านบาท ให้เป็นทุนวิจัยพระมหาธีรราชเจ้า ทุนนี้ประกาศให้ ปีละ ๑ ทุนๆ ละ หนึ่งแสนบาท จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๙ ปรากฏว่ามีผู้ได้รับทุนไปแล้ว ๓ ราย

๑๒. เป็นประธานคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

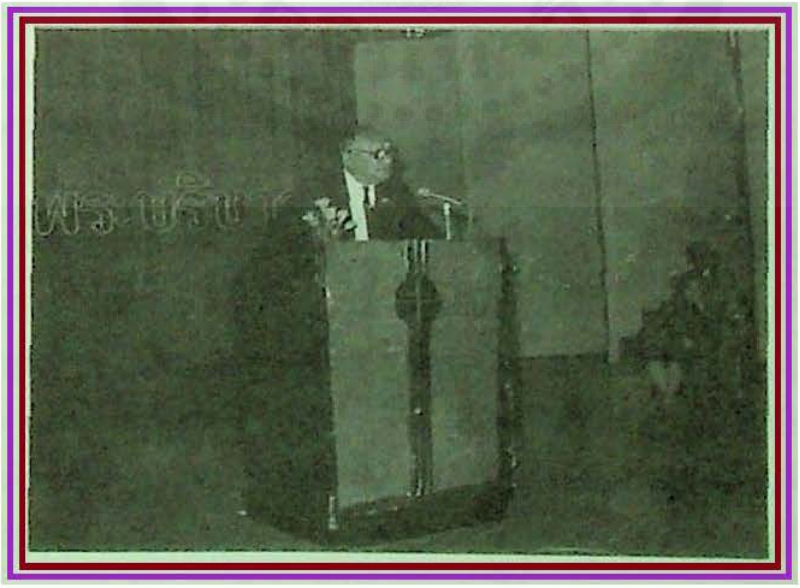

๑๓. เป็นประธานคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระมหาธีรราชเจ้า

๑๔. เป็นประธานกรรมการจัดทำวารสารวชิราวุธานุสรณ์สาร เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเผยแพร่แก่สถานศึกษาและเอกชนทั่วไป

๑๕. เป็นประธานคณะกรรมการจัดบริการโสตทัศนอุปกรณ์ (เสียงและภาพ) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บริจาคเงินให้มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดซื้อเครื่องอุปกรณ์โสตทัศนวัสดุ เพื่อเป็นที่ค้นคว้าของนักเรียน นักศึกษา และนักวิชาการเกี่ยวกับการแสดงละครบทพระราชนิพนธ์พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๖. เป็นประธานคณะทำงานจัดทำวารสารสารานุกรม และนามสกุลพระราชทาน เพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจที่ทรงริเริ่ม และพระราชทานในสมัยที่ทรงพระชนมชีพอยู่

๑๗. เป็นประธานคณะกรรมการราชินีมูลนิธิ ซึ่งมูลนิธินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทุนการศึกษาของครูผู้สอนและนักเรียน ตลอดจนการดำเนินกิจการของโรงเรียน

๑๘. เป็นที่ปรึกษาชมรมข้าราชการและครูอาวุโสของกระทรวงศึกษาธิการ

๑๙. เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการฉลองวันประถมศึกษาแห่งชาติ ของกระทรวงศึกษาธิการ

๒๐. เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกครูดีเด่นเกียรติคุณ

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ และเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ฯพณฯ ได้รับการคัดเลือกให้เข้ารับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำในฐานะผู้สนับสนุนการใช้ภาษาไทยดีเด่นจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไม่ว่า ฯพณฯ จะดำรงตำแหน่งอยู่ในหน้าที่ใด ก็อุทิศตนทำนุบำรุงส่งเสริมภาษาและศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยเฉพาะงานทางด้านอักษรศาสตร์นั้น ฯพณฯ ถือว่ามีความสำคัญควบคู่ไปกับชีวิต

การทำงานของท่านดังจะเห็นได้จากคติพจน์ซึ่ง ฯพณฯ แต่งไว้ในรูปคำประพันธ์ โดยใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตตราบจนกระทั่งทุกวันนี้ว่า

“ขาสองต้องยืนหยัด อยู่ในวัฒนธรรมไทย
ตาสองมองออกไป ยังโลกใหม่มโหฬาร
หูสองว่องสดับ ส่วนดีรับปรับกิจการ
มือสองต้องทำงาน รวมถึงด้านการวิจัย”

พุทธศักราช ๒๕๓๘ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ป่วยต้องเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เป็นระยะๆ สลับกับท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา ภรรยาของท่าน แต่สภาพทั่วไป ฯพณฯ ดูจะแข็งแรงกว่าท่านผู้หญิง และเมื่อสุขภาพแข็งแรงขึ้นคราใดก็มักจะแวะไปที่หอวชิราวุธานุสรณ์เสมอ บางครั้งท่านยังไปถึงค่ายหลวงบ้านไร่จังหวัดราชบุรี และพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐมด้วย ยามป่วยไข้หรืออ่อนเพลีย หากมีผู้ซักถามชวนคุยเรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯพณฯ จะกระชุ่มกระชวยแจ่มใส มองดูสดชื่นขึ้นเสมอ จวบจนกระทั่งวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ฯพณฯ เข้าโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าอีกครั้งหนึ่งด้วยอาการไม่รับประทานอาหารแต่ทุกคนที่ทราบข่าวไม่มีใครคิดว่าจะเป็นการเข้าโรงพยาบาลครั้งสุดท้ายของ ฯพณฯ และในที่สุดเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เวลา ๑๗.๐๕ น. ฯพณฯ ก็ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคเส้นเลือดตีบและไตวายด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุได้ ๙๒ ปี

บรรณานุกรม

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ๒๕๔๖. **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : ผู้มีคุณูปการต่อประเทศชาติ.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
กับโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ประสานมิตร

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปรมาจารย์ด้านการจัดการศึกษา ผู้มีสายตากว้างไกล ท่านริเริ่มและติดตามการปฏิบัติงานทุกอย่างอย่างจริงจัง ผลงานการก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร รวมทั้งการเปลี่ยนรูปโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ได้ส่งผลอันยิ่งใหญ่ต่อการพัฒนาการศึกษาของไทย ดังที่สาธารณชนได้ประจักษ์โดยทั่วกันในทุกวันนี้

ปฐมเหตุของการก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง

พณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้บรรยายเรื่อง พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อวันเปิดนิทรรศการ “เย็นศิระเพราะพระบริบาล” เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2520

มีข้อความบางตอน กล่าวถึงปฐมเหตุของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ว่า "ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาให้บริการเล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้ในสถานที่แห่งนี้ ทำให้ปลื้มปิติ สถานที่แห่งนี้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแห่งนี้ได้เริ่มก่อสร้างตัวขึ้น และเจริญงอกงามมาจนบัดนี้ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แน่นอนเป็นเวลาประมาณ 30 ปี ผมมีหลักฐานยืนยันในความจำว่า วันที่ 31 พฤษภาคม พุทธศักราช 2489 ได้เข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานเพื่อเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 ตัวผมเองได้รับเกียรติอย่างสูงสุดให้ไปกราบบังคมทูล เรื่องการศึกษาของบ้านเมือง

ผมรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของผมเองที่จะต้องกราบบังคมทูลทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี ถ้าปิดบังส่วนไม่ดีไว้ ผมถือว่าจะเป็นความผิดของผมอย่างมาก ดังนั้นก็เลยได้กราบบังคมทูลเรื่องกิจการฝึกหัดครู ผมได้กราบบังคมทูลว่า บ้านเมืองไม่ได้ให้ความสำคัญต่อกิจการฝึกหัดครูเลย กราบบังคมทูลถามว่าทรงทราบบ้างหรือไม่ว่าโรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ที่ไหนบ้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่าไม่ทราบเลย ขณะนั้นเรากำลังเดือดร้อนจริงๆ การฝึกหัดครูมีสถานที่ที่ไหน คนก็มาแย่งเอาไปหมด เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูประถมซึ่งเป็นโรงเรียนสำคัญของเรา ขณะนั้นถูกหยิบยกเอาไปให้กระทรวงอุตสาหกรรมทันที โดยเจ้าหน้าที่ไม่รู้เรื่องเลย สถานที่นั้นกลายเป็นกองพล 1 ขณะนี้ผมและเพื่อนฝูงในกระทรวงศึกษาธิการเดือดร้อนมาก จึงได้คิดว่าจะต้องสร้างฝึกหัดครูให้ถาวรไม่ให้ใครมาแย่งสถานที่ไปได้ และได้เริ่มหาสถานที่เช่นว่านี้ที่ประสานมิตร ความข้อที่กล่าวนี้ผมได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล แล้วในที่สุดก็ทรงฝากฝังไว้ว่า อย่าให้ทิ้งเรื่องนี้เป็นอันขาด แล้วผมก็กราบบังคมทูลลากลับ ผมอดไม่ได้ที่จะสืบว่าภายหลังมีพระราชดำรัสเรื่องนี้กับใครบ้าง ก็ได้ทราบมาอย่างแน่นอนว่าได้ทรงนำเรื่องนี้ไปรับสั่งแก่สมเด็จพระอนุชาธิราชภูมิพลอดุลยเดช

เพราะฉะนั้นผมอยากจะบอกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงทราบเรื่องการศึกษาในข้อแรกคือ เรื่องการฝึกหัดครูจะมาสร้างรากฐานที่ประสานมิตร รู้สึกว่าเรื่องนี้เป็นของพระองค์ เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคตภายใน 10 วัน ตั้งแต่ที่ผมได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะทรงรู้สึกอย่างไร ผมก็

ไม่ทราบ แต่ผมเองรู้สึกว่า สถานที่แห่งนี้เป็นของพระองค์ตั้งแต่เริ่มแรกเป็นเวลาถึง 31 ปีครึ่งแล้ว ขณะนั้นเรามาหาซื้อที่ดิน ก็ได้ที่ดินราคาตารางวาละ 38 บาท และถ้าที่ไหนถมแล้วก็ให้อีก 5 บาท เป็น 43 บาท พยายามขยายให้ใหญ่โต เพราะรู้แน่ว่าเรากำลังจะก้าวไปสู่ความเจริญงอกงาม ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อย จนกระทั่งมีประมาณ 100 ไร่เศษ บังเอิญก็มีคนมากว้านซื้อที่ดินบังหน้าจะเอามาขายเราตั้ง 60 บาท วาหนึ่ง 60 บาท ใครจะไปซื้อ ก็ไม่ซื้อ ผู้ที่กว้านที่ดินนั้นก็เลยไปฟ้องรัฐมนตรี บอกว่า “ม.ล.ปิ่น เล่นตลกเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน” รัฐมนตรีขณะนั้นมีหนังสือมาบอกว่าการซื้อที่ดินที่ประสานมิตรให้ระงับทั้งหมด ผมเสียใจจนกระทั่งวันนี้ แต่ว่าผู้ที่ทำงานภายหลังก็ยังสามารถซื้อที่ดินได้อีกมาก แต่ก็ยังน้อยนัก ผมอดคิดไม่ได้ถึงประสานมิตร และอดคิดไม่ได้ว่าเราเจริญงอกงาม มาเป็นเวลา 30 ปีเศษ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ น่าปลื้มใจจริงๆ”

คำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล มีความสนใจทางการศึกษา และมีเจตนารมณ์แรงกล้าที่จะพัฒนาการฝึกหัดครูไทย ให้เจริญก้าวหน้า เป็นปึกแผ่น ด้วยเล็งเห็นว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาไทย

ท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ได้บันทึกไว้ในหนังสือ “ประวัติท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล เกี่ยวกับเรื่องเดียวกันไว้อย่างละเอียด ว่า

“เรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงหรือวิทยาลัยวิชาการศึกษานี้เผอิญมาเกี่ยวกับตัวฉัน จึงจะบันทึกไว้ด้วย เมื่อ ม.ล.ปิ่น เป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษานั้น กรมฝึกหัดครู กรมวิชาการ และกรมศึกษาประชาบาล ยังไม่มี ทั้งสามเรื่องนี้จึงอยู่รวมในกรมสามัญศึกษาซึ่งขึ้นกับ ม.ล.ปิ่น ผู้เป็นอธิบดี ม.ล.ปิ่น เป็นห่วงเรื่องการศึกษาของประชาชน และเห็นว่าการศึกษาวิชาครูเป็นหัวใจสำคัญ แต่ขณะนั้นผู้มีอำนาจไม่มีใครเล็งเห็น โรงเรียนฝึกหัดครู ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยท่านเจ้าพระยาพระเสด็จ บิดาของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ก็ถูกไล่ที่ต้องย้ายร่ำไปจนตั้งตัวไม่ติด ม.ล.ปิ่น กลุ้มใจจึงบอกฉันว่าอยากจะได้ที่ผืนใหญ่ๆ ที่ไม่ไกลนัก ตั้งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงสักแห่งหนึ่ง ฉันไปปรึกษาเจ้าคุณไชยยศสมบัติ เจ้าของสำนักงานไชยยศ เจ้าคุณไชยยศก็ช่วยได้ทันที ท่านบอกว่า กระทรวงเกษตรมีที่เลี้ยงวัวอยู่ที่ปลายถนนประสานมิตร ริมคลองแสนแสบแปลงใหญ่ เพราะในระหว่างสงครามไม่มี

นม เนย เข้ามาจากต่างประเทศ กระทรวงเกษตรจึงตั้งฟาร์มเลี้ยงโคไว้ แต่บัดนี้ทิ้งร้างอยู่เฉยๆ กระทรวงเกษตรได้ขอร้องให้สำนักงานไชยยศเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ พอ ม.ล.ปิ่น ทราบเรื่องก็ดีใจรีบทำหนังสือราชการขอซื้อที่จากกระทรวงเกษตรทันที ในราคาวาละ 38 บาท พอซื้อล้วเราก็ไปดูกัน ขณะนั้น ชาวนาปลูกข้าวออกรวงจวนจะสุก ฉันแลเห็นก็อยากกินข้าวกระยาคูเป็นกำลังจึงบอก ม.ล.ปิ่น ว่าฉันจะเก็บรวงข้าวไปทำข้าวกระยาคู เธอบอกว่าข้าวของชาวนาจะเก็บเอาไปได้อย่างไร ฉันเถียงว่าก็ชาวนาปลูกข้าวในที่ของเรานี่ เธอบอกว่าไม่ใช่ที่ของเราเลย เป็นที่ของหลวงต่างหาก ฉันก็เลยพูดไม่ออกและเลยอดข้าวกระยาคูที่อยากกิน ขณะนั้นยังไม่มีถนน มีแต่ทางเดินเป็นดิน พอเดินจากทุ่งนาจะกลับไปขึ้นรถที่จอดไว้ที่ถนนสุขุมวิท ม.ล.ปิ่นนึกได้ว่าในมือมีดินถืออยู่ 2 ก้อน คือ ก้อนดินที่เก็บไว้สำหรับขว้างสุนัขที่มันมารุมเห่าเรา เธอจึงเดินย้อนกลับไปเอาดินทิ้งที่ที่กำลังถม ฉันบันทึกเรื่องนี้ไว้เพื่อจะให้ลูกหลานที่เกิดมาภายหลังได้ทราบว่า คนรุ่นฉันนั้นที่ดีๆ ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง แม้แต่ข้าวเม็ด ดินก้อน ก็มีอยู่เหมือนกัน บิดาฉันเองเวลาที่มีอำนาจเต็มที่นั้นใครเอาของกำนัลมาให้เป็นที่ผิดสังเกต ท่านก็ไล่ตะเพิดไปหมด ครั้งหนึ่งฉันยังเสียดายไม่หาย ที่เจ้าศักดิ์ประเสริฐ พระญาติผู้ใหญ่ของเจ้าแผ่นดิน ประเทศลาว ซึ่งขณะนั้นสร้างบ้านอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ และนับญาติทางลาวกับคุณแม่ของฉัน โดยเจ้าศักดิ์ประเสริฐเรียกคุณแม่ว่าคุณพี่ท่าน วันหนึ่งเมื่อฉันแต่งงานใหม่ๆ เจ้าศักดิ์ประเสริฐเอาผ้าชิ่นอย่างสวยหยดย้อยมาให้ฉัน 6 ผืน ฉันกำลังชมเชยอย่างดีใจอยู่ คุณพ่อก็ถามว่าเอาผ้ามาจากไหน ฉันบอกว่าเจ้าศักดิ์ประเสริฐ ณ จำปาศักดิ์ ญาติคุณแม่เอามาให้ฉัน คุณพ่อเอ็ดตะโร บอกว่าตาเจ้าคนนี้กำลังถวายฎีกาในหลวง ฉะนั้นให้ฉันส่งผ้าชิ่นคืนแกให้หมด ฉันก็ต้องรีบส่งผ้าชิ่นไปทางไปรษณีย์วัตถุไปคืนเจ้าศักดิ์ประเสริฐ ทั้งที่อันเข้าใจว่าเจ้าศักดิ์ประเสริฐเจตนาจะให้ผ้าชิ่นนั้นเป็นของขวัญในการแต่งงานของฉัน

ส่วนวิทยาลัยวิชาการศึกษาที่ถนนประสานมิตรนั้น เมื่อแรกตั้งขึ้น ม.ล.ปิ่นได้เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ม.ล.ปิ่น มอบให้หลวงสวัสดิ์สารศาสตรพุทธิไปอยู่ประจำในโรงเรียนเพื่อดูแลการก่อสร้างและอื่นๆ อยู่หลายปี

ม.ล.ปิ่น เป็นปลัดกระทรวง อยู่ 11 ปี ในตอนหลังนั้นพระยาศราภัยนักการเมืองที่เพิ่งพ้นโทษขบฏได้เป็นรัฐมนตรีศึกษา ที่เป็นประชาธิปไตยจริงๆ

ม.ล.ปิ่น เชิญให้เป็นผู้วางศิลาฤกษ์ก่อสร้างวิทยาลัย พระยาศราภัย ท่านก็ลงมือตอกเข็มเอง โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงนี้ได้เลื่อนขึ้นเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา เมื่อ ม.ล.ปิ่น เป็นรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2500 ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนินพระเจ้าอยู่หัวไปพระราชทานปริญญาบัตรเป็นครั้งแรก และอัญเชิญเสด็จครั้งต่อๆ มาอีก 2-3 ครั้ง ฉันต้องทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้และนั่งโต๊ะเสวยพระสุธารสด้วย ม.ล.ปิ่นได้เชิญเสด็จไปทอดพระเนตรโรงเรียนประถมสาธิตครั้งหนึ่ง เมื่อเสวยอยู่นั้นมีพระราชกระแสว่า วันนี้ตั้งแต่เช้ายังไม่ได้เสวยอะไรเลย เพราะทรงทำพระทนต์เพิ่งได้เสวยครั้งแรกในวันนั้น คือ พระสุธารสที่โรงเรียนประถมสาธิตจัดถวาย

เนื่องจาก ม.ล.ปิ่น เป็นผู้สร้างวิทยาลัยการศึกษาชั้นสูงแห่งนี้ เมื่อท่านเป็นรัฐมนตรี ท่านจึงเป็นประธานสภาวิทยาลัยแห่งนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาท่านได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี ใน พ.ศ. 2512 รัฐมนตรีคนใหม่ก็เป็นประธานแทนต่อไปตามหน้าที่ ครั้นถึง พ.ศ. 2516 นักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องจะให้ยกฐานะวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยและย้ายสังกัดไปขึ้นกับทบวงมหาวิทยาลัยในปลาย พ.ศ. 2517 ขณะที่ฉันเขียนเรื่องของฉันมาถึงตอนนี้ รัฐบาลได้ประกาศยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น เป็นมหาวิทยาลัยแล้ว และขนานนามว่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาลัยทุกแห่งที่ขึ้นกับวิทยาลัยวิชาการศึกษาแต่เดิมก็ได้เลื่อนฐานะมาสังกัดสภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทั้งหมด”

การก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง

ด้วยปฐมเหตุดังกล่าวแล้ว ในวันที่ 7 สิงหาคม 2489 ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา จึงได้ดำเนินการเพื่อก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร โดยมีจุดหมายจะขยายการฝึกหัดครู และจัดโรงเรียนฝึกหัดครูให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ตามสำเนาบันทึกข้อความที่ประทานเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการดังต่อไปนี้

ขอประทานเสนอ

การฝึกหัดครูของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้เริ่มมา 50 ปีเศษแล้วนั้น ยังมิได้มีรูปเป็นปึกแผ่นถาวร ทั้งนี้ เพราะขาดสถานที่ถาวรเป็นเหตุสำคัญ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมต้องร่อนเร่ไปอาศัยที่อยู่มามากมายหลายแห่ง เคยออกไปอยู่ต่างจังหวัดก็มี แล้วกลับมาอยู่ที่โรงทหารถนนศรีอยุธยา จนกระทั่งกระทรวงยกที่นั้นให้กระทรวงอุตสาหกรรม บัดนี้ย้ายมาอยู่ที่หลังกระทรวง ซึ่งไม่เหมาะที่จะเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูขนาดใหญ่ ซ้ำยังมีโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมด้วย (ซึ่งก็ไม่มีที่อยู่เช่นเดียวกัน) ทำให้การอบรมสั่งสอนฝึกหัดครูหย่อนในคุณภาพเป็นอย่างมาก จึงน่าจะคิดหาสถานที่ถาวร และดำเนินการปลูกสร้าง โดยเฉพาะในเวลานี้เป็นเวลาที่ประเทศพ้นจากภาวะสงคราม ศีลธรรมของคนทั่วไปลดต่ำลง ควรแก้ด้วยการเพาะคนรุ่นใหม่ให้ดี การฝึกหัดครูจึงมีความสำคัญมาก รัฐบาลชุดปัจจุบันก็ได้แถลงในสภาว่าจะบำรุงส่งเสริมครูและจัดการฝึกหัดครูให้มีคุณภาพสูง โครงการสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูถาวร คงจะได้มีมาแล้วหลายคราว แต่ได้ล้มเหลวไปเพราะไม่มีสถานที่บ้าง ไม่มีงบประมาณบ้าง ครั้งสุดท้ายได้เสนอโครงการเมื่อคุณทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีคนก่อน ได้สั่งให้ปรับปรุงการฝึกหัดครู คณะรัฐมนตรีชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชได้พิจารณา แต่ก็ได้ตกไป และพระตีรณสารฯ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีขณะนั้นชี้แจงว่า รัฐบาลจำต้องจัดทำเรื่องที่จะนำรายได้มาสู่ประเทศโดยเร็วก่อน รวมใจความไม่มีงบประมาณ และไม่มีสถานที่ด้วยทั้ง 2 ประการ

บัดนี้เวลาได้ล่วงเลยมา การเศรษฐกิจของประเทศคงจะได้คลี่คลายออกมากแล้ว ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลที่แถลงไว้ในสภาว่า จะจัดการฝึกหัดครู จึงขอประทานเสนอว่าควรจัดทันที โดยเหตุผลว่าถ้ายิ่งรอนานไป ศีลธรรมโดยทั่วไป และของนักเรียนโดยเฉพาะก็จะเสื่อมลง การตั้งงบประมาณซ่อมโรงเรียนที่หักพัง และสร้างโรงเรียนที่ไฟไหม้ขึ้นใหม่ยังทำได้ การตั้งงบประมาณสร้างโรงเรียนฝึกหัดครู เพื่อเพาะครูที่ดีก็ควรจะทำได้เหมือนกัน

โครงการที่ขอประทานเสนอใหม่นี้ ยังไม่ได้เขียนละเอียด เพราะไม่มีเวลา จะทำได้แต่สรุปว่า จะจัดสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง สำหรับนักเรียนฝึกหัดครู

ชายแห่งหนึ่ง ให้มีอาคารสถานที่และเครื่องใช้พร้อม จัดสร้างให้เสร็จในระยะ 4 ปี มีรายการโดยย่อ คือ ซื้อที่ดิน สร้างตัวโรงเรียนฝึกหัดครู หอนอน (4 หลัง) หอประชุม โรงอาหาร โรงพลศึกษา หอวิทยาศาสตร์ โรงเรียนฝึกหัด ฯลฯ รวมทั้งเครื่องใช้ประกอบที่จำเป็น งบประมาณรวมทั้งสิ้น ประเภทการจร 5 ล้านบาท ขอจ่ายใน 2489 (ขอเพิ่มเติมไปคราวนี้) 5 แสนบาท สำหรับจัดซื้อที่ดิน เตรียมการก่อสร้าง และปราบที่เท่าที่จะทำกันในปีนี้ ขอจ่ายต่อไปใน 2490 2 ล้านบาท ใน 2491 2 ล้านบาท ใน 2492 5 แสนบาท

ส่วนสถานที่นั้น ขณะนี้มีหนทางจะเจรจาขอซื้อจากบริษัทอุตสาหกรรมเนื้อนมซึ่งจะเลิกล้มมีเนื้อที่ของบริษัทที่จะขายอยู่ประมาณ 50 ไร่เศษ ที่ปลายถนนประสานมิตร ริมคลองแสนแสบ ห่างจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยไม่มากนัก การซื้อที่คงจะต้องซื้อในราคาใกล้กับราคาตลาดแต่คงไม่สูงนัก เพราะที่ห่างจากถนนใหญ่มาก การซื้อที่รายนี้ ถ้าต้องการจะต้องรีบทำในขณะที่บริษัทเลิกล้มกิจการ ราคานั้นยังไม่ทราบแน่ แต่จะสูงไปสักหน่อยหรือต่ำก็ไม่แปลกมากนัก เพราะบริษัทนี้ก็เท่ากับว่าเป็นของรัฐบาล จ่ายเงินทางนี้ก็กลับไปเข้าทางโน้น

ดังนี้ จึงขอประทานเสนอพิจารณาเป็นเรื่องด่วน ถ้าโปรดเห็นชอบจะได้ตั้งงบประมาณไปคราวนี้ (ยอดขอเพิ่มเติม สำหรับ 2489) ส่วนรายละเอียดนั้นจะได้รีบจัดทำต่อไปขอประทานเสนอ

ปิ่น มาลากุล

7 ส.ค. 89

ปราโมทย์

8 ส.ค. 89

ร.ส. 8 ส.ค. 89

ชอบแล้ว ควรจัดสร้างให้ถาวรเสียที ให้รีบขอตั้งงบประมาณไป

วิโรจน์

8 ส.ค. 89

และหลังจากได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้ จึงได้มีการติดต่อขอซื้อที่ดินดังกล่าว จากเจ้าของที่ดินหลายราย จนได้ที่ดินรวม 68 ไร่ 36 ตารางวา คิดเป็นเงิน 1,055,049.58 บาท ในตารางวาละประมาณ 38 บาท โดย ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้มีส่วนในการสนับสนุนอย่างเต็มกำลังความสามารถตลอดมา ทั้งในการกำหนดแผนดำเนินการ หาวิธีการและลงมือเจรจาด้วยตนเอง ดังข้อความในเอกสารโต้ตอบกัน ต่อไปนี้

ที่ ษ. 12824/2489
กระทรวงศึกษาธิการ

15 สิงหาคม 2489

เรื่อง ขอซื้อที่ดิน

จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ

เนื่องจากกรมสามัญศึกษาได้พยายามแสวงหาที่ดินเพื่อปลูกสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงมาเป็นเวลานานแล้ว บัดนี้ได้ทราบว่าบริษัทอุตสาหกรรมเนื้อและนมจำกัด ของกระทรวงเกษตราธิการ ดำริจะเลิกกิจการและจะขายที่ดินประมาณ 53 ไร่ ในซอยประสานมิตร ถนนกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ กรมสามัญศึกษาปรารถนาจะขอซื้อที่ดินรายนี้ไว้ เพื่อประโยชน์แก่การฝึกหัดครูต่อไป

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว เห็นชอบด้วยกับความดำริของกรมสามัญศึกษา จึงได้ให้ดำเนินการติดต่อของบประมาณไปยังกระทรวงการคลัง และมีหวังว่าจะได้งบประมาณซื้อที่ดินรายนี้ใน พ.ศ. 2490 จึงเรียนมาเพื่อขอความร่วมมือจากกระทรวงเกษตราธิการที่จะสงวนที่ดินรายนี้ไว้ขายให้เฉพาะแก่กรมสามัญศึกษาใน พ.ศ. 2490 กระทรวงศึกษาธิการ หวังเป็นอย่างมากว่ากระทรวงเกษตราธิการคงจะเห็นใจ และยินดีให้ความร่วมมือในการขอร้องครั้งนี้ด้วยดี จึงขอแสดงความขอบคุณล่วงหน้ามา ณ ที่นี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง
วิโรจน์ กมลพันธ์
(นายวิโรจน์ กมลพันธ์)
รัฐมนตรีสั่งราชการ ลงนามแทน

สำนักงานไชยยศ ชาเตอร์แอคเคาน์แตนต์ ตึก บี.เอ็ม.ซี. 947 ถนนเจริญกรุง

6 กันยายน 2489

เรื่อง ขอซื้อที่ดินของบริษัทอุตสาหกรรม จำกัด (ระหว่างชำระบัญชี)

จาก ผู้ชำระบัญชี

ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ด้วยกระทรวงเกษตราธิการได้ส่งหนังสือของท่านที่ ษ.12824/2489 ลงวันที่ 15 สิงหาคม 2489 แจ้งว่า กระทรวงศึกษาธิการอยากจะขอซื้อที่ดินของบริษัทเป็นเนื้อที่ประมาณ 53 ไร่เศษ ที่ถนนกรุงเทพ-สมุทรปราการ เพื่อจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง และได้ตั้งงบประมาณสำหรับซื้อที่ดินรายนี้ใน พ.ศ. 2490 นั้น ข้าพเจ้ายินดีที่จะขายที่รายนี้ให้แก่ทางราชการ ในเมื่อ ให้ราคาอันสมควร ฉะนั้นเพื่อให้ได้เริ่มเจรจาจากการซื้อขายที่ดินรายนี้ ขอท่านได้ให้เจ้าหน้าที่มาติดต่อกับข้าพเจ้าโดยนัดหมายล่วงหน้า.

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ไชยยศสมบัติ

ขอประทานเสนอ

ผู้ชำระบัญชีบริษัทอุตสาหกรรม จำกัด ขอให้ส่งเจ้าหน้าที่ไปติดต่อ ถ้าให้ราคาพอสมควรก็ยินดีจะขายที่ดินนั้นให้

เสริมศรี

12 ก.ย. 89

ขอประทานเสนอกระทรวง

ตามที่ท่านรัฐมนตรีเจรจาไปยังรัฐมนตรีเกษตร ขอซื้อที่ดินสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูนั้น กระทรวงเกษตรไม่ตอบ แต่ส่งเรื่องให้ผู้ชำระบัญชี ผู้ชำระบัญชีตอบยินดีขายในราคาอันสมควร ให้ส่งเจ้าหน้าที่ไปติดต่อ ดังนี้จึงเห็นควรตั้งกรรมการไปติดต่อและจัดซื้อ ควรตั้งกรรมการ คือ

1. อธิบดีกรมสามัญศึกษา
2. หัวหน้ากองฝึกหัดครู
3. หัวหน้ากองคลัง กรมสามัญศึกษา
4. นายอภัย จันทวิมล
5. นายถัด พรหมมานพ

ปิ่น มาลากุล 12 ก.ย. 89

ปราโมทย์ 12 ก.ย. 89

ร.ส.เสนาะ

18 ก.ย. 89

น้อย 13 ก.ย. 89

ตั้งกรรมการตามที่เสนอไปติดต่อขอทราบเรื่องราคาก่อน

วิโรจน์ 13 ก.ย. 89

สำนักงานไชยยศ ชาเตอร์แอคเคาน์แตนต์. ตึก บี.เอ็ม.ซี. 947 ถนนเจริญกรุง

10 มีนาคม 2490

เรื่อง ที่ดินของบริษัทอุตสาหกรรมนม จำกัด

จาก ผู้ชำระบัญชีบริษัทอุตสาหกรรม จำกัด

ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ตามที่ข้าพเจ้าได้พบท่านเมื่อวันที่ 25 เดือนก่อน เรียนชี้แจงเรื่องที่ดินของบริษัทอุตสาหกรรม จำกัด ที่ซอยประสานมิตร ถนนสายกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการข่อซื้อ และคณะกรรมการซึ่งกระทรวงได้ตกลงในราคา 850,000 บาท ว่าขอให้เป็นไปตามที่ข้าพเจ้าได้ตกลงกับคณะกรรมการ แต่ท่านขอให้ลดลงมา ในที่สุดก็ได้ตกลงกันในราคา 820,000 บาท ในราคานี้เป็นราคาสุทธิซึ่งบริษัทจะต้องได้เงิน ฉะนั้นค่าธรรมเนียมการโอนและค่าอากรแสตมป์ที่ผู้ขายจะต้องเสีย ขอให้ทางกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออก จึงขอเรียนมาและถ้าทางกระทรวงศึกษาธิการตกลงจะรับโอนเมื่อใด ขอได้โปรดกรุณาแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบล่วงหน้าสัก 3 วันด้วยจะเป็นพระคุณ

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ไชยยศสมบัติ

ผู้ชำระบัญชีบริษัทอุตสาหกรรมนม จำกัด ตกลงจะขายที่ดินบางกะปิให้ในราคา 820,000 บาท โดยเราจะต้องเป็นผู้เสียค่าธรรมเนียมในการโอน และค่าอากรแสตมป์เอง ถ้าจะโปรดตกลงตามนี้ เห็นสมควรรีบดำเนินการซื้อและโอนมาเพื่อจะได้รีบก่อสร้างให้ทันตามปีงบประมาณต่อไป

มานิจ ชุมสาย 11 มี.ค. 90

สวัสดิสารศาสตรพุทธิ 12 มี.ค. 90

สำเร็จ 12 มี.ค. 90

ประเวศ จันทนยิ่งยง 12 มี.ค. 90

ควรอนุมัติการซื้อ และให้รีบจัดต่อไป

ปิ่น มาลากุล 13 มี.ค. 90

น้อม 14 มี.ค. 90

อนุมัติ

เดือน บุนนาค 26 มี.ค. 90

เรื่อง การซื้อที่ดินบางกะปิ

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ซื้อที่ดินบางกะปิไว้เพื่อก่อสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูนั้น มีที่ดินริมคลองแสนแสบอยู่ 5 ผืน กั้นหน้าโรงเรียนอยู่ ทำให้มีชาวบ้านเข้ามาอยู่ปนเปกับนักเรียนได้ จะลำบากต่อการปกครอง และการวางแผนผังต่อไป ท่านปลัดกระทรวงเห็นว่าสมควรที่จะเจรจาขอซื้อที่ดินทั้ง 5 รายนี้เสีย จึงได้มีคำสั่งวาจาให้ตั้งกรรมการจัดซื้อขึ้นชุดหนึ่ง มีรองปลัดกระทรวงเป็นประธานกรรมการ หัวหน้ากองฝึกหัดครูและนายถัด พรหมมานม เป็นกรรมการ คณะกรรมการชุดนี้ได้ไปสำรวจสถานที่เมื่อวันที่ 6 ส.ค. 90 ที่ดินมีดังนี้ คือ

ผืนหมายเลข 1 นางสวัสดิ์ อัศวานนท์ เจ้าของที่ดิน 2 ไร่ 1 งาน-20 ต.ร.ว.
ผืนหมายเลข 2 คุณนายถม ประตูน้ำ เจ้าของที่ดิน 2 งาน-56 ต.ร.ว.
ผืนหมายเลข 3 นายแฉ่ง เจ้าของที่ดิน 1 ไร่ 2 งาน-73 ต.ร.ว.
ผืนหมายเลข 4 นายจันทร์ เจ้าของที่ดิน 1 งาน-79 ต.ร.ว.
ผืนหมายเลข 5 นายเปลี่ยน เจ้าของที่ดิน 1 งาน-80 ต.ร.ว.

ประธานได้ไปทาบทามและดำเนินการติดต่อกับเจ้าของโดยตรงไว้หมดแล้ว กำลังฟังดูผลจากการเจรจาต่อไป สำหรับรายนางสวัสดิ์ อัศวานนท์นั้น เจ้าของที่ดินยินดีขายให้ในราคา 35,000 บาท คิดเป็นตารางวาละ 3,804 บาท เมื่อเปรียบเทียบที่ดินรายนี้ดูกับราคาที่ดินผืนใหญ่ ซึ่งกระทรวงซื้อ 50 ไร่ 81 วา ในราคา 820,000 บาท ก็ตกราคาตารางวาละ 38.53 บาท จึงเห็นสมควรซื้อที่ดินรายนี้ไว้ได้ เพื่อจะได้ถือเป็นราคามาตรฐานในการที่จะให้เจ้าของที่ดินรายอื่นได้ถือเป็นตัวอย่างต่อไปได้ อนึ่งการซื้อที่ดินทุกผืน ประธานกรรมการได้เจรจาโดยตรงกับเจ้าของทุกราย หาได้มีค่านายหน้าแต่ประการใดไม่

นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประธานกรรมการ
มานิจ ชุมสาย กรรมการ
ถัด พรหมมานพ กรรมการ

ควรนำเสนอกระทรวง เพื่อพิจารณาซื้อที่ดินรายนี้ไว้ต่อไป

มานิจ ชุมสาย 11 ส.ค. 90

อภัย จันทริมล 11 ส.ค. 90

สวัสดิสาร 11 ส.ค. 90

ถ้ากระทรวงซื้อรายที่ 1 ได้แล้ว ที่ดินรายที่ 2 ก็จะซื้อได้ตามกันมา ดังบันทึกของนายสิงห์โต ซึ่งได้แนบมาด้วยแล้ว

นาค 11 ส.ค. 90

ขอประทานเสนอท่านรัฐมนตรี เห็นว่าควรอนุมัติ เรื่องนี้ผมเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งและได้สอดส่องควบคุมอยู่อย่างใกล้ชิด

ปิ่น มาลากุล 11 ส.ค. 90

อนุมัติ

วิโรจน์ 11 ส.ค. 90

ที่ดินเลขที่ 89 โฉนดหมายเลขที่ 2569 ของนางสวัสดิ์ อัศวานนท์ ได้จัดโอนมาเป็นของเราเรียบร้อยแต่วันที่ 1 เดือนนี้แล้ว จึงขอประทานจัดซื้อที่ดินเลขที่ 204 ซึ่งอยู่ติดกันต่อไป

นาค 4 ก.ย. 90

ทราบแล้ว ขอบคุณมาก

ขอให้กรรมการ คือผู้รักษาการรองปลัดกระทรวง หัวหน้ากองฝึกหัดครู และนายกัด พรหมมานพ ดำเนินการติดต่อเพื่อจัดซื้อที่ดินรายอื่นต่อไป เมื่อติดต่อทราบราคาแล้ว จึงให้เสนอเป็นรายๆ ไป

ปิ่น มาลากุล

5 ก.ย. 90

เรื่อง การซื้อที่ดินบางกะปิ

ตามที่กระทรวงศึกษาได้ซื้อที่ดินบางกะปิไว้ เพื่อก่อสร้างโรงเรียนฝึกหัดครู แต่พื้นที่ดินมีที่ดินของบุคคลอื่นกั้นหน้าทางด้านริมคลองแสนแสบ จึงได้มีการเจรจาซื้อที่ดินเหล่านั้น ดังได้ตกลงซื้อและโอนโฉนดเรียบร้อยแล้ว 1 ราย คือ ที่ดินของนางสวัสดิ์ อัศวานนท์ และทั้งนี้ก็จำจะต้องซื้อที่ดินทางด้านตะวันออกอีก 3 ราย เพื่อขยายพื้นที่โรงเรียนให้กว้างขวางออกไป คณะกรรมการชุดเดิมคือ รองปลัดกระทรวงเป็นประธานกรรมการ หัวหน้ากองฝึกหัดครูและนายถัด พรหมมานพ เป็นกรรมการได้ไปสำรวจที่ดินนั้นและได้เชิญเจ้าของที่ดินทั้ง 3 ราย มาเจรจาตกลงกันในราคาซื้อขายแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2490 ดังนี้คือ

1. โฉนดที่ 548 นางอ้อมบุญ สิงหลกะ เนื้อที่ 3 ไร่ 19 วา ราคาตารางวาละ 38 บาท เป็นเงิน 46322 บาท

2. โฉนดที่ 549 นายเธียร สิงหลกะ เนื้อที่ 3 ไร่ 58 วา ราคาตารางวาละ 38 บาท เป็นเงิน 47804 บาท

3. โฉนดที่ 550 นายชวน สิงหลกะ เนื้อที่ 3 ไร่ 69 วา ราคาตารางวาละ 43 บาท เป็นเงิน 54567 บาท

รวมเงินทั้งสิ้น 148,693 บาท

ที่ดินรายที่ 1 และรายที่ 2 เป็นที่นา กำลังปลูกข้าวอยู่ยังไม่ได้จัดการถม ส่วนที่ดินรายที่ 3 ได้จัดการถมไว้แล้วแต่เดิมเต็มเนื้อที่สูง 1 ศอก มีคูน้ำซึ่งขุดคืนไปถมที่ (บัดนี้เข้าใจว่าพื้นดินคงทรุดลงต่ำกว่าระดับที่ถมไว้ก่อน) เจ้าของจึงได้คิดราคาค่าถมเข้าในราคาขายด้วย

ในการเจรจาซื้อที่ดินทั้ง 3 รายนี้ ได้เจรจาโดยตรงกับเจ้าของทั้ง 3 ราย หาได้มีค่านายหน้าแต่ประการใดไม่

นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประธานกรรมการ
ถัด พรหมมานพ กรรมการ
ขำนาญคุรุวิท (แทน) กรรมการ

ขอประทานเสนอกระทรวงเพื่อพิจารณาซื้อที่ดิน 3 รายนี้

สวัสดิสาร 2 ต.ค. 90

ที่ดินผืนใหญ่ได้ซื้อไว้ตารางวาละ 38.53 บาท ที่ดินของนางสวัสดิ์ อัศวานนท์ ได้ซื้อไว้ตารางวาละ 38.04 บาท แต่ที่ดินผืนใหม่อีก 2 ผืน คือโฉนดที่ 548 และ 549 เจ้าของยอมขายให้ตารางวาละ 38.00 บาทถ้วน ซึ่งเห็นว่าราคาถูกกว่าที่แล้วๆ มาทั้งสองราย ที่ดินทั้งหมดนี้ขอเรียนว่ายังมิได้ถมเลย

ยังมีที่ดินอีกผืนหนึ่งคือโฉนดที่ 550 ที่ดินผืนนี้ถมแล้ว เจ้าของยอมขายให้ตารางวาละ 43.00 บาท ซึ่งเห็นว่าเป็นการสมควร ผมเห็นว่าที่ดิน 3 แปลงใหม่นี้อยู่ติดกับของเรา พอที่จะขยับขยายออกไปได้อีก ทั้งราคาก็ไม่แพงกว่าที่ได้ซื้อมาแล้ว ก็น่าจะรับซื้อไว้ ซึ่งเราไม่ต้องเสียนายหน้าให้แก่ผู้ใด แม้แต่สตางค์แดงเดียว

ขอประทานพิจารณา

นาค 2 ต.ค. 90

เสนอท่านรัฐมนตรี

เห็นสมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่ที่ต้องการมากและราคาถูก ไม่เกินที่ได้ซื้อไว้แล้วเงินงบประมาณปี 2490 นี้ยังมีพอ

ปิ่น มาลากุล 2 ต.ค. 90

ขอประทานเสนอเพิ่มเติม คือ เจ้าของที่ดินโฉนดที่ 547 ของนางสุภัทรา มีชูธน เนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 89 วา ยอมขายให้ตารางวาละ 38 บาท เป็นเงิน 15182 บาท ดังหนังสือซึ่งได้แนบมาด้วยแล้ว น่าจะซื้อไว้รวมกันเป็นผืนเดียว

ขอประทานพิจารณา

นาค 2 ต.ค. 90

สวัสดิสาร 2 ต.ค. 90

เห็นควรอนุมัติรวม 4 ราย

ปิ่น มาลากุล 12 ต.ค. 90

อนุมัติทั้ง 4 ราย

วิโรจน์ 3 ต.ค. 90

กรมสามัญศึกษาได้เสนอของบประมาณเพื่อก่อตั้งโรงเรียนใหม่นี้ เป็นเงิน 5 ล้านบาท โดยในปี 2490 ขอตั้งเพียง 2,350,000 บาทก่อน เพื่อจัดซื้อที่ดินและสร้างอาคาร ซึ่งใช้เวลาดำเนินงานตั้งแต่ปี 2489-2490 อาคารหลังแรกที่ได้เริ่มก่อสร้างคืออาคารหอนอน ได้มีพิธีก่อรากอาคารหอนอนดังกล่าวในวันที่ 14 มกราคม 2491 โดยอธิบดีกรมสามัญศึกษาเป็นผู้กล่าวรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และมีข้อความสำคัญแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ริเริ่มช่วยเหลือสนับสนุนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลทุกฝ่าย ดังปรากฏในสุนทรพจน์ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายเลื่อน ศวาภัยวานิช) ในพิธีเดียวกัน

รายงานของอธิบดีกรมสามัญศึกษา

เนื่องในพิธีก่อรากอาคารหอนอนโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง

วันที่ 14 มกราคม 2491

กราบเรียนท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ในการที่ท่านได้กรุณามาเป็นประธานในงานพิธีก่อรากอาคารหอนอนโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลางในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาส กราบเรียนรายงานโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไป กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าครูเป็นอุปกรณ์สำคัญส่วนหนึ่งในการนี้ จึงได้พยายามขยายการฝึกหัดครูให้กว้างขวางออกไปโดยให้เปิดชั้นฝึกหัดครูมูลขึ้นตามจังหวัดต่างๆ และเปิดรับสมัครสอบวิชาชุดครูมูลขึ้นอีกประเภทหนึ่งทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ปรากฏผลในปี 2490 มีผู้สมัครสอบวิชาชุดครูมูลรวมทั้งสิ้น 16,055 คน ซึ่งเป็นจำนวนมิใช่น้อย การฝึกหัดครูในส่วนกลาง ได้จัดให้มีการสอนขึ้นฝึกหัดครูประถมและฝึกหัดครูมัธยมว่าถึงสถานที่เรียนแล้ว เป็นการขัดกับความประสงค์ที่จะขยายกิจการให้เจริญก้าวหน้าออกไป เพราะโรงเรียนไม่มีสถานที่เรียนเป็นของตนเอง ต้องอาศัยอาคารหลังกระทรวงศึกษาธิการทำการสอนและอยู่ในวงจำกัด เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการจึงวางโครงการจัดหาสถานที่ให้แก่โรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นใหม่โดยเฉพาะ และเห็นว่าพื้นที่ของบริษัทอุตสาหกรรมนม ตำบลคลองตัน อำเภอพระโขนง เหมาะที่จะจัดให้เป็นโรงเรียนฝึกหัดครู จึงเจรจาขอซื้อที่ดินแปลงนี้ เข้าของก็ยินดีจ่ายให้ กรมสามัญศึกษาจึงกำหนดงบประมาณในการจัดตั้งโรงเรียนใหม่นี้เป็นเงิน 5 ล้านบาท แต่ในปี 2490 ขอตั้งเพียง 2,350,000 บาทก่อน เมื่อได้รับงบประมาณแล้วจึงได้จัดซื้อที่ดินปราบพื้นที่ และจัดสร้างอาคารดังนี้

ซื้อที่ดินจากบริษัทอุตสาหกรรม และของเอกชน รวมเป็นเนื้อที่ 68 ไร่ 36 ตารางวาคิดเป็นเงิน 1,055,049.58 บาท ขุดดินถมคูทำประตูระบายน้ำ เงิน 441,000 บาท ซื้อเครื่องอุปกรณ์หอนอนเงิน 128,555 บาท และสร้างหอนอน เงิน 719,000 บาท หอนอนที่จะสร้างขึ้นนี้มีขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 91 เมตร คิดเป็นเนื้อที่ 910 ตารางเมตร เป็นสองชั้นจุนักเรียนได้ 70 คนขึ้นไป ตามแบบแปลนที่ได้รับความเห็นชอบจากท่านแล้ว

บัดนี้ เป็นมงคลอันอุดมที่จะทำพิธีเป็นปฐมฤกษ์ เพื่อวางรากฐานแห่งโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง ให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เจริญวัฒนาถาวรสืบไปในภายหน้า จึงขอเชิญท่านผู้เป็นประธานได้ประกอบพิธีการโดยสังเขปด้วยเทอญ

สุนทรพจน์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

(นายเลื่อน ศราภัยวานิช)

เนื่องในพิธีก่อรากอาคารหอนอนโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง

วันที่ 14 มกราคม 2491

ท่านอธิบดีกรมสามัญศึกษา และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มปิติยินดีเป็นอันมากในการที่ระหว่างอายุ 63 วันที่ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการนี้ ได้มีโอกาสร่วมในพิธีก่อสร้างอาคารสถานที่สำคัญๆ สำหรับการศึกษาถึง 2 แห่ง คือ แห่งที่หนึ่ง ที่โรงเรียนเพาะช่าง และแห่งที่สองคือที่นี่

การศึกษานั้นมีความสำคัญยิ่ง เหมือนกับชาวนาที่ถือกันว่า เป็นกระดูกสันหลังของประเทศ และการศึกษากับชาวนา ก็ตกอยู่ในฐานะอาภัพ เช่นเดียวกัน เราทุกคนทำงานกันอย่างเต็มที่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านทุกคนได้พยายามทำความก้าวหน้าให้แก่การศึกษาอย่างเต็มความสามารถ แต่เงินเราไม่พอ ทำให้การงานของเราล่าช้าลง เราก็ถูกตำหนิว่าไม่เห็นแก้ไขหรือทะนุบำรุงการศึกษา ซึ่งน่าจะทำให้ท้อ แต่ท่านทุกคนก็ยังทำงานกันด้วยความเต็มอกเต็มใจ และที่ท่านทุกคนทำงานอย่างเต็มอกเต็มใจเต็มความสามารถนี้ ก็เป็นเพราะว่าท่านทำกันด้วยศรัทธาและรักการศึกษาจริงๆ

ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า เราเริ่มการศึกษามาตั้ง 58 ปีแล้ว คือ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นพระองค์แรกที่สร้างการศึกษาขึ้น และต่อมาก็มีเสนบดีอีก 2 ท่านที่ทำให้การศึกษาเจริญขึ้นมา คือท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ กับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้ทำคุณประโยชน์ไว้มาก และยิ่งกว่านั้นท่านยังได้มอบทายาทของท่านคือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไว้ให้เป็นหลักชัยแก่กระทรวงศึกษาธิการต่อไป คือ ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการปัจจุบันนี้ ท่านผู้นี้ได้เป็นผู้ดำริคิดสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูภาคกลางขึ้นให้เป็นปึกแผ่น ที่จริงโรงเรียนฝึกหัดครูภาคกลางนั้นสำคัญมาก แต่ก็ต้องย้ายไปย้ายมาเพราะไม่มีที่ดินของตนเอง เมื่อได้ทำโรงเรียนในที่ดินกว้างขวาง มีอากาศดี มีที่อยู่ที่เรียนเป็นระเบียบเรียบร้อย สุขสบายแล้วเช่นนี้ ก็จะทำให้นักเรียนฝึกหัดครูมีจิตต์ใจตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน และอบรมตนให้ดีขึ้น เพื่อจักได้ไปทำหน้าที่อบรมนักเรียนให้ดีต่อไปในภายหน้า

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้ให้ทายาทแก่การศึกษาอย่างดีที่สุด และข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านปลัดกระทรวงในนามของกระทรวงศึกษาธิการไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ข้าพเจ้าจักได้ทำพิธีวางราก เป็นปฐมฤกษ์ต่อไป เพื่อให้เป็นศิริมงคล และขอให้โรงเรียนนี้มีความเจริญมั่นคงถาวรเพื่อเป็นเกียรติของชาติสืบไป เทอญฯ

ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี บันทึก

ในการประกอบพิธีดังกล่าวมีข้าราชการผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษา และอื่นๆ มาร่วมงานกันเป็นอันมาก ดังนี้ นายเลื่อน ศราภัยวานิช หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พันโทก้าน จำนงภูมิเวท หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ นายสนั่น สุมิตร นายบุรินทร์ ลิมพะลิก นายอภัย จันทวิมล ขุนจำนงพิทยประสาท นายเกรียง เอี่ยมสกุล นายวิทูร ทิวทอง นายพร ทองพูนศักดิ์ นายสวัสดิ์ ภูมิรัตน์ นายกมล เภาพิจิตร นาย สุวรรณ เผือกใจแผ้ว นายจรูญ วงศ์สายัณห์ นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิวรสาสน์ ม.ล.ประชุมพร ไกรฤกษ์ ขุนศิลปการพิศิษฎ์ นายนพ เจริญวุฒิ นายโชติ ชำนาญกุล ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี นายวัชระ เอี่ยมโชติ นายสนั่น ปัทมะทิน นายถัด พรหมมานพ นายอัญ สาตรพันธ์ นางลำเจียก สาตรพันธ์ นายวิเชียร คารายน นายบงกช พันธุมโสภณ นายสุนทร สุขสวัสดิ์ นายสวัสดิ์ ใจหวัง น.ส.กฤษณา คชเสนี นายเจนจิตต์ กุณฑลบุตร์ นายผลพูน เทพหัสดิน ณ อยุธยา และนายชวน ฉวีวงศ์

อาจารย์เจนจิตต์ กุณฑลบุตร์ ได้เล่าไว้ในเรื่อง “ท่านอาจารย์กับงานออกแบบวางผังโรงเรียน” ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ทุ่มเทกำลังกาย และกำลังความคิดเพื่อสถาบันแห่งนี้อย่างเต็มที่ ไว้ว่า...

ใน พ.ศ. 2492 ได้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้นที่ถนนประสานมิตร โดยท่านอาจารย์เป็นผู้ริเริ่มตั้งแต่การวางผังบริเวณ และแบบอาคารต่างๆ พวกเราจึงมีโอกาสร่วมงานตั้งแต่ส่องกล้องหาระดับพื้นที่ เพื่อทำถนน ขุดคู และถมที่สนาม บางครั้งขณะส่องกล้องระดับมีงูเห่าตัวโตโผล่หัวมาให้เราเห็น จึงพากันไล่ตีด้วยความสนุกสนาน บางทีท่านอาจารย์เห็นพวกเราเหนื่อย ก็จะพาไปเลี้ยงบะหมี่ที่ปากซอยตอนเย็นๆ และพูดคุยอย่างเป็นกันเอง ทำให้หายเหนื่อยและเป็นภาพที่ลืมไม่ลง..."

ปลายปี พ.ศ. 2491 ในวันที่ 1 พฤศจิกายน ได้มีพิธีก่อรากอาคารนอนหลังที่ 2 ของโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง (ฝึกหัดครูชั้นสูง) อธิบดีกรมสามัญศึกษาได้รายงานรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พลโท มังกร พรหมโยธี) เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการก่อสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูแห่งนี้ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวสุนทรพจน์ ซึ่งเน้นย้ำว่าครูเป็นผู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา จำต้องพัฒนาและปรับปรุงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครูให้ดีที่สุด ดังนี้

รายงานของอธิบดีกรมสามัญศึกษา
เนื่องในพิธีก่อรากอาคารหอนอนหลังที่สองโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง
วันที่ 1 พฤศจิกายน 2491

กราบเรียนท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ในการที่ท่านได้กรุณามาเป็นประธานในงานพิธีก่อรากอาคารหอนอนหลังที่สองโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลางในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสกราบเรียนรายงานโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ในการสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลางนี้ กรมสามัญศึกษาได้กำหนดงบประมาณไว้เป็นเงิน 5 ล้านบาท แต่แบ่งตั้งไว้เป็นปีๆ คือ ปี 2490 ตั้งไว้ 2,350,000 บาท เมื่อได้รับงบประมาณแล้ว ได้จัดการซื้อที่ดินปราบพื้นที่และจัดสร้างอาคารดังนี้

1. ซื้อที่ดินจากบริษัทอุตสาหกรรมนม และของเอกชน รวมเป็นเนื้อที่ 68 ไร่ 36 ตารางวา คิดเป็นเงิน 1,055,049.58 บาท
2. ขุดดินถมคู ทำประตูระบายน้ำเงิน 441,000.00 บาท
3. ซื้อเครื่องอุปกรณ์หอนอนเงิน 128,555.00 บาท
4. สร้างหอนอนหลังที่หนึ่งเงิน 719,200.00 บาท

รวมเป็นเงิน 2,343,804.58 บาท

ในปี 2491 นี้ ได้รับงบประมาณอีก 2,000,000 บาท และได้ดำเนินการจัดซื้อและสร้างสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. ทาสี และติดเครื่องสุขภัณฑ์หอนอนหลังที่ 1 เงิน 492,000 บาท
2. สร้างเรือนต้นไม้และบ้านพักภารโรง เงิน 49,150 บาท
3. ขยายบาทวิถีสะพาน เงิน 5,614 บาท
4. ทำถนน ปลูกหญ้า ทำทางระบายน้ำ เงิน 365,000 บาท
5. สร้างสะพานข้ามคู ข้ามคลอง 5 สะพาน เงิน 154,000 บาท

6. ซื้อที่ดินเพิ่มเติม 3 ราย เนื้อที่ 8 ไร่ 52 ต.ร.ว. เงิน 128,864 บาท

7. ค่าสร้างรากฐานหอนอนหลังที่สอง เงิน 399,000 บาท

รวมเป็นเงิน 1,593,628 บาท

และจะได้สร้างบ้านพักอาจารย์อีก 2 หลัง กับโรงรถ 1 หลังต่อไป

หอนอนหลังที่สองที่จะสร้างขึ้นนี้มีขนาดกว้าง 27.50 เมตร ยาว 80 เมตร คิดเป็นเนื้อที่ 1494 ตารางเมตร เป็นสองชั้น ตอนกลาง 3 ชั้น จุนักเรียนได้ 160 คนขึ้นไป ตามแบบแปลนที่ได้ตั้งแสดงไว้แล้ว ในขั้นต้นนี้จะสร้างแต่เพียงรากฐานก่อนตามกำลังเงิน และกำหนดเวลาใช้จ่ายเงินงบประมาณ เมื่อได้งบประมาณในปี 2492 จะได้สร้างให้เต็มรูปต่อไป

บัดนี้เป็นมงคลอันอุดมที่จะทำพิธีเป็นปฐมฤกษ์ เพื่อวางรากฐานแห่งโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง ให้เป็นปึกแผ่น เจริญวัฒนาถาวรสืบไปในภายหน้า จึงขอเชิญท่านผู้เป็นประธานได้ประกอบพิธีการโดยสังเขปด้วย เทอญ.

สุนทรพจน์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
(พลโท มังกร พรหมโยธี)
เนื่องในพิธีก่อรากอาคารนอนหลังที่สองโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง
วันที่ 1 พฤศจิกายน 2491

ตามที่ได้ฟังรายงานการวางรากของตึกหอนอนที่สร้างใหม่นี้ ตามรายงานว่าต้องใช้เงินปลูกสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูที่นี่ถึง 5 ล้านบาท โดยใช้เงินงบประมาณในปี 2491 ได้งบประมาณมาบ้างและในปีต่อไป ก็จำเป็นจะต้องตั้งให้จนดำเนินการปลูกสร้างได้สำเร็จ เพื่อได้เป็นรากฐานในการศึกษา เกี่ยวกับการฝึกหัดครูก็จะยังเกิดผลดีขึ้น การปรับปรุงการฝึกหัดครูนี้ ข้าพเจ้าได้เคยปรึกษากับบรรดาครู กรรมการคุรุสภา และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการว่าการที่จะแก้ไขนักเรียนให้ดีขึ้นได้ จะต้องเริ่มต้นด้วยครูเสียก่อน ได้พูดไว้ว่าความตั้งใจที่จะดำเนินการนี้มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. ได้แก่ผู้ตรวจการศึกษาประชาบาล หรือผู้ตรวจการประถมศึกษา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ขยายกิจการนี้ทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว

2. จะให้มีคัดเลือกอบรมศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอ

3. เกี่ยวกับเรื่องครู ตั้งใจว่าจะได้ปรับปรุงในด้านโรงเรียนฝึกหัดครูให้ดีและให้มีทั่วพระราชอาณาจักร และต้องให้เป็นโรงเรียนมาตรฐานเพื่อให้ได้เพาะครูที่ดีด้วย ไม่ใช่เป็นโรงเรียนที่ช่วยแต่ให้มีครูเพิ่มขึ้นและไม่มีคุณภาพสมดังที่ประสงค์ ฉะนั้นโรงเรียนฝึกหัดครูที่สร้างขึ้นนี้ จะได้ให้เป็นศูนย์กลางของการปรับปรุงให้ดีสมดังความปราถนาที่ข้าพเจ้าได้เคยคิดไว้ ส่วนรายละเอียดวิธีการจัดการโรงเรียนฝึกหัดครูจะได้ปรึกษากันต่อไป

4. ได้แก่การจัดทำตำราเรียนในสาขาทุกวิชาการ เร่งรัดให้ดีขึ้นภายในเวลา 4-5 ปี ในการนี้จะได้ส่งนักเรียนไปศึกษา ณ ต่างประเทศ เมื่อบุคคลเหล่านั้นกลับมา ก็จะได้นำเอาวิทยาการต่างๆ มาใช้ในการนี้ โอกาสข้างหน้าจึงจะสำเร็จผล และกระทรวงศึกษาธิการคงจะสมความประสงค์ ซึ่งทั้งรัฐบาลและ

ประชาชนกำลังร่ำร้องกันอยู่ การศึกษาเรื่องครูจึงเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข อย่างไรก็ดีจะต้องอาศัยงบประมาณเป็นกำลังสำคัญ ฉะนั้นในเรื่องงบประมาณก็จะได้ขอเพิ่มงบประมาณ เพื่อเพิ่มจำนวนโรงเรียน เพิ่มครู และส่งนักเรียนไปเรียนณ ต่างประเทศเพื่อนำเอาวิทยาการมาเผยแพร่แก่นักเรียนต่อไป

5. ต้องกวดขันให้อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ได้เอาใจใส่ดูแลการศึกษา และความประพฤติของนักเรียนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดียิ่งอยู่เสมอ

ในโอกาสที่ได้เป็นประธานในการวางรากฐานหอนอนหลังนี้ รู้สึกเป็นเกียรติยศอย่างยิ่ง และในโอกาสที่เป็นปฐมฤกษ์ จึงขออวยพรให้สถานศึกษาแห่งนี้จงดำรงอยู่ด้วยความวัฒนาถาวรสืบไปชั่วกาลนาน

นายบุเรศ ทับทิมทอง บันทึก
นายวิเชียร คารายน บันทึก

ในงานดังกล่าวมีข้าราชการระดับสูงมาร่วมในการประกอบพิธีดังกล่าวเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น พลโท มังกร พรหมโยธี นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ นายเกรียง เอี่ยมสกุล นายโถ สุขะวรรณ ขุนศิลปการพิศิษฎ์ นายบุรินทร์ ลิมพะลิก นายสนั่น สุมิตร ขุนจำนงพิทยประสาท นายจำรูญ แจ่มเจริญ ขุนวิรุฬห์จรรยา

วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2492 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร โดยกำหนดระเบียบการไว้ว่าให้รับผู้ที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มาเรียนต่อหลักสูตร 3 ปี เมื่อจบแล้วจะได้รับวุฒิประกาศนียบัตรครูประถม (ป.ป.) และถ้าศึกษาต่อจากหลักสูตร 3 ปีไปอีก 2 ปี จะได้รับประกาศนียบัตรครูมัธยม (ป.ม.) ใช้เวลาเรียนรวมทั้งสิ้น 5 ปี ได้แต่งตั้งคณะกรรมการ และผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ดังนี้

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูที่ถนนประสานมิตร

เนื่องด้วยกระทรวงศึกษาธิการมีความมุ่งหมายที่จะขยายการฝึกหัดครู และจัดโรงเรียนฝึกหัดครูให้มีมาตรฐานสูงขึ้น จึงให้เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ที่ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร และให้โรงเรียนนี้สังกัดกรมสามัญศึกษา

ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2492

ม.หรหมโยธี

รัฐมนตรี

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการจัดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร

พ.ศ. 2492

เนื่องด้วยกระทรวงศึกษาธิการจะได้เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นที่ ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร จึงวางระเบียบการจัดโรงเรียนไว้ดังต่อไปนี้

1. ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร พ.ศ. 2492

2. ให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูนี้เป็นโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง รับผู้สอบไล่ได้ตั้งแต่ประโยคมัธยมศึกษาขึ้นไปเข้าศึกษา เพื่อรับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมและประโยคครูอื่นๆ ตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ

3. ให้โรงเรียนเก็บค่าเล่าเรียนและค่าบำรุงต่างๆ ได้ในอัตราอย่างสูงไม่เกินจำนวน ต่อไปนี้

(1) ค่าเล่าเรียน ปีละ 40 บาท

(2) ค่าบำรุงห้องสมุดกีฬาและอื่นๆ ปีละ 200 บาท

ค่าอาหารให้โรงเรียนเก็บได้ตามควรแก่ความเป็นอยู่ของนักเรียน

4. กระทรวงศึกษาธิการหรือโรงเรียนอาจให้ทุนนักเรียนก็ได้ ผู้ที่ได้รับทุนให้ได้รับการยกเว้นค่าเล่าเรียนด้วย

5. ให้โรงเรียนนี้อยู่ภายใต้การดำเนินการ และการควบคุมของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยกรรมการห้าถึงเก้าคน เป็นประธานกรรมการคนหนึ่ง รองประธานกรรมการคนหนึ่งและเลขานุการคนหนึ่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้งผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

6. คณะกรรมการโรงเรียนมีหน้าที่จัดทำหลักสูตร งบประมาณประจำปี จัดวางแนวการศึกษาอบรมและระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน ควบคุมดูแล

จัดการให้กิจการของโรงเรียนดำเนินไปโดยเรียบร้อยเป็นผลดีตามความมุ่งหมายของกระทรวงศึกษาธิการ

7. ให้คณะกรรมการโรงเรียนประชุมกัน ปฏิบัติหน้าที่อย่างน้อยเดือนละครั้งประธานกรรมการเป็นผู้กำหนดวันประชุม

8. ในการประชุมต้องมีกรรมการประชุมอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง ของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุม

9. ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการมิได้มาปฏิบัติหน้าที่ให้รองประธานเป็นประธานแทน ถ้ารองประธานมิได้มาประชุม ก็ให้กรรมการเลือกตั้งกรรมการคนหนึ่ง เป็นประธานชั่วคราวเฉพาะการประชุมคราวนั้น

10. ผู้อำนวยการโรงเรียนนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้งจากผู้ที่ได้ปริญญา ไม่ต่ำกว่าขั้นปริญญาตรี และได้เคยดำรงตำแหน่งครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี

11. ผู้อำนวยการโรงเรียนมีหน้าที่ดังนี้

(1) อำนวยการศึกษาของโรงเรียนให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย

(2) ปกครองและรักษาระเบียบข้อบังคับและวินัยของโรงเรียน

(3) จัดและรักษาสถานที่ ควบคุมดูแลการเงินและพัสดุของโรงเรียน

12. ให้อธิบดีกรมสามัญศึกษามีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2492

ม.พรหมโยธี

รัฐมนตรี

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ ส.80/2492

เรื่อง ตั้งกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร

ตามความในข้อ 5 แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร พ.ศ. 2492 ให้ตั้งคณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร ดังต่อไปนี้

1. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการ
2. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ์ รองประธานกรรมการ
3. นายอภัย จันทวิมล กรรมการ
4. นายพร ทองพูนศักดิ์ กรรมการ
5. นายสวัสดิ์ สิงหพงศ์ กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2492

สั่ง ณ วันที่ 28 เมษายน 2492

ม.พรหมโยธี

รัฐมนตรี

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ ส.81/2492

เรื่อง ตั้งผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร

ตามความในข้อ 10 แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร พ.ศ. 2492 ให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ์ อธิบดีกรมสามัญ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร อีกตำแหน่งหนึ่งตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2492

สั่ง ณ วันที่ 28 เมษายน 2492

ม.พรหมโยธี

รัฐมนตรี

บรรณานุกรม

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. 2539. "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ประสานมิตร", ใน **ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านเป็นครู...ปูชนียบุคคล.** อยุธยา : สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชม ภูมิภาค*

ความนำ

ผู้เขียนได้รับทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เมื่อตอนเช้า วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๓๘ จากสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๕ ขณะที่อยู่ที่เวียงจันทน์ ก็รู้สึกตกใจ ทั้งๆ ที่ทราบว่าท่านไม่ค่อยสบายมานานแล้ว ปกติทุกปี ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม ซึ่งเป็นวันเกิดของท่าน ผู้เขียนและคณะกรรมการบริหารสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะกรรมการบริหารสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ไปกราบอวยพรวันเกิดของท่าน แต่ในปี ๒๕๓๘ ผู้เขียนต้องไปปฏิบัติงานที่ศูนย์พัฒนาครู มหาวิทยาลัยสร้างครูเวียงจันทน์ ในฐานะที่ปรึกษาด้านการฝึกหัดครู เป็นเวลา ๒ เดือน จึงได้โทรศัพท์บอกคณะกรรมการบริหารสมาคมว่า วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๘ วันเกิดของท่านศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้จัดดอกไม้ไปอวยพรวันเกิดท่านด้วย แต่พอเช้าวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๓๘ ก็ได้ฟังข่าวจากสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ กองทัพบกเสนอข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของท่าน จึงได้โทรศัพท์มาที่สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ให้จัดพวงหรีดไปคารวะศพของท่าน

หลังจากนั้นไม่นาน อาจารย์วิพุธ โสภวงศ์ ได้โทรศัพท์ทางไกลไปถึงผู้เขียนที่นครเวียงจันทน์ ว่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเกี่ยวกับศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อยากให้ผู้เขียน เขียนเรื่องเกี่ยวกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใน

---

*รองศาสตราจารย์ นายกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ฐานะที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตรรุ่นแรก ผู้เขียนมีความยินดีอย่างยิ่งในความดำริของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่จะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกถึงศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปูชนียบุคคลของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ท่านผู้อ่านทั้งหลายโปรดทราบด้วยว่า โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงที่ถนนประสานมิตรนั้น ได้ก่อตั้งโดยความคิดริเริ่มและดำเนินการของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้มีประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๒ และต่อมาในปี ๒๔๙๖ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา เปิดสอนครูถึงระดับปริญญาเป็นแห่งแรกในประเทศไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๑๗

ด้วยความเป็นมาเช่นนี้ จึงกล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ก่อกำเนิดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นปูชนียบุคคลขอมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร

ในโอกาสที่มีการจัดพิมพ์หนังสือครบ ๗ รอบ ของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้เขียนได้เขียนเรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ลงตีพิมพ์ในหนังสือครบ ๗ รอบ นั้นด้วย จึงขอนำเรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร มาเสนอในที่นี้

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เป็นสถานศึกษาที่ก่อตั้งขึ้นโดยความริเริ่มและดำเนินการของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยแท้ ท่านผู้หญิงดุษฎี มาลา มาลากุล ได้บันทึกไว้ในหนังสือ “เรื่องของคนห้าแผ่นดิน” มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

> *“เรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูหรือวิทยาลัยวิชาการศึกษานี้ เผอิญมาเกี่ยวกับตัวฉัน จึงจะบันทึกไว้ด้วย เมื่อ ม.ล.ปิ่น เป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษานั้น กรมฝึกหัดครู กรมวิชาการ และกรมศึกษาประชาบาลยังไม่มี ทั้งสาม*

เรื่องนี้จึงอยู่รวมในกรมสามัญศึกษาซึ่งขึ้นกับ ม.ล.ปิ่น ผู้เป็นอธิบดี ม.ล.ปิ่น เป็นห่วงเรื่องการศึกษาของประชาชน และเห็นว่าการศึกษาวิชาครูเป็นหัวใจสำคัญ แต่ขณะนั้นผู้มีอำนาจไม่มีใครเล็งเห็น โรงเรียนฝึกหัดครูซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ บิดาของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ก็ถูกไล่ที่ต้องย้ายอยู่ร่ำไปจนตั้งตัวไม่ติด ม.ล.ปิ่น กลุ้มใจ จึงบอกฉันว่าอยากจะได้ที่ผืนใหญ่ๆ ที่ไม่ไกลนัก ตั้งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงสักแห่งหนึ่ง ฉันไปปรึกษาเจ้าคุณไชยยศสมบัติ เจ้าของสำนักงานไชยยศ เจ้าคุณไชยยศก็ช่วยได้ทันที ท่านบอกว่ากระทรวงเกษตรมีที่เลี้ยงวัวอยู่ที่ปลายถนนประสานมิตร ริมคลองแสนแสบแปลงใหญ่ เพราะในระหว่างสงครามไม่มีนม เนย เข้ามาจากต่างประเทศ กระทรวงเกษตรจึงตั้งฟาร์มเลี้ยงโคไว้ แต่บัดนี้ทิ้งร้างอยู่เฉยๆ กระทรวงเกษตรได้ขอร้องให้สำนักงานไชยยศเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ พอ ม.ล.ปิ่น ทราบเรื่องก็ดีใจ รีบทำหนังสือราชการขอซื้อที่จากกระทรวงเกษตรทันที ในราคาวาละ ๓๘ บาท พอซื้อแล้วเราก็ไปดูกัน ขณะนั้นชาวนาปลูกข้าวออกรวงจวนจะสุก ฉันแลเห็นก็อยากกินข้าวกระยาคูเป็นกำลัง จึงบอก ม.ล.ปิ่น ว่าฉันจะเก็บรวงข้าวไปทำข้าวกระยาคู เธอบอกว่า ข้าวของชาวนาจะเก็บเอาไปได้อย่างไร ฉันเถียงว่าก็ชาวนาปลูกข้าวในที่ของเรานี่ เธอบอกว่า ไม่ใช่ที่ของเราเลย เป็นที่ของหลวงต่างหาก ฉันก็เลยพูดไม่ออกและเลยอดข้าวกระยาคูที่อยากกิน ขณะนั้นยังไม่มีถนน มีแต่ทางเดินเป็นดิน พอเดินจากทุ่งนาจะกลับไปขึ้นรถที่จอดไว้ที่ถนนสุขุมวิท ม.ล.ปิ่น นึกได้ว่าในมือมีดินอยู่ ๒ ก้อน คือก้อนดินที่เก็บไว้สำหรับขว้างสุนัขที่มันมารุมเห่าเรา เธอจึงเดินย้อนกลับไปเอาดินทิ้งที่ที่กำลังถม ฉันบันทึกเรื่องนี้ไว้เพื่อจะให้ลูกหลานที่เกิดมาภายหลัง ได้ทราบว่า คนรุ่นฉันนั้นที่ดีๆ ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง แม้แต่ข้าวเม็ดดินก้อน ก็มีอยู่เหมือนกัน บิดาฉันเองเวลาที่มีอำนาจเต็มที่นั้น ใครเอาของกำนัลมาให้เป็นที่ผิดสังเกต ท่านก็ไล่ตะเพิดไปหมด"

"ส่วนวิทยาลัยวิชาการศึกษาที่ถนนประสานมิตร นั้น เมื่อแรกตั้งขึ้น ม.ล.ปิ่น ได้เรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ม.ล.ปิ่น มอบให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ไปอยู่ประจำในโรงเรียนเพื่อดูแลการก่อสร้างและอื่นๆ อยู่หลายปี

ม.ล.ปิ่น เป็นปลัดกระทรวงอยู่ ๑๑ ปี ในตอนหลังนั้นพระยาศราภัย นักการเมืองที่เพิ่งพ้นโทษขบฏ ได้เป็นรัฐมนตรีศึกษาที่เป็นประชาธิปไตยจริงๆ ม.ล.ปิ่น เชิญให้เป็นผู้วางฤกษ์ก่อสร้างวิทยาลัย พระยาศราภัย ท่านก็ลงมือตอกเข็มเอง โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงนี้ได้เลื่อนขึ้นเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา เมื่อ ม.ล.ปิ่น เป็นรัฐมนตรี ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนิน พระเจ้าอยู่หัว ไปพระราชทานปริญญาบัตรเป็นครั้งแรก และอัญเชิญเสด็จครั้งต่อๆ มาอีก ๒-๓ ครั้ง ฉันต้องทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้และนั่งโต๊ะเสวยพระสุธารสด้วย ม.ล.ปิ่น ได้เชิญเสด็จไปทอดพระเนตรโรงเรียนประถมสาธิตครั้งหนึ่ง เมื่อเสวยอยู่นั้นมีพระราชกระแสว่า วันนี้ตั้งแต่เช้ายังไม่ได้เสวยอะไรเลย เพราะทรงทำพระทนต์ เพิ่งได้เสวยครั้งแรกในวันนั้น คือพระสุธารสที่โรงเรียนประถมสาธิตจัดถวาย

เนื่องจาก ม.ล.ปิ่น เป็นผู้สร้างวิทยาลัยการศึกษาชั้นสูงแห่งนี้ เมื่อท่านเป็นรัฐมนตรี ท่านจึงเป็นประธานสภาวิทยาลัยแห่งนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาท่านได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ รัฐมนตรีคนใหม่ก็เป็นประธานแทนต่อไปตามหน้าที่ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ นักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องจะให้ยกฐานะวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยและย้ายสังกัดไปขึ้นกับทบวงมหาวิทยาลัยในปลาย พ.ศ. ๒๕๑๗ ขณะที่ฉันเขียนเรื่องของฉันมาถึงตอนนี้ รัฐบาลได้ประกาศยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว และขนานนามว่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาลัยทุกแห่งที่ขึ้นกับวิทยาลัยวิชาการศึกษาแต่เดิม ก็ได้เลื่อนฐานะมาสังกัดสภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทั้งหมด"

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร นั้น ตั้งเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๒ หลักฐานการเปิดโรงเรียนปรากฏในรายงานการประชุมคณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ว่าในวาระที่ ๑ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในฐานะประธานกรรมการโรงเรียนกล่าวเปิดประชุม แล้วชักซ้อมความเข้าใจ

ในเรื่องคำสั่งเปิดโรงเรียน แต่งตั้งคณะกรรมการและระเบียบ ลงวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๒ แล้วพิจารณาชื่อของโรงเรียนว่า ขณะนี้โรงเรียนยังไม่มีชื่อเฉพาะ ซึ่งได้พิจารณาในภายหลัง จึงขอให้ใช้ชื่อชั่วคราวไปก่อน ในที่สุดตกลงให้ใช้ชื่อชั่วคราวว่า “โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร” และให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำเนินการเพื่อพระราชทานชื่อจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันต่อไป

ในรายงานการประชุมคณะกรรมการโรงเรียน ครั้งที่ ๗ วันจันทร์ที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เรื่องที่ ๗ ชื่อโรงเรียนและชื่อคณะ ที่ประชุมเห็นว่าควรขอพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนินกลับมาถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงให้ทำเรื่องเสนอกระทรวงไป ในการประชุมครั้งที่ ๙ วันอังคารที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เรื่องที่ ๒ เรื่องสืบเนื่องจากการประชุมครั้งที่แล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบเรื่องต่างๆ ในการประชุมครั้งที่แล้ว คือเรื่องชื่อโรงเรียนที่ได้ขอพระราชทานไปแล้วนั้น บัดนี้ยังติดอยู่ที่คณะรัฐมนตรี

ในการประชุมครั้งที่ ๑๓ วันพุธที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ เรื่องที่ ๕ ชื่อโรงเรียน ตราประจำสีเสื้อธง ภาษิตประจำ เรื่องชื่อโรงเรียนที่เคยทำเรื่องขอพระราชทานไปแล้วนั้น ปรากฏว่าเรื่องหายไปให้นำเสนอใหม่

แต่โดยเหตุนี้ ได้มีการจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ การขอพระราชทานชื่อโรงเรียนจึงไม่ได้ดำเนินการต่อไป

ในรายงานการประชุมคณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ครั้งที่ ๑๓ ในวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๖ เรื่องที่ ๓ การเปิดชั้นต่อไปจากฝึกหัดครูมัธยมอีก ๒ ปี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการแจ้งว่า คณะกรรมการผลิตครูของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตกลงให้เปิดสอนต่อไปจากฝึกหัดครูมัธยมอีกเป็นเวลา ๒ ปี โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงนี้หลักสูตรที่ต่อไป ๒ ปีนี้ เมื่อเรียนจบแล้ว ผู้เรียนก็มีฐานะประดุจปริญญาตรีในการศึกษาต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อหาทางให้ครู ป.ม. ได้ก้าวหน้าต่อไป เป็นการหาคนไว้รับงานทางฉะเชิงเทรา เมื่อพวกชาวต่างประเทศไปแล้ว และเป็นการช่วยให้

ไม่ต้องส่งคนไปต่างประเทศมากนัก ในปีแรก คือปีการศึกษา ๒๔๙๖ นี้ จะรับเพียง ๓๒ คน แบ่งเป็น ๔ แขนง คือ การศึกษาชั้นประถม การศึกษาชั้นมัธยม การอาชีวศึกษาและการบริหารการศึกษาโดยให้กรมต่างๆ ส่งคนมาเรียนกรมละ ๘ คน และให้ทางโรงเรียนเป็นผู้สอบคัดเลือก เป็นอันว่าในปีการศึกษา ๒๔๙๖ ได้เริ่มมีนักเรียนชั้นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ที่โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร

ชื่อโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เป็นอันสิ้นสุดลงตามมติของการประชุม คณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ครั้งที่ ๑๖ วันเสาร์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๖ เรื่องที่ ๑๒ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการได้ปรารภว่า ขณะนี้ชื่อของโรงเรียนมีอยู่ ๒ อย่าง คือ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงอย่างหนึ่ง และวิทยาลัยวิชาการศึกษาอีกอย่างหนึ่ง ดูไม่รัดกุม ควรจะแก้ไข ที่ประชุมตกลงว่า ควรใช้คำว่า **"วิทยาลัยวิชาการศึกษา"** แต่ชื่อเดียว โดยให้กรมวิสามัญศึกษาดำเนินการประกาศแก้ไข

ต่อมาได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิทยาลัยวิชาการศึกษา อันประกอบด้วย

๑. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	ประธานกรรมการ
๒. หลวงสวัสดิสารศาสตราพุทธิ	กรรมการ
๓. หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาช	กรรมการ
๔. นายอภัย จันทวิมล	กรรมการ
๕. นายวิทูร ทิวทอง	กรรมการ
๖. นายสนั่น สุมิตร	กรรมการ
๗. นายเยื้อ วิชัยดิษฐ	กรรมการ
๘. นายเชื้อ สาริมาน	กรรมการ
๙. นายพร ทองพูนศักดิ์	กรรมการ
๑๐. นายรอง ศยามานนท์	กรรมการ
๑๑. หม่อมหลวงบุญเหลือ กุญชร	กรรมการ
๑๒. นางสมัยสวาท พงศ์ทัต	กรรมการ
๑๓. นายสวัสดิ์ สิงหพงษ์	กรรมการ
๑๔. นายสาโรช บัวศรี	กรรมการและเลขานุการ

ในการประชุมคณะกรรมการวิทยาลัยวิชาการศึกษา ครั้งที่ ๑๗ วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ เรื่องที่ ๗ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการกล่าวเปิดประชุม และแถลงว่า เพื่อที่จะให้กิจการด้านฝึกหัดครูได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น “โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ณ ถนนประสานมิตร” เดิม จึงได้เปลี่ยนรูปมาเป็น “วิทยาลัยวิชาการศึกษา” และกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นบริหารงานให้เหมาะสมกับงานที่ขยายออกไป และประธานกรรมการได้ถือโอกาสแสดงความยินดี ที่คณะกรรมการชุดใหม่จะได้ดำเนินงานอันสำคัญต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้มีพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗ และต่อมาอีก ๒๐ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงถือเอาวันที่ ๒๙ มิถุนายน เป็นวันยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นมหาวิทยาลัย

ในการประชุมรองอธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการ ครั้งที่ ๑๐/๒๕๒๗ วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เสนอให้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กำหนดเอาวันที่ ๒๘ เมษายน ของทุกปีเป็นวันศรีนครินทรวิโรฒ

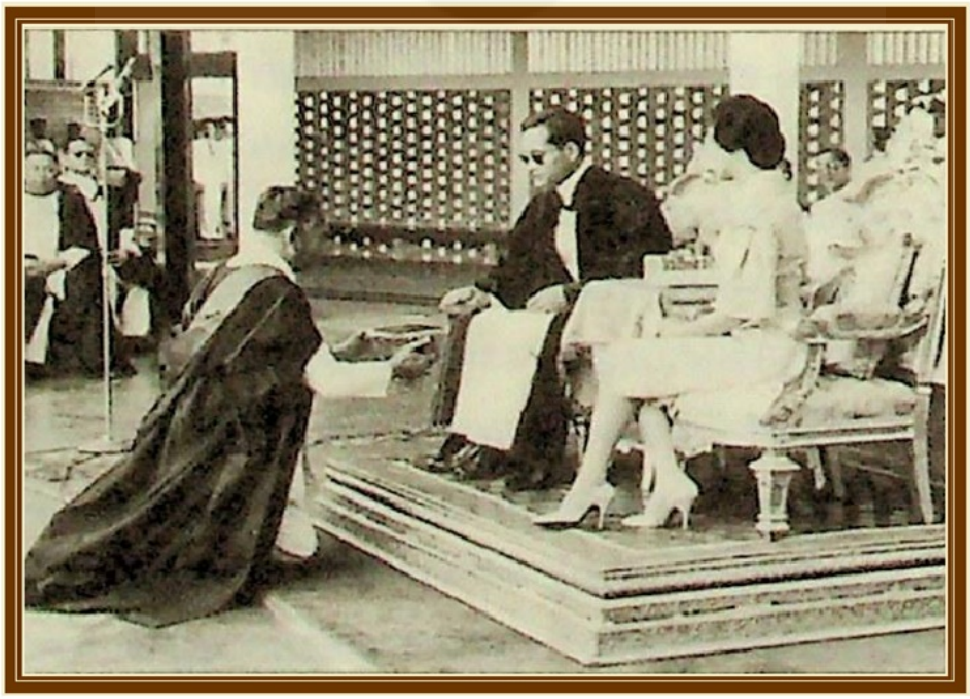

ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนั้น ยกฐานะมาจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษาเปลี่ยนรูปมาจากโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เกิดวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒ จึงถือเอาวันนี้เป็นวันเกิดของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นวันศรีนครินทรวิโรฒ ที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นชอบตามเสนอ

ชื่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นชื่อพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน นับเป็นการแสดงสมเจตนารมณ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่จะขอพระราชทานนามของสถานศึกษาแห่งนี้

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ขยายเจริญเติบโตแยกเป็นมหาวิทยาลัยใหม่แล้วถึง ๓ มหาวิทยาลัย รวมเวลาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ได้ผลิตบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต ออกไปรับใช้ชาติรวมทุกระดับ เป็นจำนวนนับแสนคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาชีพครู ความคิดริเริ่มของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร ตลอดจนการเปิดวิทยาลัยวิชาการศึกษานั้น มีผลสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการพัฒนาการศึกษาของไทย นับเป็นผู้ที่มีสายตากว้างไกลอย่างยิ่ง

มูลเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร

ข้าพเจ้าเองเป็นนักเรียนรุ่น ๑ ของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เข้าเรียนเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๙๒ มีความประทับใจในท่านประธานกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ท่านสูงใหญ่เป็นสง่า ท่านสนใจโรงเรียนและนักเรียนมาก วันเสาร์แทบทุกเสาร์ ท่านจะมาเยี่ยมโรงเรียน และร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับพวกเรา ซึ่งมีอยู่ ๓๑ คน สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คิดกันอยู่เสมอว่าท่านเป็นผู้ให้กำเนิดประสานมิตร เคยคิดกันว่าจะขออนุญาตสร้างรูปของท่านเป็นรูปปั้นไว้ในประสานมิตร และเคยไปพบท่าน เรียนถามท่านเรื่องการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ท่านได้เล่าให้ฟังโดยละเอียด ซึ่งก็ตรงกับที่ท่านบรรยายเรื่อง พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันเปิดนิทรรศการ

"เย็นศิระเพราะพระบริบาล" เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ดังความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"การฝึกหัดครูมีสถานที่ที่ไหนคนก็มาแย่งเอาไปหมด เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูประถม ซึ่งเป็นโรงเรียนสำคัญของเรา ขณะนั้นถูกหยิบยกเอาไปให้กระทรวงอุตสาหกรรมทันที โดยเจ้าหน้าที่ไม่รู้เรื่องเลย สถานที่นั้นกลายเป็นกองพล ๑ ขณะนี้ ผมและเพื่อนฝูงในกระทรวงศึกษาธิการเดือดร้อนมากจึงได้คิดว่าจะต้องสร้างฝึกหัดครูให้ถาวร ไม่ให้ใครมาแย่งสถานที่ไปได้ และได้เริ่มหาสถานที่เช่นว่านี้ที่ประสานมิตร"

ที่ยกคำกล่าวของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มานั้นเพื่อให้เห็นว่า ท่านมีเจตนารมณ์แรงกล้าที่จะพัฒนาการฝึกหัดครูไทย อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษา และ ณ ตึก ๒ โรงเรียนฝึกหัดครู ประสานมิตร เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔ หม่อมหลวงปิ่น ได้นำคำใหม่มาใช้ในการศึกษาไทย คือ คำว่า "สัมมนา" ใช้ครั้งแรกในการประชุมสัมมนาเรื่อง "การปรับปรุงการศึกษาประชาบาล และการศึกษาภาคบังคับ"

การบริหารโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร นั้น ไม่ได้ขึ้นกับกองฝึกหัดครู แต่ขึ้นตรงต่อกรมสามัญศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียนคนแรก เป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษา มีคณะกรรมการโรงเรียนมีหน้าที่ควบคุมดูแลจัดการโรงเรียน ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของโรงเรียน มีผู้อำนวยการโรงเรียน มีหน้าที่ควบคุมการเรียนการสอน ดูแลสถานที่ การเงินและพัสดุ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร มีผู้อำนวยการ ดังนี้

๑. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ	พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๖
๒. นายสาโรช บัวศรี	๑ เมษายน - ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๖

หลังวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๖ ไม่มีคำว่า โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง มีแต่วิทยาลัยวิชาการศึกษา โดยมี นายสาโรช บัวศรี เป็นผู้อำนวยการ

คณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร (เมษายน ๒๔๙๒ - ๓๑ มกราคม ๒๔๙๕) ได้แก่

๑. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการ
๒. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ รองประธานกรรมการ
๓. นายอภัย จันทวิมล กรรมการ
๔. นายพร ทองพูนศักดิ์ กรรมการ
๕. นายสวัสดิ์ สิงหพงษ์ กรรมการ

คณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร (ชุดที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๕ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๖)

๑. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการ
๒. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ รองประธานกรรมการ
๓. นายอภัย จันทวิมล กรรมการ
๔. นายวิทูร ทิวทอง กรรมการ
๕. นายพร ทองพูนศักดิ์ กรรมการ
๖. นายสาโรช บัวศรี กรรมการและเลขานุการ
๗. นายสวัสดิ์ สิงหพงษ์ กรรมการ

การสอน การอบรม และการกีฬา

การสอน การฝึกอบรมในโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร นั้น ทำกันอย่างเข้มงวด ผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์และนักเรียนมีความใกล้ชิดกันมาก อาจารย์และนักเรียนอยู่ในหอพักเดียวกัน บ้านพักผู้อำนวยการโรงเรียนก็อยู่ใกล้หอพักนักเรียน การอยู่หอพักนั้นได้รับการฝึกอบรมในเรื่องความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความตรงต่อเวลาอย่างจริงจัง จัดห้องนอนเป็นหมวดหมู่ มีหัวหน้าห้องนอน หัวหน้าชั้นตึกนอน และหัวหน้าหอนอน ทำการปกครองกันเป็นกลุ่ม หัวหน้านักเรียนทำหน้าที่ดูแลนักเรียน เป็นผู้ช่วยอาจารย์

กิจวัตรประจำวันในวันเรียนจะมีดังนี้

๕.๔๕ น. ตื่นนอนและหัดกายบริหาร โดยผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้ควบคุม
๗.๓๐ น. รับประทานอาหารเช้า
๘.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. เรียน
๑๒.๐๐ - ๑๓.๐๐ น. รับประทานอาหารกลางวัน

๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. เรียน
๑๖.๐๐ - ๑๗.๓๐ น. ลงสนาม (จันทร์ พุธ ศุกร์ ซ้อมกีฬา อังคาร พฤหัส เป็นงานโยธา)
๑๘.๐๐ น. รับประทานอาหารเย็น
๑๙.๓๐ น. เข้าห้องเรียนพิเศษ หรือทำงานในห้องเรียนตามลำพัง
๒๑.๓๐ น. สวดมนต์ไหว้พระ
๒๒.๐๐ น. ปิดไฟนอน

ในด้านกีฬานั้น นักเรียนทุกคนต้องฝึกเล่นรักบี้ฟุตบอล ฟุตบอล และบาสเกตบอล โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ชนะเลิศรักบี้ประเภทโรงเรียน ประจำปี ๒๔๙๕ ข้าพเจ้าเป็นนักกีฬารักบี้ในทีมชนะเลิศนี้ด้วย

หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร นั้น ๓ ปีแรกใช้หลักสูตรครูประถม ผู้สำเร็จ ๓ ปี ได้วุฒิ ป.ป. การสอบไล่ชั้นปีที่ ๓ นี้ สอบรวมกับกระทรวงศึกษาธิการ ส่วน ๒ ปีหลัง คือปีที่ ๔ และ ๕ นั้น โรงเรียนกำหนดหลักสูตรเอง สอบไล่เอง สำเร็จปีที่ ๕ ได้วุฒิ ป.ม.

หลักสูตรปีที่ ๔ และปีที่ ๕ ของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ได้ทดลองเป็นแบบรายวิชา (Course) สำหรับวิชาการศึกษา และด้วยเหตุที่โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร หมดไปตั้งแต่การประชุมกรรมการ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ครั้งที่ ๑๖ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ คงมีแต่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ดังนั้น ผู้ที่สำเร็จประโยคครูประถมเท่านั้น ที่ได้วุฒิ ป.ป. จากโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ผู้สำเร็จ ป.ม. ในปีการศึกษา ๒๔๙๖ จึงเป็นผู้สำเร็จ ป.ม. จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ตัวอย่างเช่น ผู้เขียนเอง สำเร็จ ป.ป. ปีการศึกษา ๒๔๙๔ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร สำเร็จ ป.ม. ปีการศึกษา ๒๔๙๖ จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา

ส่งท้าย

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ประกาศเปิดโรงเรียนเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒ และชื่อโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร หมดไปในการประชุมคณะกรรมการโรงเรียน เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.

๒๔๙๖ เปลี่ยนรูปมาเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา

นักเรียนที่เข้าเรียนปีการศึกษา ๒๔๙๒, ๒๔๙๓, ๒๔๙๔, ๒๔๙๕ และ ๒๔๙๖ (ยกเว้นพวกที่เข้าเรียนวิทยาลัยวิชาการศึกษา รุ่นแรก) ถือว่าเป็นนักเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง มี ๕ รุ่น รวมกันทั้งสิ้น ๑๖๘ คน รวมเรียกตัวเองว่า แสนแสบ ๑๖๘ จัดงานพบปะกันทุกปี ถึงปี ๒๕๓๘ จัดเป็นครั้งที่ ๓๐ แล้ว

การสอน การฝึกอบรมในโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ที่ถนนประสานมิตร นั้น อาจารย์เกยูร ลิ่มทอง อาจารย์รุ่นแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง เขียนไว้ในหนังสือ ที่ระลึกแสนแสบ ๑๖๘ ครั้งที่ ๑๘ ไว้ดังนี้

> *"ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๒ (เข้าใจว่าเป็นวันที่ ๙) โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร มีพิธีสงฆ์เป็นการเปิดโรงเรียน ทุกอย่างเครื่องใช้ไม้สอยใหม่หมด รวมทั้ง Bulletin Board ด้วย ภายในนั้นมีข้อความ (จำไม่ได้ว่าเขียนหรือพิมพ์) ว่า "It is of great importance that punctuality must be strictly observed" ต่อมาอีกสักปีหนึ่งเห็นจะได้ คุณหลวงสวัสดิฯ ท่านคงเห็นพวกเรานอนกันดึกๆ จึงมีข้อความใน Bulletin Board ว่า "Confucius, he says, Successful men stay awake in daytime and not sit up at night" คุณหลวงสวัสดิฯ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนได้กรุณาสอนภาษาอังกฤษพิเศษให้ด้วย เข้าไปฟังอยู่ด้วย ยังจำสุ้มเสียงที่ท่านพูดเป็นภาษาอังกฤษได้ เช่น "The human body consists of three parts : the head, the trunk and the limbs"*

ที่เขียนถึงประโยคภาษาอังกฤษมา ๓ ประโยคนั้น ก็เพราะเกิดความนึกคิดขึ้นได้ว่า ชาวแสนแสบนั้น ได้รับการอบรมเป็นอย่างดีในหลายสาขาวิชา สำหรับภาษาอังกฤษซึ่งสมัยนั้นหาครูสอนยาก เพราะยังมีนักเรียนนอกนับตัวได้ ก็ยังได้ครูซึ่งเป็นนักเรียนอังกฤษมาช่วยสอนให้ ผลจึงทำให้ส่วนหนึ่งของชาวแสนแสบจบ Ph.D. ไปหลายคน และส่วนใหญ่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้เป็นอย่างดี

ทางด้านความมีระเบียบ (Disclipline) ชาวแสนแสบได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีจนบางคนอาจจะบ่นว่ามากเกินไป การกีฬารักบี้ ทั้งๆ ที่เราใหม่ก็ยัง

ชนะเลิศ ตอนเย็นๆ หลังตึกหนึ่งพวกเราเล่นกีฬากันเป็นประจำ เช่น แบดมินตัน ตะกร้อข้ามตาข่าย ยังไม่คิดรวมถึงตอนเช้ามืดต้องลุกขึ้นมาเล่นกายบริหาร โดยมีเพลงประกอบ

กล่าวโดยสรุป ชาวแสนแสบได้รับการฝึกอบรมชนิดไม่ซ้ำแบบใคร เป็น Unique และพูดได้ว่าเป็นแบบการฝึกอบรมที่ใช้ได้ผลดีเยี่ยม ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์ขณะนั้น เราจึงได้ผลผลิตชนิดที่ไม่ซ้ำแบบใคร ดูแต่ความสัมพันธ์ของเราชาวแสนแสบก็ไม่เหมือนใคร ไม่เหมือนชมรมหรือสมาคมนักเรียนเก่ากลุ่มไหน โรงเรียนใด เป็นความสัมพันธ์ชนิดแนบแน่น ลึกซึ้ง จริงจัง และจริงใจและจะยาวนานตลอดไป จนกว่าชีวิตจะหาไม่”

การทั้งหลายที่เป็นไปเช่นนี้ ก็ด้วยผลงานของ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้มีสายตากว้างไกล ในด้านจัดการศึกษาของชาติ ท่านเป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มและติดตามการปฏิบัติงานทุกอย่าง อย่างจริงจัง การก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ของท่านนั้น รวมทั้งการเปลี่ยนรูปโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษานั้น ได้ส่งผลอันมหาศาลต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติไทย ดังที่ชาวมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและสาธารณชนได้เห็นประจักษ์อยู่ทั่วไปในทุกวันนี้

ด้วยความสำนึกในพระคุณที่ท่านศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นเอนกประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด

สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงได้ขออนุญาตท่านศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดตั้งมูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งท่านได้อนุญาติ และดำเนินการจัดตั้งและจดทะเบียนเรียบร้อยแล้ว เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๓๘ มูลนิธิตั้งอยู่ที่ ห้อง ๓๓๐ ตึก ๓ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพมหานคร

มูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. สนับสนุนการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๒. ให้ทุนการศึกษาแก่นิสิต
๓. ให้ทุนการศึกษาแก่ครู อาจารย์
๔. ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยทางการศึกษา

๕. ร่วมมือกับองค์การอื่นๆ ในการส่งเสริมการศึกษาและสาธารณประโยชน์

๖. บริจาคเพื่อสาธารณกุศล

ขอเชิญชวนท่านผู้มีใจกุศลทั้งหลาย บริจาคเงินสมทบทุนมูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ที่ รศ.ชม ภูมิภาค ประธานมูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ห้อง ๓๓๓ ชั้น ๓ มศว. ประสานมิตร สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐ โทรศัพท์ ๒๕๘๐๘๒๙, ๒๖๐๓๕๕๕ โทรสาร ๒๕๙๙๑๕๐

บรรณานุกรม

ชม ภูมิภาค. 2530. “ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ”, ใน **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ม.ล.ปิ่น มาลากุล

บรมครูทางการศึกษา

ที่องค์การยูเนสโกประกาศยกย่อง

ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกทางด้านการศึกษา

วัฒนธรรม วรรณกรรม และการสื่อสาร

การประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของยูเนสโก

การประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นและเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์ของยูเนสโก เป็นโครงการที่ยูเนสโกมีวัตถุประสงค์ที่จะเชิดชูเกียรติของบุคคลที่มีชื่อเสียง และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ สื่อสารและอื่นๆ เนื่องในโอกาสครบรอบห้าสิบปี ร้อยปี ร้อยห้าสิบปี หรือมากกว่านี้ของบุคคลและเหตุการณ์นั้นๆ เพื่อจะได้ประกาศเกียรติคุณและเผยแพร่ไปยังผู้สนใจและรัฐสมาชิกทั่วโลก โดยยูเนสโกพิจารณาคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (Criteria for the selection of anniversaries)

แนวทางการเสนอ : ยูเนสโกจะมีหนังสือเชิญชวนไปยังประเทศสมาชิกแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (Anniversaries of great personalities and historic events) ทุกๆ 2 ปี ดังนั้น ประเทศสมาชิกจะต้องจัดส่งรายชื่อบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์พร้อมประวัติและรายละเอียดการฉลองให้ยูเนสโกทราบก่อนอย่างน้อย 1-2 ปี

การพิจารณา : พิจารณาโดยคณะกรรมการร่วมสาขาของยูเนสโก (The Intersectoral Committee) คณะกรรมการบริหารของยูเนสโก (Executive Board) และเสนอพิจารณาเห็นชอบประกาศยกย่องเป็นทางการ โดยที่ประชุมใหญ่สมัยสามัญของยูเนสโก ซึ่งจะมีการประชุมทุกๆ 2 ปี

บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในอดีต : ยูเนสโกได้ประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลสำคัญ/เหตุการณ์สำคัญของ

ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมาแล้ว จำนวน 13 รายการ (เอกสารที่แนบ)

การเสนอพระนามและนามให้ยูเนสโกประกาศยกย่องและร่วมฉลองสำหรับช่วงปี 2545-2546 : เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2544 ประเทศไทยโดยกระทรวงศึกษาธิการด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้เสนอพระนามและนามให้ยูเนสโกประกาศยกย่องและร่วมฉลองในฐานะเป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่น คือ

1. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครบรอบ 150 พรรษาแห่งวันคล้ายวันพระราชสมภพ วันที่ 20 กันยายน 2546 **ทางสาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มนุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และสื่อสาร**
2. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ครบรอบวันเกิด 100 ปี วันที่ 24 ตุลาคม 2546 **ทางสาขาการศึกษา วัฒนธรรม วรรณกรรม และสื่อสาร**

ยูเนสโกได้พิจารณาประกาศยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นในสาขาดังกล่าวข้างต้นตามที่ประเทศไทยเสนอ และประกาศยกย่องหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้เป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นในฐานะเป็นนักการศึกษา (educator) ในการประชุมใหญ่สมัยสามัญ ครั้งที่ 31 ของยูเนสโก เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2544

หน่วยงานหลักที่รองรับในการจัดการฉลอง : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานในการเสนอพระนามและนาม

รายพระนามและรายนามบุคคลสำคัญผู้มีผลงานดีเด่นและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยซึ่งยูเนสโกได้ประกาศยกย่อง

1. ฉลองวันประสูติครบ 100 พรรษา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในวันที่ 21 มิถุนายน 2505
2. ฉลองวันประสูติครบ 100 พรรษาของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ ในวันที่ 28 เมษายน 2506
3. ฉลองวันพระราชสมภพครบ 200 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2511

4. ฉลองวันพระราชสมภพครบ 100 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 1 มกราคม 2524
5. ฉลองวันเกิดครบ 200 ปี ของสุนทรภู่ ในวันที่ 26 มิถุนายน 2529
6. ฉลองวันเกิดครบ 100 ปี ของสมเด็จพระยาอนุมานราชธน ในวันที่ 14 ธันวาคม 2531
7. ฉลองวันพระสูติครบ 200 ปี ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในวันที่ 11 ธันวาคม 2533
8. ฉลองวันประสูติครบ 100 ปี ของพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในวันที่ 25 สิงหาคม 2534
9. ฉลองครบรอบ 100 ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ในวันที่ 1 มกราคม 2535
10. ฉลองครบรอบ 700 ปี ของการสถาปนาเมืองเชียงใหม่ ในวันที่ 12 เมษายน 2539
11. ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในวันที่ 9 มิถุนายน 2539
12. ฉลองวันพระราชสมภพครบ 100 พรรษา ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในวันที่ 21 ตุลาคม 2543
13. ฉลองวันเกิดครบ 100 ปี ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2543

ประวัติโดยสังเขป
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๖ เป็นบุตรของเจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) และท่านผู้หญิงเสงี่ยม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สมรสกับท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ได้รับ

การศึกษาขั้นอุดมศึกษา ณ มหาวิทยาลัยลอนดอนและมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ จนสำเร็จปริญญาตรี เกียรตินิยม สาขาวิชาโบราณตะวันออก (ภาษาบาลี-สันสกฤต) และปริญญาโททางอักษรศาสตร์

ผลงานดีเด่นที่สมควรได้รับการยกย่อง

ระดับประเทศ

ด้านการศึกษา

เป็นนักการศึกษาที่สำคัญของไทย มีผลงานอันเป็นคุณประโยชน์ต่อวงการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่องยาวนาน และยังคงส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๒๒ ปี ได้สร้างสรรค์งานการศึกษาของชาติ มีความคิดก้าวไกลริเริ่มการจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ทำให้ประชากรในชนบทได้มีโอกาสเรียนถึงระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้แล้วยังสร้างสรรค์งานการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยโครงการพัฒนาการศึกษาหลายโครงการฯ เช่น โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค โครงการพัฒนาการศึกษา และโครงการฝึกหัดครูชนบท ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา นอกจากนั้นแล้วยังได้ขยายงานของกรม กองต่างๆ เพื่อรองรับการปฏิบัติงานด้านการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นำเทคโนโลยีด้านการศึกษาเข้ามาใช้ เช่น การจัดตั้งวิทยุศึกษา ท้องฟ้าจำลอง เป็นต้น

ด้านวรรณศิลป์

ท่านได้รับการอบรมปลูกฝังให้มีความรักและชื่นชมในภาษาและศิลปวัฒนธรรมของชาติมาแต่เยาว์วัย โดยเป็นมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเวลานานถึง ๖ ปีทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากพระองค์ท่านมากมายหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฝึกอบรมและทรงมอบหมายหน้าที่พิเศษให้ท่านจัดเก็บพระราชนิพนธ์บทละคร และเมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องใดแล้ว จะพระราชทานให้อ่านก่อน แล้วจึงนำมาอ่านให้ที่ประชุมฟังในภายหลัง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับพระราชานุญาตเป็นพิเศษ ให้แก้ไข

ต้นฉบับลายพระหัตถ์ได้ หากทรงเผลอพระราชนิพนธ์ผิดไป ทรงตั้งให้เป็นบรรณาธิการดุสิตสมิต ฯลฯ ดังนั้น การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความปราดเปรื่องในเชิงวรรณศิลป์ สามารถแต่งหนังสือได้แทบทุกประเภทภายในเวลาอันรวดเร็ว ก็สืบเนื่องมาจากการได้อยู่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีความเป็นอัจฉริยะทางด้านอักษรศาสตร์ และได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกนั่งเอง และยิ่งกว่านั้นการที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับทุนไปศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤต จนเชี่ยวชาญถึงขั้นสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีระดับเกียรตินิยม นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะภาษาทั้งสองเป็นรากฐานที่สำคัญของภาษาไทย จึงนับได้ว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความรู้แตกฉานลึกซึ้งทางด้านอักษรศาสตร์ ยังผลให้งานเขียนของท่านมีประสิทธิภาพและมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ยิ่งนัก มีผลงานที่ตีพิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่ร่วม ๒๐๗ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๕ หมวด คือ หมวดการศึกษา ๕๗ เรื่อง หมวดบทละคร ๕๘ เรื่อง หมวดคำประพันธ์ ๓๒ เรื่อง หมวดการท่องเที่ยว ๘ เรื่อง หมวดเบ็ดเตล็ด ๕๒ เรื่อง ในจำนวนนี้ที่สำคัญ ได้แก่ ศึกษาภาษิต ๑๐๙ บท คำประพันธ์บางเรื่อง ๒๐๐ เรื่อง บทเพลง ๒๔ เพลง บทนิราศ ๘ เรื่อง และบทละคร ๕๘ เรื่อง

ระดับสากล

จากการที่ท่านได้รับการศึกษาจากต่างประเทศจนสำเร็จปริญญาบัณฑิตเกียรตินิยม สาขาวิชาโบราณตะวันออก (ภาษาบาลี-สันสกฤต) และปริญญามหาบัณฑิต ทางอักษรศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยลอนดอนและอ๊อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ประกอบกับการที่ท่านได้มีโอกาสเป็นผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการก็ตาม เป็นระยะเวลานานพอสมควร จึงทำให้มีโอกาสดำเนินงานทางด้านการศึกษาที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้เกิดขึ้นทั่วประเทศอย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา เป็นการเพิ่มประชากรที่มีคุณภาพให้แก่สังคมและประเทศชาติ เพราะการศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์

สอดคล้องกับนโยบายขององค์การยูเนสโกในเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน อันเป็นแนวคิดทางประชาธิปไตยอันเป็นสากลด้วยเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว ท่านยังได้มีโอกาสในการเข้าร่วมประชุมนานาชาติครั้งสำคัญดังนี้

- เป็นหัวหน้าคณะผู้สังเกตการณ์ การประชุมสมัยสามัญขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ครั้งที่ ๓ ณ กรุงเบรุต ประเทศเลบานอน
- เป็นผู้แทนไทยยื่นใบสมัครเข้าเป็นสมาชิกของยูเนสโก ในวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ เป็นสมาชิกหมายเลขที่ ๕๕
- UNESCO เชิญเป็นผู้อำนวยการการสัมมนาเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท ซึ่งจัดขึ้น ณ รัฐไมซอร์ ประเทศอินเดีย
- ประธานการประชุม ECAFE-UNESCO WORKING GROUP
- หัวหน้าคณะผู้แทนไทย ในการประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาของ Internation Bureau d'Education (IBE) ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
- ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการบริหาร (Executive Board) ของยูเนสโก ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ฯลฯ

ม.ล.ปิ่น มาลากุล

นักการศึกษาดีเด่นของโลก

ต้นปี พ.ศ. 2545 ผู้เขียนเข้าไปเยี่ยมเยียนผู้คุ้นเคยที่ยังรับราชการอยู่ตามสำนักงาน กรม กองต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ สอบถามสาระทุกข์สุกดิบกันตามขนบ ประเพณี ธรรมเนียมไทย ซึ่งผู้เขียนถือปฏิบัติประจำทุกปีของการขึ้นปีใหม่

เมื่อเข้าไปเยี่ยมเยียนเจ้าหน้าที่ในกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งคุ้นเคยกันหลายคน จึงได้ทราบว่า **องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ** (UNESCO) มีการประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ 31 ในการประชุมครั้งนี้ **ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ ยกย่องท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นนักการศึกษา** (Educator) **ดีเด่นของโลก**

พร้อมกันนี้ ที่ประชุมยังมีมติเชิญชวนให้ประเทศสมาชิกทั้ง 189 ประเทศขององค์การ UNESCO ร่วมเฉลิมฉลองยกย่องสรรเสริญ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ใน**โอกาสครบรอบวันเกิด 100 ปีของท่าน ซึ่งตรงกับวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2546**

ในฐานะที่ผู้เขียนเคยรับการอบรมสั่งสอนจากท่านขณะเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนฝึกหัดครูตั้งแต่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม และวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร รวมทั้งรับราชการในบังคับบัญชาท่านในกระทรวงศึกษาธิการ ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ความภาคภูมิใจและความปีติยินดีจึงเกิดขึ้นในสำนึกโดยฉับพลันที่ทราบข่าวจากเจ้าหน้าที่กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.

คนไทยคนหนึ่งได้รับการยอมรับและการยกย่องสรรเสริญจากชาวโลกว่าเป็นนักการศึกษาดีเด่น นั้นเป็นเรื่องที่นำความภาคภูมิใจมาสู่ฐานะคนไทยด้วย

---

*อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ

กันมากอยู่แล้ว ยิ่งคนไทยที่ได้รับการยกย่อง เป็นบูรพาจารย์ และอดีตผู้บังคับบัญชาของผู้เขียนด้วยแล้ว ความปีติภาคภูมิใจยิ่งเพิ่มเป็นทวีคูณในสำนึก

หลังจากสังสรรค์กับผู้คุ้นเคยพอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประชุมของ UNESCO ครั้งที่ 31 ที่เจ้าหน้าที่มีอยู่มาอ่านเพื่อทราบความเป็นมาและเป็นไป ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ถ่ายเอกสารที่มีให้ด้วยความเต็มใจจำนวนมากพอสมควร

ผู้เขียนอาศัยเอกสารของ UNESCO ที่เจ้าหน้าที่กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ถ่ายเอกสารมอบให้เป็นสาระ ทบทวนความจำ แต่หนหลังระลึกถึงพระคุณบูรพาจารย์ท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ผู้ซึ่งเป็นทั้งครู และผู้บังคับบัญชาของผู้เขียนขณะยังเป็นนักเรียนระดับต้นของอาชีพการเป็นครู เป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของผู้เขียนขณะมีอาชีพรับราชการ

ความสว่างในความทรงจำแต่หนหลังบังเกิดขึ้น ตั้งแต่ผู้เขียนเป็นนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทร์เกษม เมื่อปี พ.ศ. 2491 รวมไปถึงการเป็นนักเรียนระดับปริญญาทางวิชาครูรุ่นแรกที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เมื่อปี พ.ศ. 2496 ซึ่งท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นผู้ให้กำเนิด

ยิ่งไปกว่านั้น ความระลึกถึงยังย้อนหลังไปถึงโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค ซึ่งคณะรัฐมนตรีอันมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีอนุมัติให้ท่านจัดสร้างและจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และท่านมอบหมายให้ผู้เขียนซึ่งดำรงตำแหน่งศึกษาธิการ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้กำกับคนงานรังวัดพื้นที่บริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อการวางผังมหาวิทยาลัย

คำสอนวิชาวางผังสถานศึกษาระดับต่างๆ ที่ผู้เขียนร่ำเรียนมาจากสถาบันการวางแผนของ UNESCO ที่เปิดสอน ณ กรุงเดลี ประเทศอินเดีย เป็นเพียงพื้นฐานเบื้องต้น ความรู้เรื่องการวางแผน และวางผังการจัดการศึกษาของผู้เขียนได้รับการเติมเต็มจากท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ขณะที่ท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รัฐบาลมอบหมายให้ท่านจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และท่านใช้ผู้เขียนในฐานะเป็นศึกษาธิการจังหวัดกำกับงานรังวัดพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อการพิจารณาวางผังสถานศึกษาของท่าน

อาศัยบารมีแห่งบูรพาจารย์ ขอยกคำสอนของท่านขณะผู้เขียนเป็นนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทร์เกษม มาเล่าสู่ท่านฟังสักเรื่องหนึ่งเป็นปฐมบท นำไปสู่ความเป็นนักการศึกษา (Educator) ที่ชาวโลกยกย่อง

การศึกษา คือ อะไร

ขณะที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทร์เกษม และเรียนอยู่ในชั้นปีที่ 2 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของหลักสูตรการฝึกหัดครูมัธยม หากผู้ใดสอบไล่ได้ในปีนี้ จะได้รับวุฒิทางครู คือ ป.ม. (ประโยคมัธยม) และหากประสงค์จะรับราชการครู จะได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการครูชั้นตรี รับพระราชทานเงินเดือน 90 บาท

ท่านอาจารย์กมล เลาพิจิตร อาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทร์เกษม ได้เรือนเชิญท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้น ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการให้บรรยายความรู้ทางวิชาชีพครูแก่นักเรียนซึ่งกำลังจะสำเร็จการศึกษาออกไปประกอบอาชีพครูได้รับทราบ

แม้จะอยู่ในฐานะปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านยินดีและเต็มใจรับเชิญจาก ดร.กมล เลาพิจิตร ที่จะไปเป็นครูบรรยายให้นักเรียนฟัง

ผู้เขียนทราบภายหลังว่า **การฝึกหัดครูของประเทศไทยพัมนาจากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** จนเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูขณะที่ผู้เขียนมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะการมุ่งมั่นพัฒนาการฝึกหัดครูของท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล

เมื่ออาจารย์ใหญ่นำท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น เข้าห้องเรียนและนักเรียนทุกคนยืนทำความเคารพแล้ว อาจารย์ใหญ่แนะนำว่าผู้บรรยายพิเศษวันนี้คือ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเคยเป็นครูสอนท่านอาจารย์ใหญ่มาก่อน

ผู้เขียนและนักเรียนในชั้นเรียนทุกคน ต่างตระหนักว่าวันนี้เป็นวันพิเศษที่จะได้ฟังคำสอนของอาจารย์ซึ่งเคยสอนอาจารย์ใหญ่ของเราตามคำแนะนำของอาจารย์ ดร.กมล เลาพิจิตร

เมื่อการแนะนำสิ้นสุดลง แทนที่อาจารย์ใหญ่ผู้แนะนำจะเดินออกจากห้องเรียน ไปปฏิบัติภารกิจอื่น อาจารย์ใหญ่กลับนั่งฟังคำสอนของท่านอยู่ในห้องพร้อมนักเรียนในวันนั้นด้วย

ท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เริ่มคำบรรยายของท่านด้วยคำถามที่ส่งเสริมให้นักเรียนตอบ คือ **"การศึกษา คือ อะไร"**

ก่อนที่จะให้นักเรียนตอบ ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า พวกเธอทั้งหลายเรียนวิชาครูมาเป็นเวลาคนละ 5 ปีแล้ว คือ เริ่มในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมตามหลักสูตร 3 ปี และเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมอีก 2 ปี หากสอบไล่ได้ก็จะเรียนจบหลักสูตรครูมัธยมออกไปประกอบอาชีพเป็นครู

ท่านถามว่านักเรียนเข้าใจว่า **"การศึกษาคือ อะไร"**

ท่านชี้แจงเพิ่มเติมอีกว่า ถ้านักเรียนสอบไล่ได้ในปีการศึกษานี้จะได้รับวุฒิ **ป.ม.** (ประโยคมัธยม) และหากได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นครูในต่างจังหวัดก็จะเป็นครูที่มีวุฒิสูงสุดทางครู (สมัยนั้นวุฒิทางครูยังไม่มีระดับปริญญาตรี)

ถ้าชาวบ้านหรือเพื่อนครูด้วยกันถามว่า การศึกษาคืออะไร สำคัญอย่างไร ทำไมคนจึงต้องเข้าเรียนในโรงเรียนเพื่อรับรู้ความรู้ต่างๆ ซึ่งเรียกว่า **การศึกษา** พวกเธอจะตอบเขาว่าอย่างไร

จากคำอธิบายประกอบเจตนารมณ์ของคำถามที่ท่านถามแล้วท่านได้ชี้มือให้นักเรียน ซึ่งยกมือจะตอบคำถามของท่านหลายคนเป็นผู้ตอบโดยท่านสงบนิ่งฟังคำอธิบายจากนักเรียนผู้ตอบคำถามโดยไม่ขัดจังหวะ หรือทักท้วงใดๆ ทั้งสิ้น

นักเรียนที่ท่านชี้ให้ตอบคำถามทั้งชายหญิงมีประมาณ 7-8 คน เพราะนักเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทร์เกษมขณะนั้นเรียนอยู่ในชั้นปีที่ 2 ประมาณ 27 คน เป็นนักเรียนชายประมาณ 10 คน นักเรียนหญิง 17 คน

ผู้เขียนไม่มีโอกาสตอบคำถามท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น เพราะผู้ที่ยกมือตอบคำถามที่ท่านชี้ให้ตอบนั้นเรียนเก่งกว่าผู้เขียนทั้งสิ้น หากผู้เขียนตอบก็จะซ้ำกับผู้ที่ตอบไปแล้ว จึงได้แต่นั่งฟัง

โดยสรุป **นักเรียนตอบคำถามท่าน** มีความที่พอสรุปได้ดังนี้

การศึกษา คือ : **ความเจริญงอกงาม** (Education is Growth)

การศึกษา คือ : การพัฒนามนุษย์ (Education is a Human Development)

การศึกษา คือ : การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ (Education is Change)

ฯลฯ

คำอธิบายประกอบคำตอบของนักเรียนแต่ละคน ยืดยาวตามความเข้าใจของแต่ละคนที่ตอบคำถาม แต่ท่านอาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ไม่เคยขัดจังหวะหรือทักท้วงใดๆ ทั้งสิ้น นักเรียนทุกคนอธิบายอย่างเสรี

เมื่อนักเรียนทุกคนตอบคำถามแล้ว ท่านสรุปว่า **คำตอบที่นักเรียนทุกคนอธิบาย** ให้ท่านฟังว่า การศึกษาคืออะไรนั้น **ถูกต้องทุกคน** เพราะ**ความหมายของการศึกษานั้นกว้างขวางมาก** สุดแต่ผู้มีอำนาจจัดการศึกษาจะมุ่งเน้นอย่างไร

บางประเทศมุ่งเน้นให้ **คนเป็นประชาธิปไตย** ก็จัดการศึกษาในรูปแบบหนึ่ง

บางประเทศมุ่งเน้นให้ **คนเลื่อมใสศรัทธาระบบหนึ่ง** ก็มุ่งเน้นการจัดการศึกษาไปอีกแบบหนึ่ง และท่านสรุปว่า **เมื่อคนได้รับการศึกษาแล้วจะเกิดการงอกงาม ความเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน แต่จะเปลี่ยนแปลงในลักษณะใดเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐที่จัดการศึกษา**

เมื่ออธิบายสรุปเพื่อชมเชยนักเรียนที่ตอบคำถามของท่านแล้ว ท่านก็อธิบายต่อไปว่า สำหรับท่านเองท่านอยากเห็นการศึกษามีความหมายดังนี้

ท่านหันหลังให้นักเรียนแล้วหยิบชอล์กที่เตรียมไว้เขียนบนกระดานดำหน้าชั้นมีความดังนี้

การศึกษา คือ สิ่งที่เหลืออยู่
เมื่อลืมเรื่องที่ครูได้สั่งสอน
ผิดถูกอย่างไรใจอาวรณ์
ถ้าลืมละจะสอนไปทำไม

เมื่อท่านเขียนกระดานดำตามสาระข้างบนเสร็จแล้ว ท่านหันกลับมาอธิบายคำตอบที่ท่านเขียนให้นักเรียนฟังจนเป็นที่เข้าใจ โดยสรุปว่า **การที่นักเรียนทุกคนจะออกไปเป็นครูสอนนักเรียนนั้น น่าจะต้องใช้วิชาครูและวิชาจิตวิทยาที่เรียนมาเป็นหลักและปลูกฝังให้นักเรียนทุกคนมีสำนึกเหลืออยู่ในตัว**

นักเรียนทุกคน 3 อย่างคือ

1. **สำนึกในความรักและหวงแหนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์**
2. **สำนึกในความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ**
3. **สำนึกในความรู้จักพอ ละเลิกในความอยากมี อยากได้ อยากเป็นอันไม่สมควร**

ผู้เขียนไม่สามารถจำภาษาที่ท่านใช้ได้ทุกถ้อยคำ เพราะเวลาเนิ่นนานมาหลายสิบปีแล้ว แต่จำได้ว่าภาษาที่ท่านใช้เป็นภาษาไทยง่ายๆ ประทับใจนักเรียนที่นั่งฟังอยู่ทุกคน

ก่อนจบคำสอนของท่าน ท่านอำนวยพรให้นักเรียนทุกคนสอบไล่ได้ และมีวุฒิ ป.ม. ทุกคน แล้วปิดคำบรรยายของท่านด้วยการขอให้นักเรียนที่จะออกไปเป็นครูจงปลูกฝังคุณธรรมสำคัญของไทยให้อยู่ในตัวนักเรียนทุกคนเพื่อเขาเหล่านั้นจะได้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติในอนาคต อย่ามุ่งแต่สอนวิชาการ เพื่อการสอบไล่ได้แต่ละชั้นเรียนเท่านั้น

การศึกษาควรปลูกฝังให้เกิดสัจจะธรรม และสำนึกในตัวมนุษย์ทุกคน

นั่งทบทวนคำสอนของบูรพาจารย์ที่ท่านเคยสอนเมื่อผู้เขียนเป็นนักเรียนในปี พ.ศ. 2492 แล้วย้อนระลึกถึงความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในปัจจุบัน พ.ศ. 2545 ทั้งสถาบันการศึกษาและหลักวิชาการเปลี่ยนแปลงไปมาก

โรงเรียนฝึกหัดคนให้เป็นครูไม่มีเหลืออยู่ในระบบและทำเนียบของทางราชการกระทรวงศึกษา

ครูซึ่งสมัยก่อนมีแต่ครูใหญ่-ครูน้อย ปัจจุบันมี**ครูต้นแบบ ครูกลางแบบ** ต่อไปน่าจะมีครูปลายแบบด้วย

น่าสนใจอย่างมากอีกประการหนึ่ง ก็คือ **ความหมายของการศึกษาที่มีหลากหลายกว้างขวาง** ตามคำชมเชยของท่านบรมครูต่อนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมที่ตอบคำถามของท่านว่า “การศึกษาคืออะไร” ได้ถูกต้องทั้งหมดนั้น น่าจะต้องระมัดระวัง เพราะปัจจุบัน **คำตอบว่าการศึกษาคืออะไร ได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542** มีมาตราหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนจำไม่ได้ว่ามาตราใดระบุไว้มีใจความว่า

“การศึกษาคือ การพัฒนาคนและสังคมด้านการสอน การฝึกและอบรม”

วิชาครูสมัยที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูแยกออกเป็น 2 สาขาวิชาคือ **วิธีสอน** และ**จิตวิทยา**

วิชาการศึกษาปัจจุบันน่าจะต้องปรับให้เป็นไปตามกฎหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ คือ นอกจากจะเรียนวิธสอนและจิตวิทยาแล้วยังต้องเรียนวิชาเพิ่มเติม คือ วิธีฝึกมนุษย์ และวิธีอบรมมนุษย์ตามที่รัฐพึงประสงค์

พลเมืองดีสมัยก่อนกับพลเมืองดี สมัยปัจจุบันหน้าตาคงไม่เหมือนกัน เพราะพลเมืองดีปัจจุบันมีภารกิจจะต้องพัฒนาสังคมด้วย

การวางผังโรงเรียนจะกำหนดแต่เพียงการสร้างอาคารเรียน สนาม หอประชุมและโรงอาหาร ไม่น่าจะเพียงพอต่อการสนองนิยาม คำว่าการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้

สถานศึกษา หรือ **โรงเรียน** โดยทั่วไปทุกระดับน่าจะต้องแบ่งสัดส่วนอย่างน้อยเป็น 3 สัดส่วนในการสอนงกฎหมายการศึกษา

สัดส่วนแรก คือ **สัดส่วนของการสอน** (Teaching Zone)

สัดส่วนที่สอง คือ **สัดส่วนของการฝึก** (Training Zone)

สัดส่วนที่สาม คือ **สัดส่วนของการอบรม** (Training Zone)

การจะสอนอย่างไร จะฝึกอย่างไร และอบรมอย่างไร รัฐคงจะต้องกำหนดแนวการดำเนินการให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนแต่ละระดับให้ชัดเจน

หากคำนึงแต่คุณภาพการศึกษาโดยโรงเรียนไม่ทราบว่ารัฐต้องการให้สถานศึกษาผลิตคนออกมามีรูปร่างอย่างไร **บางทีคนไทยในอนาคตจะมีรูปร่างผิดแผกแตกต่างกันอย่างน้อย 175 แบบ ตามเขตพื้นที่การศึกษาที่แบ่งไว้**

การศึกษา หวังจะได้ครูอบรมสั่งสอนให้เหลืออะไรอยู่ในตัวศิษย์บ้าง หรือมุ่งเน้นแต่ความเป็นเลิศทางวิชาการโดยไม่เหลือความเป็นมนุษย์ไว้ในตัวคนเลย!

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งพึงปรารถนาของสังคมมนุษย์ แต่ความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและสังคมวิทยาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ควรต้องคำนึงถึงประวัติ ความเป็นมา และการปรับใช้อย่างรอบคอบ-รัดกุม

ท่านอดีตนายกรัฐมนตรี จู เอิน ไหล แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนเคยกล่าวไว้ในพิธีประชุมผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาว่าจะเปลี่ยนแปลงทางการจัดการศึกษาใดๆ ไม่ควรลืมว่า **"where we came from"**

กล้วยไม้มีดอกช้า ฉันใด
การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราไร งามเด่น
การศึกษาปลูกปั้น เสร็จแล้วแสนงาม

ศึกษาภาษิต โดย ม.ล.ปิ่น มาลากุล
กระจายเสียงที่วิทยุศึกษา

บรรณานุกรม

ประจวบ คำบุญรัตน์.2545. “ม.ล.ปิ่น มาลากุล นักการศึกษาดีเด่นของโลก” ใน **คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ.** ปีที่ 34 ฉบับที่ 2-3 (เมษายน-กันยายน), หน้า 22-27.

โครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร

อุทัยวรรณ โชคบุณยสิทธิ์* แปลและเรียบเรียง

องค์การยูเนสโก ได้จัดส่งเอกสาร เรื่อง Communication Development : International Programme for the Development of Communication (IPDC) มาให้สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติของประเทศไทย เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2545 ซึ่งคณะกรรมการฝ่ายสื่อสารมวลชนของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติพิจารณาแล้ว เห็นว่าเอกสารชุดนี้มีประโยชน์ จึงได้จัดแปลเพื่อเผยแพร่ให้ได้รับทราบด้วย ดังนี้

โครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร (Internation Programme for the Development of Communication : IPDC)

ภูมิหลัง

เป็นเวลามากกว่า 20 ปีที่โครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร (International Programme for the Development of Communication : IPDC) ได้ดำเนินการตามมติและแนวทางของคณะกรรมการสภาระหว่างรัฐบาลว่าด้วยโครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร (Intergovermmental Council and its Bureau) โดยให้ความสำคัญไปที่โครงการเร่งด่วนที่สุดสำหรับการพัฒนาการสื่อสารในประเทศกำลังพัฒนา ความพยายามในการดำเนินการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบในวงกว้างและครอบคลุมงานสาขาต่างๆ ได้แก่การส่งเสริม

---

*เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์ 6 กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป. กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการฝ่ายสื่อสารมวลชน

เสรีภาพด้านการสื่อสาร (promotion of press freedom) สื่อพหุนิยมและสื่ออิสระ (media independence and pluralism) สื่อชุมชน (community media) การปรับเปลี่ยนองค์กรข่าวสารในระดับชาติและภูมิภาคใหม่ให้ทันสมัย (modernization of national and regional news agencies) องค์กรวิทยุและโทรทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรเพื่อปฏิบัติงานด้านสื่อสาร ทั้งนี้ IPDC ได้ระดมเงินจำนวน 85 ล้านเหรียญสหรัฐให้กับโครงการสื่อสารต่างๆ กว่า 900 โครงการในประเทศกำลังพัฒนามากกว่า 130 ประเทศ

ความเป็นมา

โครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสารได้ตั้งขึ้นเมื่อปี 2523 ตามมติของที่ประชุมสมัยสามัญของยูเนสโกครั้งที่ 21 ณ กรุงเบลเกรด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาในการจัดทำและดำเนินงานเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาและการสื่อสารและสารนิเทศ รวมทั้งการสร้างและขยายโครงสร้างของการสื่อสาร
2. ส่งเสริมให้ตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญของการสื่อสารในกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในระดับนานาชาติ

องค์ประกอบคณะกรรมการสภาระหว่างรัฐบาลว่าด้วยโครงการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร

คณะกรรมการประกอบด้วยประเทศสมาชิก 39 ประเทศ ที่เลือกตั้งในที่ประชุมสมัยสามัญของยูเนสโก มีหน้าที่จัดเตรียมและตรวจตราการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายของ IPDC รวมทั้งจะประเมินผลและอนุมัติงบประมาณแก่โครงการที่เสนอโดยประเทศสมาชิก ซึ่งจะประชุมปีละ 1 ครั้ง

ทิศทางการดำเนินงานของ IPDC

องค์การข่าวหลายแห่งได้รับการเสริมสร้างให้เข้มแข็งโดยอาศัยโครงการระดับภูมิภาคที่สำคัญ 3 โครงการ ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากกองทุน IPDC และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี องค์กรข่าวใหม่ๆ ได้แก่ ในแอฟริกาตะวันตก (WANAD) ในแอฟริกาตะวันออก และใต้ (SEANAD) และในแอฟริกากลาง

(CANAD) และยังได้ช่วยปรับโครงสร้างองค์กรข่าวของ Pan African (PANA) ซึ่งเดิมได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2522 และได้เปิดโอกาสให้เอกชนลงทุนด้วย

ยูเนสโกได้นำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก รวมทั้งหน่วยงานข่าวในหมู่เกาะแปซิฟิก (PINA) ด้วย และยังได้ช่วยจัดแผนพัฒนาชุมชนช่วยเหลือการทำวิจัยฝึกอบรมให้กับโครงการวิทยุชุมชน Tambuli ในฟิลิปปินส์

นอกจากนี้ ได้นำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ในองค์กรข่าวในประเทศของภูมิภาคอื่นๆ ได้แก่ อัลจีเรีย อียิปต์ โมร็อกโก ซีเรีย และตูนีเซีย แถบเขตคาริบเบียนที่ใช้ภาษาอังกฤษ (ได้แก่องค์กร CANA) องค์กรข่าวโรมาเนีย (ROMPRES) และสถานีจ่ายบัลแกเรีย

ในปี พ.ศ. 2535 IPDC ได้จัดงบประมาณให้ IFEX (International Freedom of Expression Exchange Clearinghouse) ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นเครือข่ายนำแลกเปลี่ยนข้อมูลของสื่อวิชาชีพ ส่งเสริมเสรีภาพด้านข้อมูลข่าวสารและรายงานความเคลื่อนไหวของการคุกคามสิทธิเสรีภาพของสื่อทั่วโลก

ภาระหน้าที่ของ IPDC

1. การพัฒนาหรือปรับปรุงเรื่องความหลากหลายของสื่อและการส่งเสริมเสรีภาพของสื่อ
2. กิจกรรมการฝึกอบรม
3. การสร้างและเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับสื่อชุมชน
4. การได้มาซึ่งเทคโนโลยีด้านสารสนเทศและสื่อสารมวลชนซึ่งเอื้ออำนวยต่อการปรับปรุงและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับการปฏิบัติงานของสื่อสาธารณะและสื่ออิสระ

แหล่งทุน

การบริหารงบประมาณของ IPDC จะใช้บัญชีพิเศษ (special account) ซึ่งได้จากการบริจาคของยูเนสโก ประเทศสมาชิก องค์กรชำนัญพิเศษแห่งสหประชาชาติ องค์กรระหว่างรัฐบาล องค์กรเอกชนและองค์กรสาธารณะ และใช้กองทุน (funds in trust) ซึ่งจะให้กับโครงการกิจกรรมที่ระบุไว้ตามเงื่อนไข

เราจะสนับสนุนโครงการ IPDC ได้อย่างไร

ผู้ที่ประสงค์จะบริจาคเงิน สามารถโอนเงินผ่านธนาคารโดยใช้สกุลเงินเหรียญสหรัฐไปยังบัญชี The Chase Manhattan Bank, Account A/C No. 949-2-601225 <IPDC>

SWIFT : CHASUS 33

ABA No. 021000021

หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ขอให้ติดต่อ

IPDC Secretariat

UNESCO

1, rue de Miollis

75732 Paris Cedex 15

FRANCE

โทรศัพท์ : 33(1) 45 68 41 98

โทรสาร : 33(1) 45 68 55 79

E-mail : c.ondobo @ unesco.org

บรรณานุกรม

อุทัยวรรณ โชคบุณยสิทธิ์, ผู้แปลและเรียบเรียง, 2545. "โครงการระหว่างชาติเพื่อการพัฒนาการสื่อสาร" ใน **คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ.** ปีที่ 34 ฉบับที่ 2-3 (เมษายน-กันยายน), หน้า 88-90.

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลปัจจุบัน ด้านการศึกษา

ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล*

ท่านรองอธิการบดี ท่านคณบดี ท่านอาจารย์ นักศึกษา และท่านผู้เกียรติทั้งหลาย

ผมยินดีมากที่ได้มามีโอกาสปรากฏตัวที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแห่งนี้อีกวาระหนึ่ง แต่ก่อนนั้นมาบ่อยๆ แต่ครั้งสุดท้ายก็หลายปีมาแล้ว บัดนี้มาเห็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแห่งนี้งอกงาม ก็มีความปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่ง อาคารสถานที่ใหญ่โตมโหฬารยิ่งกว่าที่เคยเห็นมาแต่ก่อน แต่อาคารสถานที่นั้นไม่สำคัญเท่ากิจกรรมงานการที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒกำลังทำอยู่ สร้างผู้สำเร็จการศึกษาปีละมากๆ เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง และในวาระนี้ได้มีกิจกรรมพิเศษ คือจัดนิทรรศการชื่อเพราะเหลือเกิน "นิทรรศการเย็นศิระเพราะพระบริบาล" ผมก็เลยต้องมาเสริมด้วยการแสดงปาฐกถา เรื่องพระราชกรณียกิจทางด้านการศึกษา เพื่อให้ท่านทั้งหลายเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นว่า เย็นศิระเพราะพระบริบาลเป็นอย่างไร

ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาให้บริการเล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้ในสถานที่แห่งนี้ ทำให้ปลื้มปิติเป็นยิ่งผมย้ำ สถานที่แห่งนี้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแห่งนี้ ก็เพราะมีความรู้สึกว่าสถานที่แห่งนี้ได้เริ่มก่อร่างสร้างตัวขึ้น และเจริญงอกงามมาจนบัดนี้ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แน่นอนเป็นเวลา

---

*บรรยาย ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันเปิดนิทรรศการ "เย็นศิระเพราะพระบริบาล" เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ ๑ ธันวาคม 2520 เวลา ๑๐.๓๐-๑๒.๐๐ น.

ประมาณ ๓๐ ปี ผมมีหลักฐานยืนยันในความจำว่า วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้เข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมานเพื่อเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๘ ตัวผมเองได้รับเกียรติสูงสุดให้ไปกราบบังคมทูลเรื่องการศึกษาของบ้านเมือง

ผมรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของผมเองที่จะต้องกราบบังคมทูลทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี ถ้าปิดบังส่วนไม่ดีไว้ ผมถือว่าจะเป็นความผิดของผมอย่างมาก ดังนั้นก็เลยได้กราบบังคมทูลเรื่องกิจการฝึกหัดครู ผมได้กราบบังคมทูลว่า บ้านเมืองไม่ได้ให้ความสำคัญต่อกิจการฝึกหัดครูเลย กราบบังคมทูลถามว่า ทรงทราบบ้างหรือไม่ว่าโรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ที่ไหนบ้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า ไม่ทราบเลย ขณะนั้นเรากำลังเดือดร้อนจริงๆ การฝึกหัดครูมีสถานที่ที่ไหนคนก็มาแย่งเอาไปหมด เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูประถมซึ่งเป็นโรงเรียนสำคัญของเราขณะนั้น ถูกหยิบยกเอาไปให้กระทรวงอุตสาหกรรมทันที โดยเจ้าหน้าที่ไม่รู้เรื่องเลย สถานที่นั้นกลายเป็นกองพล ๑ ขณะนี้ ผมและเพื่อนฝูงในกระทรวงศึกษาธิการเดือดร้อนมาก จึงได้คิดว่าจะต้องสร้างฝึกหัดครูให้ถาวร ไม่ให้ใครมาแย่งสถานที่ไปได้ และได้เริ่มหาสถานที่เช่นว่านี้ที่ประสานมิตร ความข้อที่กล่าวนี้ผมได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลแล้วในที่สุดก็ทรงฝากฝังไว้ว่าอย่าให้ทิ้งเรื่องนี้เป็นอันขาด แล้วผมก็กราบบังคมทูลลากลับ ผมอดไม่ได้ที่จะสืบว่า ภายหลังมีพระราชดำรัสเรื่องนี้กับใครบ้าง ก็ได้ทราบมาอย่างแน่นอนว่าได้ทรงนำเรื่องนี้ไปรับสั่งแก่สมเด็จพระอนุชาธิราชภูมิพลอดุลยเดช

เพราะฉะนั้นผมอยากจะบอกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงทราบเรื่องการศึกษาในข้อแรกคือเรื่องการฝึกหัดครูจะมาสร้างรากฐานที่ประสานมิตร รู้สึกว่าเรื่องนี้เป็นของพระองค์ เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคตภายใน ๑๐ วันตั้งแต่ที่ผมได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะทรงรู้สึกอย่างไร ผมก็ไม่ทราบ แต่ผมเองรู้สึกว่าสถานที่แห่งนี้เป็นของพระองค์ตั้งแต่เริ่มแรกเป็นเวลาถึง ๓๑ ปีครึ่งแล้ว ขณะนั้นเรามาหาซื้อที่ดิน ก็ได้ที่ดินราคาตารางวาละ ๓๘ บาท และถ้าที่ไหนถมแล้วก็ให้อีก ๕ บาท เป็น ๔๓ บาท พยายามขยายให้ใหญ่โต เพราะรู้แน่ว่าเรากำลังจะก้าวไปสู่ความเจริญงอกงาม ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อยจน

กระทั่งมีประมาณ ๑๐๐ ไร่เศษ บังเอิญก็มีคนมากว้านซื้อที่ดินบังหน้าจะเอามาขายเราตั้ง ๖๐ บาท วาหนึ่ง ๖๐ บาท ใครจะไปซื้อ ก็ไม่ซื้อ ผู้ที่กว้านที่ดินนั้นก็เลยไปฟ้องรัฐมนตรีบอกว่า "ม.ล.ปิ่น เล่นตลกเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน" รัฐมนตรีขณะนั้นมีหนังสือมาบอกว่า การซื้อที่ดินประสานมิตรให้ระงับทั้งหมด ผมเสียใจจนกระทั่งวันนี้แต่ว่าผู้ที่ทำงานภายหลังก็ยังสามารถซื้อที่ดินได้อีกมาก แต่ก็ยังน้อยนัก ผมอดคิดไม่ได้ถึงประสานมิตร และอดคิดไม่ได้ว่าเราเจริญงอกงามมาเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ น่าปลื้มใจจริงๆ ความจริงรัชกาลที่ ๙ ก็เป็นระยะเวลายาวนานพอใช้ ประชาชนพลเมืองเวลานี้มีตั้ง ๔๐ กว่าล้าน ผมเชื่อว่าประมาณ ๓๐ ล้านเกิดในรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ย่อมทรงเป็นห่วงกิจการศึกษาทั่วประเทศ ไม่ใช่เฉพาะที่ประสานมิตรนี้นี่แหละเป็นเรื่องที่ผมมีความรู้สึก ขณะนั้นสถานที่แห่งนี้ยังรกรุงรัง เป็นทุ่งนา ปลูกข้าวบ้าง เป็นที่ว่างเปล่าบ้าง ในวันวางศิลาฤกษ์อาคาร ๑ นั้น รัฐมนตรีไม่สามารถจะมาทางถนนโดยรถยนต์ได้ เพราะว่าถนนนั้นเลวมาก เป็นหลุมเป็นบ่อ ฝนตกด้วย ต้องไปลงเรือที่ประตูน้ำ แล้วก็มาขึ้นที่นี่ และวางศิลาฤกษ์อาคาร ๑ อาคาร ๑ นั้นมีประวัติที่จะเรียกว่างดงามก็ได้ คือว่าการสัมมนาครั้งแรกในประเทศไทยเกิดที่นั่น เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔ ประชุมกัน เรื่องการศึกษาประชาบาลและการศึกษาภาคบังคับ เป็นครั้งแรกที่เราตกลงใจว่าจะค้นหาวิชาโดยการปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่ว่าผู้บังคับบัญชาจะสั่งเอา หรือประชุมเพื่อสั่งการ แต่นี่เพื่อปรึกษาหารือหาข้อเท็จจริงอันที่จะเป็นประโยชน์แก่งานการ ที่ประสานมิตรสร้างที่ตึก ๑ นั้นเริ่มสร้างในต้นรัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นทรงปฏิบัติงานเกี่ยวกับการศึกษามากมายก่ายกองเกินกว่าที่ใครจะจดจำได้หมดตามหน้าที่ของพระองค์ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ ก็ต้องลงพระปรมาภิไธยในกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาต่างๆ ตลอดจนพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนี้ พระราชบัญญัติเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ และเรื่องการศึกษานอกมหาวิทยาลัย พระราชบัญญัติประถมศึกษาและภาคบังคับ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ แก้ไขเพิ่มเติมอะไรเหล่านั้นต้องทรงเกี่ยวข้องลงพระปรมาภิไธยทุกครั้ง นอกจากนั้น ยังมีแผนการศึกษาชาติหรือแผนการศึกษาแห่งชาติ จะต้องลงพระปรมาภิไธยเป็นพระบรมราชโองการ

ของพระเจ้าแผ่นดิน ก็แปลกอยู่ที่แผนการศึกษาชาติไม่ใช่กฎหมาย นักกฎหมายกล่าวเองว่ากฎหมายนั้นเปลี่ยนเมื่อไรก็เปลี่ยนได้ แต่การที่ทำให้เป็นพระบรมราชโองการ ยากที่ใครจะกล้าไปเปลี่ยนได้ ไม่อยากให้มีการเปลี่ยนแปลงบ่อยเกินไป เพราะฉะนั้นจึงตราแผนการศึกษาของชาติเป็นพระบรมราชโองการ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ ก็ได้มีแผนการศึกษาถึง ๓ แผนแล้ว ถ้าร่างไปไม่ได้ดี ก็ทรงทักท้วง แต่ว่าแผนการศึกษาชาตินั้นทำกันอย่างระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง อย่างแผนการศึกษาชาติ ๒๔๙๔ ใช้เวลา ๒๒ เดือนกว่าจึงเป็นแผนออกมาได้ แผน ๒๕๐๓ ก็ใกล้ๆ กันใช้เวลาเกือบ ๒ ปี และบัดนี้ เราก็มีแผน ๒๕๒๐ แผนเหล่านี้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ทั้งสิ้น ก็อาจจะพูดสรุปว่าในรัชกาลของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ การศึกษาได้พัฒนาไปมากมาย ในชั้นแรก การศึกษาโดยทั่วไปของประชาชนในบ้านเมืองก็ประถมสี่เท่านั้น พลเมืองเรียนแค่ประถมสี่แล้วออกไปทำงานการอะไรเป็นที่สงสัยว่าจะทำอะไรได้ ทำได้แต่จะดีแค่ไหน แผนการศึกษา ๒๔๙๔ ถึงได้ออกมาเพื่อแก้เพิ่มวิชาการฝีมือ วิชาการอาชีพง่ายๆ ให้แก่ประชาชนพลเมืองในระดับประถมสี่นั้น ต่อจากประถมสี่ แยกมัธยมออกเป็น ๓ สายคือ สายหนังสือ หรือสายอาชีพ หรือสายกึ่งอาชีพ แยกออกเป็น ๓ สายเพื่อแก้เรื่องเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบทั้งสิ้น เวลาที่ผมเข้าเฝ้าทีไรก็รับสั่งเรื่องการศึกษาทั้งนั้น มีเรื่องที่ผมจะต้องนำมาคิด และมีเรื่องที่จะต้องกราบบังคมทูลรายละเอียดมากมายก่ายกองจนกระผมต้องขออนุญาตต่อนายกรัฐมนตรีว่าเรื่องที่ทรงถามมา ผมจะกราบบังคมทูลโดยไม่ต้องผ่านท่านนายกรัฐมนตรี แต่ส่งสำเนาให้ท่านนายกรัฐมนตรีทีหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสงสัยมากหลายประการ ทรงมีความคิดบางสิ่งบางอย่าง ไม่ทรงทราบว่าเรากระทำแล้วหรือยังเป็นเช่นนี้ตลอดระยะเวลาอันนานที่กระผมได้ทำงานอยู่

สำหรับการสร้างโรงเรียน หรือสอนนักเรียน ซึ่งเราเห็นว่าเป็นหน้าที่ของครูใหญ่จะต้องทำให้แก่เด็ก ก็ทรงสร้างโรงเรียน เช่น โรงเรียนจิตรลดาในบริเวณพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐานในพระราชวังดุสิต เกิดมีโรงเรียนจิตรลดาขึ้นในปี ๒๕๐๑ ทรงกระทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้และเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น ใครไปเรียนที่นั่นก็ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน ยังพระราชทานอาหาร ๒ มื้อ

คือ อาหารกลางวัน อาหารตอนบ่าย มีคนบอกว่าทรงสร้างโรงเรียนขึ้นก็เพราะว่าจะให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ลูกยาเธอเรียนนะชิ ก็จริง อย่างนั้นก็จริงเพียงแต่เท่านั้นก็จำเป็นเสียแล้ว เพราะว่าการเสี่ยงว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอจะได้รับการศึกษาดีหรือไม่ เป็นการเสี่ยงมากอยู่ ถ้าอยู่ใกล้ชิดพระองค์จะได้ทรงควบคุมอยู่ข้างหลังเท่านี้ก็เป็นเหตุผลเพียงพอแล้วที่จะสร้างโรงเรียนในสวนจิตรลดา แต่ความจริงมิได้ทรงสร้างโรงเรียนเพื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกยาเธอเท่านั้น เพราะทรงสร้างโรงเรียนอื่นก่อนนั่นแล้ว คือทรงสร้างโรงเรียนไกลกังวลที่หัวหิน เป็นตัวอย่าง ความจริงโรงเรียนนั้นสร้างมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๘ แต่ชำรุดทรุดโทรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ได้ทรงทะนุบำรุงให้ดีขึ้นก่อนสร้างโรงเรียนจิตรลดา และโรงเรียนที่ไกลกังวลนั้นสร้างสำหรับชาวบ้าน ยังทรงสร้างโรงเรียนอีกมากมายจนผมก็ไม่สามารถที่จะทำบัญชีครบถ้วนได้ เช่น โรงเรียนราชประชาสมาสัย ทรงคิดว่าจะปราบโรคเรื้อนให้หมดจากประเทศไทย ก็ตั้งมูลนิธิขึ้นเพื่อดำเนินการค้นคว้า และวิธีการอย่างหนึ่งก็คือต้องแยกเด็กๆ ที่เป็นลูกผู้ป่วยไปเสียจากบิดามารดาที่ป่วย จะอยู่ด้วยกันก็จะเป็นโรคเหมือนบิดามารดา ในระยะเวลาหนึ่งก็แยกไปเสีย ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ไปสร้างที่พระประแดง นี่ก็เป็นโรงเรียนของพระองค์ ความจริงใจโรงเรียนพิเศษๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ทั้งสิ้นยกเว้นโรงเรียนเดียวคือโรงเรียนสอนคนตาบอด นั่นเกิดก่อน แต่โรงเรียนที่เกิดทีหลัง ได้แก่โรงเรียนสอนคนหูหนวก โรงเรียนลูกชาวเรือ โรงเรียนเด็กพิการทางร่างกาย โรงเรียนสอนคนปัญญาอ่อนอะไรเหล่านี้ รวมทั้งโรงเรียนบุตรผู้เป็นโรคเรื้อนเหล่านี้สร้างในรัชสมัยของพระองค์ทั้งสิ้น จนต่างประเทศได้ยกย่องว่า ประเทศไทยกำลังนำอยู่ในเรื่องนี้เป็นเรื่องชัดเจน มีรายงานการประชุมที่โตเกียว เจ้าหน้าที่องค์การศึกษาจากสหประชาชาติได้กล่าวยกย่องประเทศไทยว่าก้าวหน้าในเรื่องนี้ และยังมีโรงเรียนที่เรียกว่า โรงเรียนราชวินิต ทรงสร้างขึ้นไม่ใช่สำหรับพระเจ้าลูกยาเธอแน่ ทรงสร้างเพื่อคนอื่นทั้งนั้น โรงเรียนราชวินิตสร้างเมื่อ ๒๕๑๐ ยังมีโรงเรียนอีกมากมายหลายโรงเรียนซึ่งผมไม่รู้ชื่อ สร้างขึ้นเมื่อทางปักษ์ใต้เกิดวาตภัยครั้งใหญ่เมื่อ ๒๕๐๕ ทรงเรียกความช่วยเหลือจากใครต่อใคร แล้วสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์รวมกันเป็นเงินหลายล้าน เอาไปสร้างโรงเรียนให้ประชาชนพลเมืองที่

โรงเรียนพังเพราะวาตภัยครั้งนั้น นอกนั้นก็มีโรงเรียนชาวเขา โรงเรียนชายแดน แล้วก็บางโรงเรียนที่สร้างขึ้น เช่น โรงเรียนชายแดน โรงเรียนชาวเขา เจ้าหน้าที่การศึกษาใครไปเยี่ยมกันบ้าง คนชั้นอธิบดีในกระทรวงศึกษาธิการ ใครไปเยี่ยมกันบ้าง ผู้ตรวจราชการใครไปเยี่ยมกันบ้าง โรงเรียนเหล่านั้นห่างไกลคมนาคม แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเยี่ยม นี่คือไม่ได้ทรงทอดทิ้งเลย ทรงสร้างแล้วก็ทรงไปเยี่ยมเยียน อย่างมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมทั้งที่นี่ก็เสด็จมาเสมอๆ ผมยังเคยได้พูดไว้หลายครั้งแล้วว่าคนที่ได้ปริญญากิตติมศักดิ์นั้นรวมทั้งตัวผมเองด้วย คนที่เขาได้ปริญญาเอกในวิชานั้นวิชานี้ พอได้แล้วก็เปิดไปไม่ได้กลับมาอีก แต่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตในวิชานั้นๆ อย่างที่นี่เป็นต้น ยังเสด็จกลับมาเสมอๆ เสด็จมาทุกปี นี่ก็ประหลาดนะ ทรงคิดว่าอะไรเป็นความต้องการของมหาวิทยาลัยแห่งนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดมีความวุ่นวายอะไรต่อมิอะไรต่างๆ เรื่องนั้นจะสะท้อนเข้าไปอยู่ในพระบรมราโชวาทเพื่อทรงแก้ไขเหตุการณ์ เพื่อทรงแนะนำในฐานะที่ทรงเป็นผู้ใหญ่ ทรงแนะนำในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของชาติ ได้ทรงทำกิจเหล่านี้เรื่อยมาทุกๆ ปีจนวันเดียวก็ไม่พอต้องเสด็จมา ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ในที่แห่งหนึ่งๆ นี่แหละเป็นเรื่องประหลาดมาก ผมยังได้เคยกราบบังคมทูลว่านักศึกษามีมากขึ้นๆ อยากจะคิดหาวิธีที่จะผ่อนให้พระราชภารกิจนี้เบาลง เพราะที่อื่นมหาวิทยาลัยต่างประเทศเขาทำกันอย่างโน้นอย่างนี้ กราบบังคมทูลว่านักศึกษารวมกันจะต้องใช้เวลากี่วันต่อกี่วัน รับสั่งว่า “ฉันไปที่โน่นก็ได้ที่นี่ก็ได้ มีกี่สาขาฉันไปทุกสาขาก็ได้” ผมยังได้กราบบังคมทูลว่าอนุปริญญา ไม่ต้องพระราชทานปล่อยให้อธิการบดีเขาทำก็แล้วกัน รับสั่งว่า “ไม่เอา ถ้าเสียเวลาก็รวมๆ กันเลือกเอาคนดีๆ เข้ามารับแทนเพื่อนๆ” พระองค์รับสั่งว่าอย่างนั้น

มีเรื่องขันอันหนึ่ง อันที่จริงไม่ขันหรอกแต่แปลกประหลาดซึ่งผมมีความรู้สึกสะเทือนใจมากคือที่เวทีแห่งนี้อธิการบดีจัดช้อมคนมารับปริญญาเป็นจังหวะๆ มาถึงตรงนั้นถวายคำนับมาถึงตรงนี้ให้คนนั้นตามมาอย่างนั้นเป็นจังหวะเร็วไม่ได้ ต้องทำอย่างสวยงามช้าๆ แล้วก็พระราชทานปริญญาบัตรไปทีละคนๆ เสียเวลาประมาณ ๓ ชั่วโมง ที่นี่สมัยก่อนพอพระราชทานปริญญาเสร็จแล้วก็เชิญเสด็จไปที่โน่นที่นี่บ้าง เพื่อเสวยพระสุธารสที่ตึก ๔ ก็เคยเสด็จไป บางทีก็เชิญไปที่

ประถมสาธิต มัธยมสาธิต เชิญเสด็จไปเพื่อจะได้ทอดพระเนตรสถานที่และกิจการบางอย่าง ปีหนึ่งกำหนดให้เสด็จไปโรงเรียนประถมสาธิต พระราชทานปริญญาไปทีละคนๆ แล้วก็เสด็จไปประถมสาธิต ผมวิ่งไปรับเสด็จทางโน้น พอเสด็จพระราชดำเนินถึงก็กราบบังคมทูล ให้เสด็จทอดพระเนตรกิจกรรมต่างๆ มีรับสั่งถามว่ามีน้ำชาเลี้ยงหรือเปล่า ผมกราบบังคมทูลว่า "มีพะย่ะค่ะ แต่เชิญเสด็จทอดพระเนตรทางโน้นเสียก่อน" รับสั่งว่า "กินก่อนไม่ได้หรือ" ปรากฏว่า ยังไม่ได้เสวยพระกระยาหารกลางวัน วันนั้นยังไม่ได้เสวยพระกระยาหารกลางวัน แต่ก็เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานปริญญาบัตรทีละคนอย่างสวยงามมีระเบียบไม่ได้ทรงบ่นสักนิดเดียว จนบ่าย ๑๗ นาฬิกาเศษ จึงได้เสด็จไปที่ประถมสาธิตและไปเสวยน้ำชาที่นั่น ผมรู้สึกตื้นตันมากในการที่ทรงกระทำพระราชภารกิจต่อนิสิต นักศึกษา เสมอหน้าทั่วกันหมดโดยมิได้ทรงบ่นสักคำเดียว แต่ไปรับสั่งทีหลังตามที่ผมได้เล่ามา

เป็นที่สังเกตว่าในเมืองไทยแต่ก่อนมีมหาวิทยาลัยเดียวที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ ที่ ๗ ครั้นถึงสงครามเข้ามีความเดือดร้อนนานาประการ ความเดือดร้อนกดดันให้คนทำอย่างโน้นบ้างอย่างนี้บ้าง ธรรมศาสตร์เกิดขึ้นและศิลปากรก็เกิดขึ้น มหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งหลายเหล่านั้น ฝรั่งเขาบอกว่า ไม่ใช่มหาวิทยาลัย เพราะว่าสอนวิชาเดียว เกษตรสอนเกษตรมันก็เป็นโรงเรียนชั้นสูงเท่านั้นแหละ แพทย์สอนแพทย์ ไม่ใช่มหาวิทยาลัยหรอก มหาวิทยาลัยที่ฝรั่งยกย่องเป็นมหาวิทยาลัยจริงๆ ยกเว้นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๙ ทั้งนั้น ฝรั่งคนสำคัญๆ ทั้งนั้นที่มาว่าเราเราบังเอิญไปขอความช่วยเหลือจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ขอให้ส่งคนดีๆ มาดูการศึกษาของเรา ก็ได้ จูเลี่ยน ฮักซลี่ ซึ่งเป็นเลขาธิการคนแรกขององค์การยูเนสโก ที่สำคัญมากเป็นนักวิทยาศาสตร์ซึ่งหนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับเขาบรรทัดเดียว เขาต้องเว้นที่ว่างไว้รอบๆ อีกคนที่มาคือ เซอร์ชาลส์ดาวิน เป็นหลานปู่ของดาวินผู้ยิ่งใหญ่ที่ค้นพบเรื่องคนเรื่องลิงอะไรนั่น สองคนนั้นมาบอกว่าเมืองไทยทำผิดพลาดหมดในเรื่องอุดมศึกษา ไปเรียกโรงเรียนว่ามหาวิทยาลัยซึ่งเรามาแก้กันในรัชกาลนี้จนสำเร็จมา จนมีมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบกันหมดแล้วในรัชกาลที่ ๙ เพราะฉะนั้นผมก็ปลื้มใจที่รัชกาลนี้ยืนยาวมาจน

เราไปทำอะไรกันมากมายหลายอย่าง และปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งไม่ใช่อุดมศึกษาหรอกเป็นเรื่องนักเรียนวุ่นวาย โวยวายอะไรต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวิตกมากและเคยรับสั่งแนะนำอบรมคนให้เป็นคนดี รับสั่งว่า “การสอนให้คนมีเสรีภาพ ให้ทำอะไรก็ได้ใช้ความคิดของตนเองจำเป็น แต่ต้องสอนให้ถูกเวลา และมีการสอนอีกอย่างหนึ่งที่จำเป็นให้เยาวชนอยู่ในระเบียบวินัยแบบทหารเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา หรือแบบนักเรียนเชื่อฟังครู หรือแบบที่บ้านเชื่อฟังพ่อแม่ ต้องฝึกเหมือนกัน” และ รับสั่งว่า “ต้องฝึกแบบอยู่ในวินัยเสียก่อน จนปฏิบัติได้แล้วจึงฝึกแบบให้เสรีภาพให้คิดตามใจทำใจ ถ้าไปกลับกันเสียจะเกิดเรื่อง ให้คิดดู” คนเราจะทำอะไรมีแนวคิดไปอย่างไร ต้องผ่านการฝึกทั้งนั้น คือลองทำซ้ำๆ ให้เกิดความชำนาญ นั่นคือการฝึกแต่จะทำอะไรก่อนอะไรหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าให้อยู่ในระเบียบวินัยเสียก่อนจนสามารถอยู่ได้ แล้วถึงฝึกอีกอย่างหนึ่ง ผมก็เห็นว่าถูกต้อง นี่เป็นเพราะราชกรณียกิจอีกอย่างหนึ่งซึ่งผู้ที่บริหารการศึกษาน่าจะคิดดู

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดถึงบรรดานักเรียน นักศึกษา นิสิต เป็นอันมากยังได้พระราชทานรางวัล พระราชทานทุนในรูปต่างๆ ทุนสำคัญอันหนึ่งก็เกิดขึ้นจากที่ได้มีพระราชดำริว่าการให้การศึกษาแก่ประชาชนคนไทยให้มากๆ ก็ถูกแล้วแต่ว่าให้มากๆ แล้วทำไมถึงจะเด่นขึ้น ถ้ามีคนที่เด่นคนอื่นๆ ให้ตามขึ้นไป ต้องมีระดับหลายระดับ การศึกษานั้นระดับที่จะทรงสร้างให้คือระดับสูง จะต้องมีเงินมีทอง แต่ก็ทำเองไม่ได้ต้องไปพึ่งต่างประเทศเหตุนี้ ทุนอานันทมหิดลจึงเกิดขึ้น อยากจะเลือกคนที่ดีเด่นให้กระทำตัวให้สูงขึ้นไปอีก เพื่อที่จะได้สามารถดึงคนอื่นให้ตามไปจึงได้พระราชทานทุนอานันทมหิดลแก่บุคคลจำนวนไม่มาก แต่ล้วนแต่ดีเด่นส่วนใหญ่ บางคนก็เป็นหมอ ประจำอยู่โรงพยาบาลโน้นบ้างนี้บ้าง เป็นครูก็มี เป็นนักพัฒนา เป็นนักสอน เป็นนักอักษรศาสตร์ก็มีทุกๆ แขนงกรรมการทุนอานันทมหิดลนั้นล้วนแต่บุคคลสำคัญๆ ทั้งนั้น เช่น สมเด็จพระบรมราชชนนีเคยทรงเป็นประธานเป็นต้น สำหรับทุนภูมิพลนั้น พระราชทานแก่ทุกสถาบันที่อยู่ในเมืองไทย ที่เป็นอุดมศึกษา ผมเคยได้ไปรับพระราชทานมาแล้วมามอบให้แก่มหาวิทยาลัยนี้ ก็เป็นที่น่ายินดีมาก และยังมีรางวัลพระราชทานนักเรียนที่เรียนดี รางวัลพระราชทานโรงเรียนที่ทำให้นักเรียนดี ความจริงเรื่องนี้

กระทรวงศึกษาธิการก็ทำเรื่องเสนอไปตามกระแสพระราชดำรัสครั้งนี้ เรื่องให้ทำรางวัลนักเรียนดี ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยได้ไปหนหนึ่ง เป็นที่หนึ่งในประเทศ แต่มีรับสั่งต่อมาว่าทำไมไม่ให้โรงเรียนเขาด้วย โรงเรียนที่ทำให้นักเรียนดีก็ควรจะได้รับรางวัลด้วย จึงได้ทำระเบียบขึ้นใหม่และนำไปกราบบังคมทูล ผมต้องบินไปเชียงใหม่นำระเบียบนี้ไปทูลเกล้าฯ ถวายเรียนพระราชปฏิบัติ

ครั้นตอนที่จะทำทุน เรียกทุนเล่าเรียนหลวง คือสมัยโบราณ สมัยรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ มีทุนเล่าเรียนหลวง ใครสอบได้ชั้น ๘ ที่ ๑ ที่ ๒ ได้ทุนเรียกว่าทุนคิง สคอล่าชิป คือทุนหลวงได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินไปเรียนอะไรก็ได้ โดยไม่มีข้อผูกพันอะไรเลย ที่ ๓ ที่ ๔ ต้องมีข้อผูกพัน ทุนของกระทรวงฯ โน้นบ้างนี้บ้างต้องผูกพันมาทำงานใช้หนี้ เรื่องนี้เลิกล้มไปตอนสงครามโลก เราจะรื้อฟื้นขึ้นใหม่เรียกว่าทุนเล่าเรียนหลวง คือทุน คิง สคอล่าชิป ด้วยเหตุนี้ก็ต้องไปกราบบังคมทูลเพราะจะเป็นทุนของพระองค์ให้เจ้าหน้าที่เตรียมไปว่าสมัยนี้เราต้องการวิชาการทางเทคโนโลยี่ เพราะฉะนั้นจะให้ทุนทางวิทยาศาสตร์เป็น ๓ ส่วน ทางฝ่ายอักษรศาสตร์เป็น ๒ ส่วน ใน ๕ ส่วน ให้เอียงมาทางวิทยาศาสตร์ รับสั่งว่าเหตุผลยังไม่พอให้อธิบายใหม่ จึงได้อธิบายกราบบังคมทูลเพิ่มเติมว่า คนที่เรียนทางวิทยาศาสตร์มีมากกว่าทางด้านอักษรศาสตร์ ไม่ทรงยอม รับสั่งว่าจะต้องเท่ากันทั้งสองทาง และมีพระบรมราชาธิบายว่า ให้สังเกตดูว่าคนที่บริหารกิจการบ้านเมืองอยู่ในขณะนั้นและแต่ก่อนคือพวกไหน ไม่ใช่พวกอักษรศาสตร์หรือ ต้องยอมแพ้ท่าน คือว่าเป็นความจริง นับตัวคนเช่นนายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรีต่างๆ คนอักษรศาสตร์ไม่แพ้วิทยาศาสตร์ ต้องให้เท่ากัน ๕๐ ต่อ ๕๐ นี่เป็นพระมหากรุณาธิคุณทรงคิดการณ์ไกล เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นทรงเกี่ยวข้องกับการศึกษาบ้านเมืองเป็นอันมากและเป็นคุณประโยชน์ เพราะว่ามีเหตุมีผล ไม่ได้ทรงคิดอะไรเฉยๆ แต่ทรงมีเหตุมีผล ทำให้เราต้องยอมจำนนและปฏิบัติตาม

ในระยะรัชสมัยของพระองค์นี่เป็นสมัยที่เราก่อร่างสร้างตัว หลังจากสงครามครั้งที่ ๒ ซึ่งมีอันตรายต่อเรามาก มากยิ่งกว่าสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพราะว่าสงครามมาถึงบ้านเรา ครั้งที่ ๑ มาไม่ถึง สงครามโลกครั้งที่ ๒ มาถึงบ้านเรา โรงเรียนพังทลาย เสียหายทั้งเครื่องใช้ไม้สอยวุ่นวายไปหมด พวกญี่ปุ่นขนโต๊ะ

เก้าอี้จากกรุงเทพฯ ไปถึงสงขลาไปจับได้ที่โน่น เสียหายมาก และที่สำคัญคือคนเสียได้ด้วย แทนที่จะทำการทำงานดี ไปทำอย่างที่เราเรียกว่าไม่ดีมากมายก่ายกอง ต้องแก้กันมาก แล้วยิ่งกว่านั้นบรรดาครู เจ้าหน้าที่บริหารการงานหนีหายไปเซ็งลี้ไปหากินอย่างอื่นเสียมาก และไม่มีแทนมาใหม่ แต่ก่อนในรัชกาลก่อนๆ นั้น ก่อนสงครามเราก็พึ่งการส่งคนไปเรียนในต่างประเทศแล้วก็กลับมาได้ทำงานดีๆ เป็นคนมีความรู้ แต่ระหว่างสงครามที่เราหยุดส่งคนไปต่างประเทศ และคนที่ส่งไปก่อนนั้นก็ไม่กลับ คือกลับไม่ได้ หรือไม่กลับอย่างใดอย่างหนึ่งบางคนก็ตายไป เพราะฉะนั้นมีเวลาว่างระยะหนึ่งเราขาดกำลังคนที่จะทำงานและได้มาฟื้นฟูกันในสมัยรัชกาลที่ ๙ นี้ทั้งนั้น ได้ของบประมาณส่งคนไปศึกษา ๑๐๐ คน เอาเป็นร้อยๆ ก็มาทำกันในรัชกาลที่ ๙ การติดต่อกับองค์การต่างประเทศก็รัชกาลนี้ทั้งนั้น เช่น ยูเนสโกตลอดจนองค์การอื่นๆ ที่ช่วยเหลือการศึกษา เช่น องค์การยูนิเซฟ องค์การอนามัยโลก และยังมีรัฐบาลประเทศต่างๆ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ก็มาตลอดจนประเทศอื่นๆ มาในรัชกาลนี้ การรับความช่วยเหลือเหล่านี้เป็นประโยชน์มาก เกิดโครงการต่างๆ ในรัชกาลนี้มากมาย แต่สำคัญที่สุดก็คือองค์การยูเนสโก องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ ผู้แทนองค์การนั้นๆ ที่มาเป็นคณะใหญ่ๆ โตๆ เช่น ผู้อำนวยการใหญ่หรือตัวรองผู้อำนวยการมาถึงก็ได้เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวกันแทบทั้งนั้น การได้โต้เถียงกันเรื่องการศึกษาบ้างว่าควรจะเป็นอย่างไร คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงประทับนิ่งฟังอย่างเดียวทรงมีความคิดอ่านซึ่งชาวต่างชาติก็เกรงๆ อยู่ เพราะทรงรอบรู้มาก ทำไมจึงทรงรอบรู้มากก็พระองค์ก็ทรงติดต่อกับประชาชนพลเมือง ติดต่อกับนักการศึกษา ติดต่อเรื่อยไม่นิ่งอยู่ในวังเท่านั้น ทรงทำอะไรต้องมีการทดลอง มีการทำจริง อย่างทรงสร้างโรงเรียนจิตรลดาในเขตพระตำหนักจิตรลดารโหฐานก็ได้ทรงดูแบบเรียนซึ่งนักเรียนใช้ ได้ทรงดูว่านักเรียนเล่นกันอย่างไร คล้ายๆ เป็นสาธิต เป็นการสาธิตถวายให้ทอดพระเนตรจึงได้ทรงรู้เรื่องราวต่างๆ ตอนหลังนี้ ทรงไปช่วยชาวบ้านชาวนา ยังทรงทดลองแปลงนาสาธิต ที่ในส่วนจิตรลดาทรงทำดูก่อน เป็นอย่างไรถึงจะไปทรงแนะนำใครต่อใครทรงทำอย่างนี้เพราะฉะนั้นก็ทรงรอบรู้ เพราะฉะนั้นเวลาชาวต่างประเทศมาช่วยเหลือเมืองไทยก็ทรงมีความคิดความเห็นอวดชาวต่างประเทศได้

ไม่น้อยเลย เกิดในโครงการฉะเชิงเทรา โครงการที่ประสานมิตรนี้เราได้รับความช่วยเหลือมาจัดสร้างหอสมุด จนลือว่าหอสมุดที่นี่ดีอย่างนี้เป็นต้น

โครงการอันหนึ่งที่สำคัญเหลือเกินไม่ค่อยมีใครพูดถึงคือโครงการฝึกหัดครูชนบท คือสมัยนี้เรามีที่เขาเรียกว่า ช่องว่างระหว่างชนบทกับในเมือง คือคนในเมืองไม่ไปในชนบท ชนบทที่มีอัตราครูแต่ขาดครู แต่ในเมืองนี่ครูเหลือมาก โครงการฝึกหัดครูชนบทเอาครูที่มาฝึกในวิทยาลัยครูนี่ไปอยู่ในหมู่บ้านจนได้ ช่วยลดช่องว่างได้บ้าง ลงท้ายเราก็มีโครงการที่เรียกว่า ซิมิโอ หรือซีเมซ คือติดต่อกันระหว่างชาติทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นโครงการของรัฐมนตรีศึกษานี่ก็เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์นี่ทรงทราบทรงรู้เรื่องดี โครงการใหม่นี้เราตกลงว่าจะแบ่งงานกันทำ ประเทศโน้นทำอย่างหนึ่ง ประเทศนี้ทำอย่างหนึ่ง อย่ามาทำงานซ้ำกันมากนัก ให้เสียเวลาเสียเงินเสียทองมากมายเปล่าๆ เสียกำลังคน มาแบ่งงานกันทำ ประเทศไทยรับเอาการสอนเรื่องโรคเมืองร้อนและกับวิศวกรรมทางฟิลิปปินส์รับเรื่องเกษตรไป ในเฉพาะเรื่องเกษตร การเลี้ยงสัตว์ให้เมืองไทยทำ แต่จะสำเร็จหรือยังก็ไม่ทราบเรื่องเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยทั้งสิ้นเพราะก็ทรงเลี้ยงสัตว์เหมือนกัน เลี้ยงโคนม มิใช่ว่าเราจะรับความช่วยเหลือจากฝรั่งอย่างเดียวเราก็มีโครงการของเราเองเหมือนกันในรัชสมัยนี้ซึ่งเกี่ยวพันไปถึงพระองค์ อย่างโครงการโรงเรียนแบบประสม โรงเรียนแบบประสมนี่เราเริ่มคิดกันในรัชสมัยของพระองค์เพราะมีหลักฐานยืนยันคือได้ทำบันทึกไว้ เป็นหลักฐานที่กระทรวงศึกษาธิการว่าการสอนหนังสือที่แยกเอาอาชีวศึกษากับสามัญศึกษาให้เด็ดขาดไปนี้ไม่ดี อย่างสามัญศึกษาบางโรงเรียนก็ควรจะให้เรียนวิชาอาชีพในตอนบ่าย บันทึกไว้ว่าตั้งแต่ปีแรกของรัชกาล และความคิดอันนี้เองมาผุดขึ้นเวลาที่ผมไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครั้งนี้ มีกระแสรับสั่งว่าการเรียนสามัญเรียนมากไปและบางคนไปไม่รอด ออกไปทำการงานไม่ได้เอาอาชีพใส่บ้างไม่ได้หรือ ก็ทรงคิดเช่นนี้ ผมเลยกราบบังคมทูลว่าเรื่องนี้เรากำลังทำอยู่ กำลังทดลองเป็นลำเป็นสัน ที่นครราชสีมา กราบบังคมทูลว่าน่าจะเสด็จไปดู ก็เลยได้เสด็จพระราชดำเนินไปทั้งสองพระองค์ ไปทอดพระเนตรกิจการของโรงเรียนนั้น ก็โปรดหลายอย่าง ทรงทักอยู่หลายอย่างเหมือนกัน เราเตี๊ยมกันว่าเวลาเสด็จไปต้องตกแต่งธงทิวให้มีการเรียนธรรมดาๆ เหมือนวันปกติ ได้เสด็จไป

ทอดพระเนตรความเป็นจริงอย่างธรรมดาๆ ไม่มีอะไรพิเศษๆ ที่ไหนเลย ถึงเวลากลางวันได้เสวยพระกระยาหารที่นั่น แต่ก่อนเสด็จกลับให้นักเรียนร้องเพลงเฉลิมพระเกียรติ เรื่องมัธยมแบบประสมนั้นได้ทรงคิดเหมือนกัน ไม่ได้ทรงทราบว่ากระทรวงศึกษาธิการ เตรียมงานนี้ไว้ ทรงคิดอยู่ แล้วเราก็ทำอย่างนั้นบังเอิญมาตรงกันเข้า วิ่งตามหลังไปโดยไม่รู้กัน อย่างเรื่องอาชีพราษฎร ทรงเป็นห่วงมาก ถึงได้ทรงคิดอะไรต่างๆ มีการสอนวิชาอาชีพ ผมคิดถึงเรื่องที่หุบกระพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ทรงคิดจะช่วยราษฎรในด้านอาชีพให้เป็นล่ำเป็นสัน ราษฎรไทยมีอาชีพทำนาและเป็นหนี้สินรุงรังจนไม่สามารถสะสางได้ จนต้องขายนาไปอย่างนี้ใช้ไม่ได้ จึงทรงสร้างนิคมที่หุบกระพงขึ้น ให้ชาวสวนชาวนามาทดลองทำ มาทดลองทำกันให้ดูก่อน พอทำอะไรได้ดีแล้วก็คัดเข้าไปอยู่ในนิคม ก็ไม่ให้ที่ดินแต่ให้ใช้ที่ดินปลูกผักปลูกหญ้าแล้วก็เอาผลิตผลนั้นมา ทำงานแบบสหกรณ์แล้วก็เลี้ยงตัวได้ ใครไม่ได้ดูอยากให้ดูเหลือเกิน ที่หุบกระพงนี่ทรงสอนอาชีพราษฎร เป็นการศึกษานอกแบบ เป็นการศึกษาผู้ใหญ่และเรื่องอาชีพ ภายหลังกระทรวงศึกษาธิการจึงคิดมีการศึกษาต่อเนื่อง คือการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตลอดชีพ อะไรนี่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำไปก่อนแล้ว เมื่อเสด็จไปประทับที่ภูพิงคราชนิเวศน์ ภูพานราชนิเวศน์ ทักษิณราชนิเวศน์ ก็ได้ทรงแนะนำให้การศึกษาและเยี่ยมประชาชนทุกๆ ภาค สม่ำเสมอกัน ไม่ได้เสด็จไปประทับเพื่อพักผ่อนพระอิริยาบถดอก ใครๆ ก็ทราบว่าทรงไปปฏิบัติงานซึ่งทรงเห็นว่าสำคัญ วันหนึ่งผมได้รับเชิญให้ไปที่โรงเรียนจิตรลดาในวันงานปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามปรกติ เคยเสด็จลงมาพระราชทานรางวัล พระราชทานพระบรมราโชวาท ปีสุดท้ายนี้ไม่ได้เสด็จลง ผมถามเจ้าหน้าที่ว่าทำไมไม่เสด็จลง ได้รับคำตอบว่าทรงยุ่งกับแผนกการชลประทานย่อยของท่าน ที่จะทรงไปทำที่เมืองโน้น เมืองนี้ ทรงสอนทรงทำ และทรงเอามาทำเป็นการบ้านที่พระตำหนักจิตรลดา นี่ผมก็เห็นว่าพระมหากษัตริย์องค์นี้ท่านสามารถจริงๆ และแนะนำประชาชนพลเมืองได้จริงๆ และในที่สุดก็พระราชทานที่ดินให้มากมาย ตามโครงการของรัฐบาล เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ ทำให้อาณาประชาราษฎร์เย็นศิระเพราะพระบริบาล

บรรณานุกรม

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. 2530. “พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ด้านการศึกษา”, ใน **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บทร้อยกรอง “พระราชทานปริญญาบัตร”

เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๙ อันเป็นวันพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมโรงเรียน ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำพระทนต์จึงมิได้เสวยพระกระยาหารกลางวัน เสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตรจนถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา ม.ล.ปิ่น มาลากุล ทราบในภายหลัง ท่านประทับใจ

ในพระจริยาวัตรแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก ที่ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจให้ลุล่วงไป โดยมิได้ทรงคำนึงถึงความลำบากของพระองค์เอง ในครั้งนั้นท่านได้เขียนกลอนไว้บทหนึ่งดังนี้ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530 : 52-54)

พระราชทานปริญญา
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
ทรงอดทนอดออมยอมอดกลั้น
พระราชทานปริญญาสถาบัน
ประสานมิตรเมื่อวันปริญญา
นักศึกษามารับพระราชทาน
ก็ประมาณสักสองพันกว่าเก่า
ระเบียบงามเดินตามกันเข้ามา
รักษาวัฒนะประเพณี
งามตาต้องว่าช้าไปบ้าง
มิได้เข้าเฝ้าอย่างขมันขมี

จนสิบเจ็ดนาฬิกาเศษนาที
จึงได้มีพระราชดำรัสลา
เสด็จออกถึงนอกห้องประชุม
ข้ากรุ้มกริ่มเข้าไปกราบทูลว่า
เชิญเสด็จทอดพระเนตรสิ่งนานา
ซึ่งจัดมาทำนองนิทรรศการ
รับสั่งว่าขอบใจแต่ไม่ต้อง
มีอะไรรองท้องแบบอาหาร
ตั้งแต่เช้าอดข้าวมาเนิ่นนาน
ขออะไรสักจานเถิดพ่อคุณฯ

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2530. **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดอกบัวทั่วท้องชลาลัย

การศึกษาสมัยสงครามเป็นยามยุ่ง
ปิดโรงเรียนในกรุงไม่เหลือหลอ
อพยพหลบภัยยังไม่พอ
รัฐยังขอฝึกหัดครูประถมไป
ทำเป็นกระทรวงอุตสาหกรรม
พวกเราต้องชอกช้ำน้ำตาไหล
โรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ที่ใด
มักจะมีโพยภัยมาพ้องพาน
โอ้เวรกรรมจะทำอย่างไรดี
เป็นฉะนี้โลกบ้ามหาศาล
จะต้องฟ้องร้องต่อพระภูบาล
พระผู้ผ่านฟากฟ้าองค์อานันท์
ทรงเห็นอกเห็นใจไทยทั้งชาติ
รับสั่งว่าประหลาดไม่เห็นขัน
สมควรที่จะได้แก้ไขกัน
ค่อยทำไปทีละขั้นคงได้การ
พระราชทานพรมาเหมือนว่ายุ
ให้มั่นมุเริ่มบุกทุกทุกด้าน
หาที่ได้ใหญ่โตมโหฬาร
คือสถานที่ชอยประสานมิตร
เจรจาราคาเห็นว่างาม
วาละสามสิบแปดก็พอจิต

ที่ไหนถมแล้วไซร้ให้อีกนิด
จึงเริ่มคิดก่อสร้างวางหลักการ
อันวิทยาลัยครูใหม่นี้
จะต้องใหญ่ต้องดีมีหลักฐาน
เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดพาล
มารุกรานแบบแก่งแย่งเอาไป
ที่อยู่ของครูจะต้องดี
สมเกียรติที่มาอยู่โรงเรียนใหญ่
ไม่ต่ำต้อยน้อยหน้าแก่ผู้ใด
ที่ในละแวกบ้านประสานมิตร
ความจริงแปดสิบไร่ยังไม่พอ
จะซื้อต่อก็เกรงจะมีผิด
เพราะมีคนแสดงอิทธิฤทธิ์
มากว้านซื้อที่ปิดโดยรอบไว้
โก่งราคาบอกว่าให้เราซื้อ
ฉะนี้หรือช่วยกันน่าหมั่นไส้
รัฐมนตรีรู้เรื่องก็เคืองใจ
สั่งมิให้ซื้อขายที่รายนี้
ถึงเวลาเผดิมเริ่มก่อสร้าง
เรื่องหนทางจะมาอย่างไรนี่
มีหลุมใหญ่ยังไม่ถมให้ดี
รัฐมนตรีต้องมาโดยทางเรือ
นายเลื่อน ศราภัยพิพัฒน์
ลงมือเองเก่งชะมัดราวกับเสือ
จับสามเกลอเหนือหลุมไม่คลุมเครือ
ตอกลงเมื่อคนงานร้อง “ฮุย เล”
นี่คือการวางศิลาฤกษ์ตึกหนึ่ง
อาคารซึ่งคนที่มาบอกว่าเก๋

แต่บัดนี้มีคนว่า “โน เค”
จึงรวนเรเร่งรุดขุดทิ้งไป
สถานที่นี้เกิดเพราะสงคราม
จะกล่าวตามที่คนพูดก็ได้
ว่าดอกบัวทั่วท้องชลาลัย
งามวิไลน่าชมเพราะตมโคลนฯ

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2530. **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เทพธิดาสาธิต

(คำนำ เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒)

ละครพูดเรื่อง "เทพธิดาสาธิต" นี้ ข้าพเจ้าแต่งขึ้นเพื่อให้นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนประถมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา แสดงในงานเปิดโรงเรียนของตนเอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ที่จริงโรงเรียนรับนักเรียนตั้งแต่ต้นภาคเรียนแต่รอการเปิดเป็นทางการไปจนถึงวันชาติ นักเรียนได้แสดงละครเรื่องนี้จริงๆ ที่เวทีกลางแจ้ง (เรียกว่าเวทีกลางแจ้ง แต่ที่จริงคนดูเท่านั้นที่อยู่กลางแจ้ง) นักเรียนตัวเล็กๆ ตั้งใจแสดงกันอย่างมาก และท่องบทได้คล่องน่าชม แต่บังเอิญฝนกำลังจะตกและเริ่มลงเม็ดมาบ้างแล้ว เมื่อเปิดฉาก ครูผู้กำกับการแสดงจึงตัดออกเสียบางตอน เป็นการแสดงอย่างรวบรัด อย่างไรก็ดี การจัดแสดงวันนั้นได้ผลสมควรความมุ่งหมาย นักเรียนสนุกสนานกันมาก ผู้แสดงสนุกมากกว่าผู้ชมการแสดง

ปิ่น มาลากุล

ตัวละคร-

คำนึง
จี๊ด
ราชินีแห่งเทพธิดา
เทพธิดาที่หนึ่ง
เทพธิดาที่สอง
เทพธิดาที่สาม
เทพธิดาที่สี่
และหมู่เทพธิดา

เทพธิดาสาธิต

(ดนตรีบรรเลงก่อน แล้วเปิดฉาก ดนตรีเบาลง แลเห็นฉากป่า มีต้นไม้ เด็กชายคนหนึ่งเดินมา แต่งเครื่องแบบนักเรียนประถมสาธิต มือถือกระเป๋าหนังสือ กำลังกลับจากโรงเรียน เหลียวไปแลมาคล้ายกับว่าหลงทาง ทันใดนั้นดนตรีดังขึ้น มีเทพธิดาออกมาจากทางซ้ายแถวหนึ่ง ออกมาจากทางขวาอีกแถวหนึ่ง ออกมาจากทางขวาอีกแถวหนึ่ง รวมกันสัก ๑๐ คน หรือมากกว่าก็ได้ เด็กชายผู้นั้นตกใจหลบเข้าแอบหลังต้นไม้ใหญ่ เทพธิดายังไม่ทันเห็น เทพธิดาเหล่านี้รำร่ายอยู่สักพักหนึ่ง พอวกเวียนไปทางหลังต้นไม้ใหญ่ ดนตรีดังลั่นขึ้นแล้วหยุดลงทันที เทพธิดาเห็นเด็กชายคนนั้นเข้าแล้ว การรำร่ายหยุดชะงักลง ต่างตระหนกตกใจ แตกกระบวนอย่างชุลมุน แล้วเทพธิดาที่ ๑ จึงพูดขึ้น)

เทพธิดาที่ ๑ เอ๊ะ นั่นใครมาแอบอยู่ที่นั่น

เทพธิดาที่ ๒ นั่นใครกัน พวกเราจับทันที จับตัวให้ได้ (เทพธิดาอีก ๒ คนตรงเข้ามาจับ เอาเถาวัลย์จะมัดมือเด็ก กระเป๋าหลุดจากมือ)

เด็กชาย เดี๋ยวก่อน เดี๋ยวก่อน จะจับผมไปทำไม (เทพธิดาทั้งหลายหัวเราะกันใหญ่) ปล่อยผมเถอะ ป่านนี้คุณแม่คงบ่นแล้วว่าผมหายไปไหน ขืนชักช้าไปผมถูกดุแย่เชียว (เทพธิดาหัวเราะกันอีก)

เทพธิดาที่ ๒ เจ้าบุกรุกเข้ามาในดินแดนของพวกเรา

เทพธิดาที่ ๑ เจ้ามาแอบดูพวกเราอย่างเสียมรรยาท เคราะห์ดีที่เรามิใช่สตรีสามัญ แต่เราเป็นเทพธิดา เราจึงมีความงามอยู่เสมอ ไม่มีอะไรที่น่าอับอาย แต่อย่างน้อยเจ้าควรจะขออนุญาตเสียก่อน

เทพธิดาที่ ๒ เจ้าบุกรุกเข้ามาเช่นนี้ เราจะต้องนำตัวไปถวายพระราชินีของเราเพื่อให้ทรงลงโทษ

เด็กชาย (ได้ยินคำว่าลงโทษก็เจ็บเสียแล้ว) โอย ผมทำผิดอะไรเมื่อไรละครับ ปล่อยผมไปเถอะ ผมหลงทางมาเท่านั้น

เทพธิดาที่ ๑ อ้อ หลงทางมา ในการที่เจ้าหลงทางมานั้น เจ้าได้ขออนุญาตใครหรือเปล่า

เด็กชาย ก็หลงทางมา จะให้ขออนุญาตใครล่ะครับ

เทพธิดาที่ ๒ (พูดกับเทพธิดาที่ ๑) จริงของเขาพี่ การหลงทางหรือหลงทางอย่างอื่นๆ นั้น ไม่ต้องขออนุญาต (พูดกับเด็กชาย) แต่การบุกรุกนั้น ย่อมมีความผิด เราจะต้องขอให้พระราชินีของเราทรงลงโทษเจ้า

เด็กชาย เดี๋ยวก่อนครับ ครูของผมบอกว่า ถ้าเรารู้ตัวว่าทำผิดเมื่อไรละให้รีบขอโทษทันที ผมขอโทษเสีย แล้วไม่ต้องทำโทษ ได้ไหมครับ

เทพธิดาที่ ๓ (พูดกับเทพธิดาที่ ๒) พี่ ฉันออกจะเอ็นดูเด็กน้อยคนนี้เสียแล้วละ ดูเฉลียวฉลาดลองให้เขาเล่าไปไม่ดีหรือว่าทำไมจึงหลงทางมา

เทพธิดาที่ ๒ ก็ดีเหมือนกัน เวลานี้ก็ยังไม่ถึงเวลาที่พระราชินีของเราจะเสด็จมาที่นี่ (พูดกับเด็กชาย) เล่าไปซี ว่าทำไมจึงหลงทางมาที่นี่

เทพธิดาที่ ๓ เล่าไปซิจ๊ะ ว่าทำไมจึงหลงทางมาที่นี่

เด็กชาย เอ้อ ผมไปโรงเรียนครับ แล้วก็กลับจากโรงเรียน

เทพธิดาที่ ๓ อ้อ พอไปถึงโรงเรียน ก็กลับหรือจ๊ะ ครูเขาไม่สอนกันดอกหรือ

เด็กชาย เปล่าครับ ครูบอกว่าครูไม่สอน แต่ครูให้ผมเรียน

เทพธิดาที่ ๓ อ้อ ก็แล้วอย่างไรล่ะ กลับจากโรงเรียนแล้วเป็นอย่างไร

เด็กชาย ผมกลับจากโรงเรียนครับ พอเลี้ยวมุมถนน ก็เห็นจี๊ดอยู่ที่สนามในบ้าน

เทพธิดาที่ ๔ จี๊ดน่ะอะไร เป็นคนหรือสัตว์ หรือต้นไม้

เด็กชาย จี๊ดเป็นคนครับ เป็นผู้หญิง อยู่ชั้น ป.๓ ชั้นเดียวกับผม

เทพธิดาที่ ๓ แล้วก็อย่างไรล่ะ

เด็กชาย ผมเห็นจี๊ดเล่นว่าวอยู่ครับ ผมก็ดูจี๊ดเล่นว่าว (ใช้ท่าทางประกอบ) แหมว่าวขึ้นสูงเชียวครับ แต่ประเดี๋ยวซีครับ ว่าวขาดลอยไปเลย จี๊ดถามผมว่า “ทำอย่างไรดีล่ะ” ผมก็บอกว่า “คงตกแถวๆ ป่าหลังโรงเรียนนั่นแหละ” พอผมพูดแล้ว จี๊ดก็ออกวิ่งแต้ไปเลย พอจี๊ดวิ่งไป ผมก็วิ่งตามจี๊ด (ทำท่าทางประกอบ เลยวิ่งเข้าโรงไปเทพธิดาต้องวิ่งตามไปเอาตัวกลับมา)

เทพธิดาที่ ๒ ขืนวิ่งตามจี๊ดไปอีกล่ะ พระราชินีคงจะลงโทษเจ้าเป็นสองเท่า

เทพธิดาที่ ๓ แล้วอย่างไรล่ะ วิ่งตามจี๊ดไป แล้วอย่างไร

เด็กชาย จี๊ดเลี้ยวซ้ายครับ ผมก็เลี้ยวซ้าย จี๊ดเลี้ยวขวา ผมเลี้ยวขวา แล้วก็เลี้ยวซ้ายแล้วซ้าย แล้วก็เลี้ยวขวา แล้วเลี้ยวซ้าย แล้วเลี้ยวซ้ายอีก แล้วเลี้ยวขวา

เทพธิดาที่ ๔ เลี้ยวไปเลี้ยวมาเป็นงูเลื้อยทำไมกัน จะตรงไปไม่ได้หรือ

เด็กชาย ติดบ้านคนครับ ว่าวไม่ลอยไปตามถนนนี่ครับ ข้ามบ้านใครต่อใครไปไกลลิบ

เทพธิดาที่ ๓ นั่นคือข้อเสียเปรียบของมนุษย์ ลอยตามลมไปไม่ได้อย่างพวกเรา...เล่าต่อไปเถอะจ๊ะ

เด็กชาย ถึงไหนแล้วครับ ตอนเลี้ยวซ้ายหรือเลี้ยวขวา (เทพธิดาถามซุบซิบกันครู่หนึ่งว่า เลี้ยวซ้ายหรือเลี้ยวขวา ในที่สุดเทพธิดาที่ ๓ จึงพูดขึ้น)

เทพธิดาที่ ๓ เลี้ยวซ้ายหรือเลี้ยวขวาก็ช่างเถอะจ๊ะ เล่าตอนถึงที่สุดก็แล้วกัน

เด็กชาย ถึงที่สุดแล้วผมต้องกลับหลังหัน

เทพธิดาที่ ๓ ทำไมล่ะ

เด็กชาย ถนนตันครับ

เทพธิดาที่ ๓ แล้วคนที่เรียกว่าจี๊ดนั่น ได้ว่าวคือหรือเปล่า

เด็กชาย ไม่ทราบครับ จี๊ดไปทางไหนก็ไม่ทราบ ผมตามหาเสียจนหลงทางก็ยังไม่พบ

เทพธิดาที่ ๒ ตามหาทำไมกัน ไหนว่ากลับบ้านช้าคุณแม่จะดุ

เด็กชาย ผมโตกว่าจี๊ดครับ และเป็นผู้ชายด้วย ไม่ทราบว่าจะมีอันตรายอย่างใด ผมต้องคอยช่วย

เทพธิดาที่ ๑ ที่เรียกว่าจี๊ดน่ะ ตัวเล็กๆ แค่นี้ (ทำมือ) ใส่เสื้อกระโปรงสีฟ้า ใส่หมวกสีขาวใช่ไหม (อธิบายเครื่องแบบนักเรียนหญิงประถมสาธิต)

เด็กชาย ใช่ครับ (พอเด็กชายตอบไปว่าใช่แล้ว เทพธิดาที่ ๑ กับเทพธิดาอื่นอีกหลายคน เข้าโรงไป เทพธิดาที่ ๑ พาจี๊ดออกมา พอจี๊ดเห็นเด็กชายก็วิ่งเข้ามาหา และพูดอย่างตื่นเต้น ปรากฏว่าเด็กชายนั้นชื่อคำนึง)

จี๊ด คำนึง

คำนึง จี๊ด (ระหว่างที่เด็กสองคนนี้พูดกัน เทพธิดาทั้งหลายที่เหลืออยู่ค่อยๆ ถอยห่างออกไปและเข้าโรงไปโดยไม่รู้สึกตัว ความสนใจของผู้ดูอยู่ที่เด็กสองคนนี้)

จี๊ด คำนึงมาที่นี่ทำไมน่ะ

คำนึง ก็จี๊ดมาที่นี่ทำไม

จี๊ด ฉันวิ่งตามว่าวมาน่ะซี แล้วก็หลงทาง จะกลับก็กลับไม่ถูก

คำนึง ฉันก็วิ่งตามจี๊ดมาน่ะซี แล้วก็ไม่รู้ว่าจี๊ดวิ่งไปทางไหน ถ้าจะหลงกันตอนเลี้ยวขวาแล้วเลี้ยวซ้าย แล้วเลี้ยวขวานั่นน่ะ

จี๊ด ตอนไหน

คำนึง ตอนเลี้ยวขวาแล้วเลี้ยวซ้าย แล้วเลี้ยวขวาอีกทีอย่างไรล่ะ

จี๊ด ตอนไหนก็ไม่รู้ละ ว่าแต่คำนึงวิ่งตามฉันมาทำไม

คำนึง อ้าว ก็สงสัยว่าอาจมีอันตรายเกิดขึ้น จี๊ดจำนิทานเรื่องนกยูงกับไก่ฟ้าไม่ได้ดอกหรือที่สอนให้เรารู้ว่า เราควรจะช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกอยู่ในอันตราย

จี๊ด ฉันตกอยู่ในอันตรายอย่างไร

คำนึง อ้าว ก็วิ่งจี๋ออกจากบ้านไปออกอย่างนั้น ไม่หกล้มหัวเข่าแตกหรือถูกรถทับ...

จี๊ด (เปลี่ยนเรื่อง) นี่ คำนึง เล่าให้ฉันฟังซิว่าเมื่อเทพธิดาพบเธอเข้าเทพธิดาขู่เธอว่าอย่างไรบ้าง

คำนึง อ๋อ เมื่อกี้นี้นะหรือ ฉันแอบอยู่หลังต้นไม้ใหญ่โน่น พอเทพธิดาพบฉันเข้าก็กรูเข้าจับ แล้วว่าจะให้พระราชินีลงโทษ ถ้าฉันวิ่งหนีก็จะให้ลงโทษเป็นสองเท่า

จี๊ด ลงโทษเรื่องอะไรกัน

คำนึง เห็นว่าจะลงโทษเพราะบุกรุกเข้ามาที่นี่ ก็จี๊ดล่ะเทพธิดาขู่ว่าอย่างไรหรือเปล่า

จี๊ด (พยายามปิด ตีหน้าเฉยๆ) ฉันน่ะไม่เป็นไรดอก

คำนึง เราหนีไปด้วยกันหรือยังล่ะ ป่านนี้กี่ทุ่มแล้วก็ไม่รู้

จี๊ด อย่าเลยคำนึง เราเป็นเพียงมนุษย์ หนีเทพธิดาไปพ้นดอก และอย่าลืมว่าโทษของเธอจะหนักเป็นสองเท่า

คำนึง ก็แล้วเราจะทำอย่างไรล่ะ

จี๊ด ฉันรู้แล้วละ เราต้องใช้ความคิดและอ้างเหตุผล เริ่มด้วยสังเกต

คำนึง คุณครูพูดเมื่อเช้านี้เอง ฉันก็จำได้...จี๊ดสังเกตเห็นอะไรล่ะ

จี๊ด ฉันสังเกตเห็นเทพธิดาองค์หนึ่ง ดูจะใจดีกว่าองค์อื่นๆ ฉันจะลองอ้อนวอนดู คำนึงอย่าเอะอะนะ ปล่อยให้ฉัน...(มีเสียงดนตรี) ตายจริง มากันนั่นแน่ะ (เสียงดนตรีดังขึ้น เทพธิดาทั้งหลายเข้ามาเป็นขบวน นำด้วยพระราชินี มาหยุดอยู่ตรงต้นไม้ใหญ่เทพธิดาที่ ๑ และ ๒ อยู่ทางขวา และที่ ๓ และ ๔ อยู่ทางซ้ายมือของพระราชินีคนอื่นๆ นิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเทพธิดาที่ ๒ จึงพูดขึ้น)

เทพธิดาที่ ๒ ข้าแต่พระราชินีผู้สูงสุด ข้าพระเจ้าขอเบิกมนุษย์น้อยสองคนผู้บังอาจ...(จี๊ดร้องไห้ ตรงเข้าไปคุกเข่าประนมมือที่ตรงหน้าพระราชินี แล้วพูด

จี๊ด พระราชินีเจ้าขา หนูขอประทานโทษ

เทพธิดาที่ ๑ ชะ ชะ พูดหนูกับพระราชินี พูด “ข้าพระพุทธเจ้า” ชี

จี๊ด (พูดใหม่) ข้า-พระ-เจ้า ทั้งสองผิดไปแล้ว ขอประทาน...

ราชินี อะไร ยังไม่มีใครเขาว่ากระไร ก็ร้องไห้ร้องห่มไปแล้ว (เหลียวไปถามเทพธิดาที่ ๒) นี่เรื่องอะไร

เทพธิดาที่ ๒ มนุษย์น้องสองคนนี้ บังอาจบุกรุกเข้ามาในดินแดนของพระองค์พระเจ้าค่ะ

เทพธิดาที่ ๑ โดยมิได้ขออนุญาต

ราชินี บุกรุกด้วยอาการอย่างไร

เทพธิดาที่ ๒ ข้าพระเจ้าพบเด็กหญิงคนนี้นอนอยู่บนที่บรรทมของพระองค์ และอีกครู่หนึ่งก็พบเด็กชายคนนี้ซ่อนตัวอยู่หลังที่ประทับของพระองค์

เทพธิดาที่ ๑ โดยไม่ได้ขออนุญาตต่อผู้ใด

จี๊ด ไม่จริง ฉันเดินมา เหนื่อยเข้าก็ลงนอนบนสนามหญ้าเท่านั้นแหละ

คำนึง ฉันก็เพียงแอบอยู่หลังต้นไม้นี้ (ชี้ไปที่ต้นไม้)

ราชินี อย่าเถียงกับเขาเลยเด็กน้อย ในดินแดนของเรานี้ เราไม่สะสมทรัพย์สมบัติ เราไม่สร้างปราสาทราชวัง เรานั่งที่ต้นไม้และเรานอนบนสนามหญ้า เราอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง

จี๊ด ข้า-พระ-เจ้า สองคนผิดไปแล้ว ขอประทานโทษเถิดพระเจ้าค่ะ

ราชินี เราเป็นเทพธิดา ย่อมมีความยุติธรรมเที่ยงตรงอย่างสูงสุด เราช่วยคนดีให้ได้รับผลดี เราลงโทษคนชั่วร้ายให้สมกับความชั่วร้าย (จี๊ดจ้องดูเทพธิดาทีละคน แล้วตรงเข้าไปคุกเข่ากอดขาเทพธิดาที่ ๓ ซึ่งสมมุติว่าใจดี)

จี๊ด เทพธิดาเจ้าขา ช่วยด้วย ช่วยอ้อนวอนพระราชินีให้ด้วย ขอให้ลงโทษหนูเป็นสองเท่า แต่ขอให้ปล่อยคำนึงไปเถิด

คำนึง จี๊ด (จะพูดต่อ แต่จี๊ดทำสัญญาบอกให้นิ่ง)

จี๊ด คำนึงเขาเรียนดีเจ้าค่ะ และป่านนี้คุณพ่อคุณแม่ของเขาคงเป็นห่วงวุ่นวายกันใหญ่ ส่วนหนูนั้นเป็นลูกกำพร้า ไม่มีพ่อมีแม่จะคอยเป็นห่วง ขอให้ปล่อยคำนึงไปเถิดเจ้าค่ะ พรุ่งนี้เช้า คำนึงเป็นเวรเล่านิทานให้เพื่อนๆ ฟังด้วยเจ้าค่ะ

เทพธิดาที่ ๓ พระราชินีของเราจะต้องให้ความยุติธรรมแก่เจ้าอย่างแน่นอน

เทพธิดาที่ ๒ ชะ ชะ เป็นเวรเล่านิทานให้เพื่อนๆ ฟัง ยกเอาเป็นข้อสำคัญ

จี๊ด เรายังเป็นเด็กอยู่นี่เจ้าคะ เราก็เห็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เป็นเรื่องสำคัญ และเราถือว่า เมื่อมีหน้าที่อย่างใด ได้รับมอบหมายให้ทำอะไร เราจะต้องทำให้ได้ และทำให้ดีด้วย

ราชินี เจ้าพูดถูกใจเรามาก ยืนขึ้นเถิด (จี๊ดลุกขึ้นมานั่งข้างคำนึง) ความสำคัญมิได้อยู่ที่การเล่านิทาน แต่อยู่ที่การรับผิดชอบ ทำสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ได้ผลดี ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ น้อย ดอก...เออ เจ้าสองคนนี้ เป็นนักเรียนโรงเรียนอะไรนะ

จี๊ด (ดีใจ) โรงเรียนประถมสาธิตพระเจ้าค่ะ

ราชินี เอ๊ะ สาธิตน่ะ แปลว่าอะไร (จี๊ดสะกิดให้คำนึงตอบแต่คำนึงตอบไม่ได้) ช่างเถอะ ช่างเถอะ เราถามดูเล่นเท่านั้นเอง เจ้าทั้งสองจะประหลาดใจมาก เมื่อเราจะบอกว่า เรารู้จักโรงเรียนของเจ้าเป็นอย่างดี (คำนึงและจี๊ดมองดูตากัน) เราบอกเจ้าแล้วว่า เราอยู่ทุกหนทุกแห่ง เราไปที่โรงเรียนของเจ้าเสมอๆ

คำนึง (มองดูจี๊ดแล้วพูด) ข้า-พระ-เจ้า ยังไม่เคยเห็นพระองค์ที่โรงเรียนสักทีเดียวพระเจ้าค่ะ

ราชินี (หัวเราะ) เจ้าจะเห็นเราได้อย่างไร เราปรากฏกายให้เห็นได้เฉพาะในดินแดนของเราเท่านั้น เมื่อเราไปที่เมืองมนุษย์ เมื่อเราไปที่โรงเรียนของเจ้า ไม่มีผู้ใดจะแลเห็นเราได้ เราอยู่ที่สนามสูง อยู่ที่แปลงกุหลาบ อยู่ที่กรงไก่ กรงกระต่าย เราอยู่ในห้องเรียนทุกๆ ห้อง เวลาครูหันหน้าไปทางกระดานดำนั้น เราไม่ได้หันหน้าไปทางกระดานดำด้วย

จี๊ด พระองค์อยู่ที่น้ำพุหรือเปล่าพระเจ้าค่ะ

ราชินี เราอยู่ทุกหนทุกแห่ง เมื่อวันที่เจ้าแอบเปิดน้ำพุเล่น โดยไม่ขออนุญาตครูก่อน เราก็เห็น (คำนึงมองดูเทพธิดาที่ ๑) เราทำโทษเจ้า โดยให้เพื่อนๆ มาว่าเจ้า

คำนึง พระองค์อยู่ที่ริมกำแพงข้างประตูหลังหรือเปล่าพระเจ้าค่ะ

ราชินี เราอยู่ทุกหนทุกแห่ง เราคอยช่วยเหลือผู้ที่ทำดี และคอยทำโทษผู้ประพฤติชั่ว ใครทำอะไร เราก็เห็น ใครพูดอะไรเราก็ได้ยิน พรุ่งนี้บางทีเราจะไปฟังเจ้าเล่านิทานให้เพื่อนๆ ฟังด้วย

คำนึง (มองเทพธิดาที่ ๑ ขณะพูด) ข้าพระเจ้าขอประทานอนุญาตนำเอาเรื่องวันนี้ ไปเล่าให้เพื่อนๆ ฟังพรุ่งนี้ได้ไหมพระเจ้าค่ะ

ราชินี (ยิ้ม) เราเอ็นดูเจ้าทั้งสอง เพราะเจ้าเป็นเด็กที่ดี เราจึงอนุญาต หรือเจ้าจะนำไปแสดงบนเวทีกลางแจ้งก็ได้

(ดนตรีเริ่มบรรเลง เทพธิดา-จับระบำ)

ปิดม่าน

บรรณานุกรม

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. 2530. “เทพธิดาสาธิต”, ใน **หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิญญาณครู

ในกวีนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ธนู บุญญานุวัตร

ในประวัติการศึกษาของไทยเรา ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นครูของครูทั้งหลายนั้น มีไม่มากนัก ฯพณฯ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้หนึ่งที่ควรได้รับคำกล่าวขานเช่นนั้น

หากมองย้อนกลับไปนับตั้งแต่ท่านจบการศึกษา และเริ่มรับราชการเป็นครูในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประมาณปี พ.ศ. 2475 ตราบจนกระทั่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้สั่งสอนคนให้เป็นครู ทั้งยังเป็นประมุขแห่งครูทั้งหลายเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 37 ปี

นอกจากถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ในสถาบันการศึกษาแล้ว ท่านยังได้ประพันธ์ หนังสือไว้หลายรูปแบบไม่น้อยกว่า 700 เรื่อง ในจำนวนนั้นเป็นกวี

นิพนธ์ที่รวบรวมเป็นเล่ม ได้ถึง 6 เล่ม โดยให้ชื่อหนังสือในชุดนั้นว่า "บทประพันธ์สรรมากว่าพันบท" ตีพิมพ์เนื่องใน โอกาสฉลองวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการครบรอบ 100 ปี (1 เมษายน 2535) ซึ่ง ฯพณฯ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวนิยมถึงกวีนิพนธ์ทั้ง 6 เล่มไว้ที่หน้าคำนำว่า

"...ผู้อ่าน...นอกจากจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาของชาติและได้ทราบเกร็ดเรื่องราวในอดีตเกี่ยวกับสถานศึกษามากมายหลายแห่งตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษาแล้ว ยังจะได้พบดวงจิตของท่านที่ภักดีต่อแผ่นดินอย่างเต็มเปี่ยม ได้เห็นความอุตสาหะพยายามที่ท่านได้อุทิศกำลังกายกำลังสติปัญญา เพื่อการศึกษาของชาติไทย อย่างไม่มีขีดชั้น สมควรที่ชนรุ่นหลัง จะน้อมรำลึกถึงพระคุณและยึดเป็นแบบอย่างสืบไป..."

เมื่อได้อ่านบทกวีนิพนธ์ของ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยเฉพาะในตอนที่ ว่าด้วยการศึกษาของชาติ ซึ่งอยู่ในเล่มที่ 2 ของชุดนั้น ท่านได้ให้แนวความคิด แนวปฏิบัติ และกำลังใจแก่ครู ซึ่งถือได้ว่าเป็นตำราว่าด้วยหลักการศึกษาและแนวปฏิบัติของครูที่ร้อยกรองอย่างไพเราะ เข้าใจง่าย อ่านได้อย่างเพลิดเพลิน ผิดแผกจากตำราทั่วไป สมดังที่ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เคยปาฐกถาไว้ตอนหนึ่งว่า (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2477:47) "...กวีนิพนธ์มีแนวแห่งความคิดสูงมาก เพราะผู้ประพันธ์ย่อมเลือกสรรความคิด และคำพูดที่เหมาะมาบรรจุไว้ได้ ในเนื้อที่อันน้อย... และหากได้อ่านบทปาฐกถาที่รวมไว้ในหนังสือ "ปาฐกถาว่าด้วยหลักการศึกษา" ของท่าน จะยิ่งเข้าใจบทกวีของท่านมากขึ้น

บทกวีบทหนึ่งที่ยังติดหู ติดปากของคนทั้งหลาย ตราบจนกระทั่งปัจจุบันก็คือ

กล้วยไม้

กล้วยไม้มีดอกช้า ฉันใด
การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น เสร็จแล้วแสนงามฯ

หากขยายแนวความคิดจากบทกวี กล้วยไม้...ออกดอกแล้วแสนงามนั้น งามอย่างไร ท่านได้อธิบายว่า ผลของการศึกษานั้นจะ (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2477:10) "...ทำให้คนคนหนึ่งมีความสงบสุขในใจ และหมู่คนมีความเป็นอยู่ต่อไป ได้โดยเรียบร้อย..." ลักษณะของคนที่ได้รับการศึกษา เปรียบเหมือนกล้วยไม้ที่เบ่งบานนั้น ท่านกล่าวว่า ต้องมีลักษณะ 9 ประการคือ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักชอบและพอใจในงานที่ทำสำเร็จ รู้จักรักสิ่งดีงาม รู้จักระเบียบวินัย รู้จักชอบการเป็นอยู่อย่างเรียบและสงบ รู้จักยับยั้งกายวาจาใจ รู้จักออกกำลังกาย และรู้จักพักผ่อน (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2477:11)

คุณลักษณะที่กล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการศึกษา เหมือนดังที่ท่านนิพนธ์เปรียบว่า

เปลี่ยนประสาท

การศึกษาเล่าเรียนเปลี่ยนประสาท
เคยชอบสีฉูดฉาดอาจเปลี่ยนได้
คนป่าชอบตีกลองก้องพงไพร
เพราะประสาทยังไม่ได้อบรม
ขัดใจกันบัณฑิตคิดชี้แจง
ขาดศึกษาด่าแช่งเสียงขรม
อาหารดีมีรสเพียงกล่อมกลม
ไม่นิยมเปรี้ยวเผ็ดจนเกินไป

การศึกษาจึงมีความสำคัญมากเปรียบได้ดังปัจจัยที่ 5 ซึ่งขาดไม่ได้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ท่านนิพนธ์เป็นบทกวีถึงความสำคัญของการศึกษาว่า

ปัจจัยห้า

สิ่งจำเป็นเห็นชัดปัจจัยห้า
คือเสื้อผ้าอาหารบ้านอาศัย
อีกหยูกยาสารพัดตัดโรคภัย
เพิ่มปัจจัยศึกษาครบห้าเอย

24 พฤศจิกายน 2498

และเห็นว่าไม่มีอำนาจใดในโลก จะมีพลานุภาพดลบันดาลให้คนเราประสบความสำเร็จ ในชีวิตได้ นอกจากการศึกษาเท่านั้น

อำนาจ

อันอำนาจใดใดในโลกนี้
ไม่เห็นมีเปรียบปานการศึกษา
สร้างคนหาค่ามิได้ในโลกา
ชื้นจากผู้ที่หาค่าไม่มีฯ

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษาก็คือครู ท่านเปรียบครูซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษาไว้หลายแง่มุม เช่นครูเป็นเหมือนกับปถพีที่ให้กำเนิดสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ทั้งเป็นที่รองรับและยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น

ปถพี

ปถพีมีค่าพัน รำพัน
รองรับภูผาอัน หนักแปล้
ก่อเกิดรุกขชาติสรรพ์ เสริมสุข
อีกถิ่นประเทศแท้ ที่ร้องเรียก “ไทย”
ครูดีมีค่าพัน รำพัน
รองรับภาระอัน หนักแปล้
ก่อเกิดวิทยาสรรพ์ เสริมสุข
อีกจิตมนุษย์แท้ ที่ร้องเรียก “ไทย”

(นิพนธ์ให้โรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม 2494)

ท่านเปรียบครูเป็นชี้ทางส่องสว่างให้สังคม

ถิ่นไทย

ถิ่นไทยในป่ากว้าง ห่างไกล
แสงวัฒนธรรมใด ส่องบ้าง
เห็นเทียนอยู่รำไร เล่มหนึ่ง
ครูนั่นแหละอาจสร้าง เสกให้ชัชวาล

ครูเป็นผู้ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของผู้คน

การอยู่ดี

บุคคลทั้งหลายอาจตายดี
โอกาสมีอยู่บ้างวันข้างหน้า
แต่ว่าการอยู่ดีมีหน้าตา
นั่นสิยากนักหนาน่ากังวล
สำคัญอยู่ที่ครูผู้สั่งสอน
ว่าวอนใส่ใจให้เกิดผล
นึกเป็นนิตย์ว่าชีวิตศิษย์ทุกคน
ว่าอยู่บนทฤษฎีที่ให้เอย

ครูจึงได้รับการไว้วางใจ ให้ดูและสิ่งที่รักหวงแหนที่สุดของมนุษย์

วางใจ

อันว่าหวงใดใดในสงสาร
จะเปรียบปานห่วงลูกหามีไม่
แต่ถึงห่วงถึงรักสักเพียงใด
ก็วางใจให้อยู่กับครูเอย

ด้วยความสำคัญของครูเช่นนี้ ท่านชี้แนะให้ครูพึงตระหนักว่า

รักดั่งดวงตา

พ่อแม่รักลูกแม้น ดวงตา
ยังส่งลูกรักมา มอบให้
ของเราสิรักษา ดีสุด ใจเฮย
ของที่รับฝากไว้ จะต้องทวีคูณฯ

ดังนั้นครูจึงต้องทำหน้าที่ของตน ให้สมกับที่ได้รับความไว้วางใจ ท่านชี้ให้เห็นภาระหน้าที่ของครูเหมือนกับคนทำสวน ที่ต้องคอยหมั่นรดน้ำ พรวนดินให้ต้นไม้เติบโตแข็งแรง ประดุจการปลูกฝังความรู้และนิสัยที่ดีงามให้กับเด็ก จนเติบโต แข็งแรงเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

งานครู

งานครูดูคล้ายปลูก พฤกษา
สอนสั่งหลั่งเมตตา ต่างน้ำ
ลำต้นอ่อนเอนหา ทางเหนี่ยว ไว้นอ
ศิษย์ที่เอนอ่อนค้ำ อยู่ด้วยวินัย
ไม้เติบแตกกิ่งก้าน สาขา
ร่มรื่นพื้นพสุธา นั่นแล้
ศิษย์ประกอบนานา อาชีพ
ยังประโยชน์ยิ่งแท้ ทั่วทั้งถิ่นไทย

16 กรกฎาคม 2504

คนส่วน - คนสอน

การศึกษานั้นไซร้คิดให้ถูก
เหมือนเพาะปลูกต้นไม้ในกระถาง
ยังเยาว์อยู่ผู้ใหญ่ดูไปพลาง
พอโตต่างพาไปให้ลงดิน
ไว้ใจครูให้อยู่ที่โรงเรียน
เริ่มขีดเขียนสารพัดจัดให้สิ้น
ความเมตตาหลั่งไหลด้วยใจจินต์
ราวรดรินวารีที่เยือกเย็น
พรวนดินไปเพื่อให้ต้นไม้งาม
สิ่งแวดล้อมพยายามปรุงให้เด่น
อยากให้ต้นตรงเที่ยงไม่เอียงเอน
หรือบิดเบนหาหลักปักผูกไว้
อันนิสัยเยาวชนแต่ต้นนั้น
อาจบิดผันใฝ่ต่ำทำชั่วได้
ต้องยึดหลักปักผูกด้วยวินัย
เพื่อจะให้เกิดผลเป็นคนตรง

เวลาผ่านนานมาพฤกษานั้น
ย่อมเติบโตตั้งมั่นสูงระหง
แต่ละกิ่งใหญ่อยู่ดูมั่นคง
สรุปลงว่าได้เจริญดี
แต่ละกิ่งพฤกษาที่ว่าหือ
นั่นก็คือศิษย์รักของเรานี่
ครูได้สอนได้สั่งหวังให้มี
ความสามารถพอที่จะทำงาน
เปิดเป็นนักวิจัยในปวงศาสตร์
เป็นนักพรตนักปราญ์ทั้งทหาร
เกิดผู้เรียนผู้รู้ผู้ชำนาญ
ธุรกิจพณิชยการก็ทำกัน
เหล่านี้แหล่งผลิตผลคนของชาติ
เพราะคนสวนฉลาดแข็งขยัน
เพราะคนสอนสอนดีทุกวี่วัน
สกัดกั้นด้วยวินัยให้ซื่อตรง

18 กรกฎาคม 2505

จากบทกวีชี้ชัดว่า ภาระหน้าที่ของครูนอกจากจะเป็นผู้ให้ความรู้แก่เด็กแล้ว ยังต้องหมั่นอบรมขัดเกลานิสัยเด็กอย่างต่อเนื่อง และไม่เบื่อหน่าย ท่านเปรียบด็กเหมือนผ้าขาว ที่จะขัดเกลาอบรมได้ง่าย ดังบทนิพนธ์ว่า

ผ้าขาว

เด็กที่ไร้เดียงสาเหมือนผ้าขาว
ไยจะเป็นหนุ่มสามที่งามได้
อาจป้ายสีเลอะเทอะเปรอะลงไป
หรือผจงวาดให้เป็นภาพงาม

กล่อมเกลี้ยงขัดเกลา

ภาพที่น่าตื่นเต้น ตันใจ
คือเด็กที่เจริญวัย นั่นแล้
จักชั่วจักดีใน อนาคต
อยู่ที่ท่านคิดแก้ กล่อมเกลี้ยงขัดเกลาฯ

หนึ่งนาที

การอบรมบ่มนิสัยให้ศิษย์นั้น
เพียงแต่วันละนาทียังดีถม
ศิษย์จะดีมีชื่อหรือล่มจม
อาจเป็นเพราะอบรมหนึ่งนาที

5 กันยายน 2496

ลักษณะนิสัยที่ท่านเน้นปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นในตัวเด็กก็คือ ความรักในความดีของตนเอง การมีอุดมคติ และความยับยั้งชั่งใจ (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, 2477:44) *"...ความรักในความดีจะทำให้เด็กได้สร้างความดีเพิ่มขึ้น... การมีอุดมคติ เปรียบเหมือนมีแม่เหล็กที่ลอยอยู่เหนือเรา และคอยดึงเราอยู่ ถ้าแม่เหล็กนั้น เขยิบเลื่อนสูงขึ้น อุปนิสัยของเราก็จะสูงตาม...ความยับยั้งชั่งใจ...จะช่วยให้รู้จักคุมสติ..."*

ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า ความยับยั้งชั่งใจ สามารถฝึกฝนได้ด้วยการหัดให้มีระเบียบวินัย และการฝึกนิสัยที่ดีนั้น (ม.ล.ปิ่น มาลากุล 2477:29) *"...ครูต้องทำตัวเป็นตัวอย่างทั้งทางตรงและทางอ้อม...ธรรมดาของเด็กย่อมพอใจเอาอย่างผู้ใหญ่ ครูจึงควรประพฤติตัวให้เป็นเยี่ยงอย่างอันดี ควรเอื้อเฟื้อเมตตากรุณาเด็ก...ควรเอาใจใส่ในกิจการส่วนตัว เช่นถามข่าวทุกข์สุข...นักเรียนเปรียบเหมือนลูกเขา จึงเรียกว่าลูกศิษย์...จึงควรส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนในทุกทางที่เห็นดี..."*

ด้วยเหตุข้างต้น ท่านจึงประพันธ์เป็นบทกวีว่า

การเป็นครู

การเป็นครูนั้นไซร้ไม่ลำบาก
แต่สอนดีนั้นยากเป็นนักหนา
เพราะต้องใช้ศิลปวิทยา
อีกมีความเมตตาอยู่ในใจ

19 เมษายน 2498

การเป็นครูนั้นอย่าคิดว่าง่าย
ศิษย์สืบสายสกุลไทยได้หรือนั้น
ท่องตำราพร่ำพลอดตลอดวัน
ไม่สำคัญเข้าลึกเท่าฝึกใจ

เรียนจากศิษย์

ครูที่ดีพากเพียรเรียนจากศิษย์
คือศึกษาชีวิตศิษย์ทั้งหลาย
วิชาครูตู้นี้มีมากมาย
เล่มหนึ่งง่ายอีกเล่มหนึ่งลึกซึ้งเอย

4 กันยายน 2497

การเป็นครูนั้นยากอย่างไร ท่านอธิบายว่า (ม.ล.ปิ่น มาลากุล 2477:13) "...เพราะว่าจะต้องสอนให้เด็กดีกว่าตัวครูเอง ถ้าคนชั้นลูกเราไม่ดีกว่าเราจะนับว่าโลกเจริญขึ้นไม่ได้ ถ้าต้องการความเจริญ พ่อต้องสอนให้ลูกดีกว่าตัวครูต้องสอนให้เด็กดีกว่าตัวครูเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ครูจำต้องเรียนรู้หลักการศึกษา ให้ลึกซึ้งหัดคิดให้กว้างขวาง เพียงแต่รู้ดีในวิชาที่สอนเท่านั้นหาเป็นการเพียงพอไม่..."

ท่านชี้แนวการสอนของครูในบทกวีหลายตอนว่า การสอนนั้นมิใช่สอนตามตำราแต่เพียงอย่างเดียว ต้องสอนให้เด็กสามารถครองตนได้

สามสมัย

ครั้งโบราณท่านที่มีความรู้
สอนแต่ผู้ชอบชิดพิสมัย
กั้นม่านเจ็ดชั้นก่อนจะสอนใคร
เพื่อมิให้คนอื่นดูรู้ตำรา
สมัยนี้มีโรงเรียนสอนเขียนอ่าน
ท่านอาจารย์บอกหมดจดเจ็ดหน้า
แต่เด็กรู้เพียงไรไม่นำพา
บอกวิชาเสร็จสิ้นก็ยินดี
สมัยหน้าอาจารย์ท่านคงเปลี่ยน
จากการสอนนักเรียนตามหน้าที่
มาเป็นสอนเพื่อผลจนเด็กมี
ความสามารถพอที่จะครองตน

4 มิถุนายน 2497

การสอนให้ครองตนได้ทำอย่างไร ท่านปาฐกถาเพิ่มเติมไว้ว่า (ม.ล.ปิ่น มาลากุล 2477:22) *"...ครูที่ดี ต้องปล่อยเด็กให้ทำอะไรเอง จนรู้จักทำได้ดี มีความมั่นใจ ลงท้ายก็มีนิสัยรู้จักการรับผิดชอบ และเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์..."* และย้ำในบทกวี ให้ครูพึงระลึกถึงอุดมการณ์ของการสอนและความเป็นครูว่า

สร้างดวงจิต

สอนหนังสือคือทางสร้างดวงจิต
ให้รักผลิตรักก่อเป็นข้อใหญ่
มโนมุ่งบูรณะประเทศไทย
แทนที่ใจจ่อมุ่งบำรุงตน

แม้ความสำเร็จตามอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ จะไม่เห็นในวันนี้ แต่เสียงครูที่พร่ำสอนศิษย์นั้น จะติดตรึงอยู่

เสียงครู

เสียงครูสอนศิษย์แล้ว เงียบหาย
เหมือนคลื่นกระทบชาย ฝั่งน้ำ
คำสอนสั่งละลาย เลือนหมด ฉะนั้นฤ
เหนื่อยอ่อนซ่อนส่วนซ้ำ ชอกไว้ในทรวง
เวลาล่วงเขตข้าม ขวบปี
ศิษย์ห่างต่างเมืองมี แยกย้าย
บางคนสบโชคดี เป็นสุข
บ้างประสบโชคร้าย เดือดร้อนแรงทวี
ผู้มีความทุกข์เข้า ครองเรือน ใจเอย
หลับอยู่ก็ดูเหมือน ขุ่นข้อง
หวังพึ่งสิ่งซึ่งเตือน สติ
อาจแว่วเสียงครูก้อง อีกครั้งคราจน

และความดีที่ครูสร้างไว้ จะเป็นสมบัติของแผ่นดินสืบไป

ความดีไม่เคยตาย

ความดีนั้นไม่ตายถ่ายให้ศิษย์
ครั้นชีวิตศิษย์มลายหายไปไหน
กลายเป็นแก่นกิจการงานทั่วไป
ประเทศไทยเฟื่องฟูเพราะครูเอย

(นิพนธ์ให้แผนกฝึกหัดครูมัธยมของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา 2485)

รางวัลที่ครูได้รับนับค่าไม่ได้เป็นเงินเป็นทอง แต่มีคุณค่าเลิศล้าน่าปลื้ม "ไม่น้อยเลย"

ไม่น้อยเลย

สู้เหนื่อยยากตรากตรำพร่ำสอนศิษย์
นี่แหละคือชีวิตของตัวฉัน
ศิษย์ที่ชั่วตัวแก่นแสนดื้อดัน

แต่ละวันกวนใจไม่น้อยเลย
ศิษย์เก่าไปใหม่มาว่ากันใหม่
แต่ละปีผ่านไปไม่หยุดเฉย
แก้จนกลับตัวได้ไม่น้อยเลย
มิได้เคยผ่อนพักสักหนึ่งวัน
บัดนี้คราวชรามาอยู่บ้าน
หลับตานึกถึงการที่ตัวฉัน
ได้ช่วยศิษย์คิดรวมร่วมหนึ่งพัน
แต่ละวันปลื้มใจไม่น้อยเลย

30 เมษายน 2498

"แต่ละวันปลื้มใจไม่น้อยเลย" ไม่เพียงแต่ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เท่านั้น ที่ปลื้มใจ ผลงานของท่านนั้นไม่ว่าผู้ใดทั้งในแวดวงการศึกษา ตลอดจนผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น "ศิษย์" มีครู ต่างก็พลอยยินดีปลื้มใจในตัวท่าน เพราะตลอดชีวิตของท่านนอกจากเป็นครู สร้างคนให้เป็นกำลังสำคัญของชาติบ้านเมืองไว้มากมายแล้ว ท่านยังเป็นผู้ดำริริเริ่มก่อตั้ง สถาบันการศึกษาอีกหลายแห่ง รวมทั้งการฝึกหัดครู ซึ่งบัดนี้ได้ยืนหยัดแข็งแกร่งสมกับเจตนารมณ์ที่ท่านตั้งใจให้เป็นหัวใจสูบฉีดโลกหิตหล่อเลี้ยงเหล่าบรรดาครูทั้งหลาย

ชาติยืนยงคงอยู่

ประชุมจบพบกันแล้วพลันพราก
ถึงวันจากกันไปก็ใจหาย
ขอสั่งด้วยใจจริงทั้งหญิงชาย
หมั่นขวนขวายมาดมุ่งบำรุงครู
ชาติยืนยงคงอยู่เพราะครูดี
สำคัญนักหนาที่เรามีอยู่
การก่อสร้างห้องหอยากพอดู
แต่สร้างครูยากยิ่งกว่าสิ่งใด

ขอให้ท่านเข้มแข็งมีแรงสร้าง
เราหนุนอยู่ข้างข้างกลัวไฉน
รู้ไหมว่าฝึกหัดครูอยู่ที่ไหน
ที่นั่นแหละหัวใจของพวกเรา

28 สิงหาคม 2494

วิญญาณครู ในหัวใจของ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไม่เคยเลือนลับดับหาย แม้ตัวท่านได้จากพวกเราไปแล้ว “เสียงครู” ยังคงติดตรึง ก็กก้องอยู่ในมโนสำนึก ให้ดำเนินตามรอยบูรพาจารย์เยี่ยงท่าน

บรรณานุกรม

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. **บทประพันธ์สรรมากว่าพันบท เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว, 2535.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. **ปาฐกถาวิชาครูมัธยมว่าด้วยหลักการศึกษา**. มปท., 2506.

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาคารประสานมิตร

อาคารประสานมิตรเป็นอาคารหลังที่ ๓ เปิดใช้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ ใช้เป็นอาคารแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง เป็นห้องทำงานของผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒกับมหาวิทยาลัยอินเดียนา และใช้เป็นสำนักงานบริหารของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงและอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา พุทธศักราช ๒๔๙๖ ปัจจุบันอาคารหลังนี้เป็นอาคารอนุรักษ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และเป็นที่ทำการของสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

ปฐมวาระพิธีพระราชทานปริญญาบัตรวิทยาลัยวิชาการศึกษา
๒๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๒ ณ อาคารหอสมุดเดิม (อาคาร ๔ ปัจจุบัน)

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ